

Leto XXXIX - Januar-April 1988 - št. 1

VESTNIK VOČERO
VOČERO VESTNIK
SLOVENSКИН
DOMOBRANCEV
VESTNIK
DOMOBRANCEV
SLOVENSКИН
VESTNIK VOČ
ERO VESTNIK

VESTNIK SLOVENSКИH DOMOBANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV je glasilo svobodnjakov vključenih v ZDSPB. — Izdaja ga konzorcij, Ramón Falcón 4158, 1407 — Buenos Aires. Ureja uredniški odbor. Naslov uredništva in uprave: Ramón Falcón 4158, suc. 7, Buenos Aires.

VESTNIK — VOCERO es el informativo de los combatientes anticomunistas eslovenos. Edición y redacción: Ramón Falcón 4158, 1407 - Buenos Aires. Director y Editor responsable: Rudi Bras.

VESTNIK — VOCERO is the voice of slovenian anticommunist veterans. Ovitek: Aleš Gošar.

Tiska: Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, 1101 - Buenos Aires, Argentina.

— o —

DENARNA NAKAZILA za naročnino in za „Tiskovni sklad Karla Mauserja“ pošiljajte na ime VESTNIK, na zgoraj napisani naslov uprave.

— o —

V S E B I N A :

Tam daleč v slovenskih gozdovih (Vladimir Kos)	1
Izba (Vinko Beličič)	2
Spomin na Belo Krajino (Vinko Beličič)	2
Velikonočno voščilo SNO-a	3
Pojasnilo k seznanom vrnjenih (Janez Grum)	4
Pregled vrnjenih (ZU)	16
Kronika slovenske Cerkve v 1987 (ZU)	18
Sicer mi je draga OF, vendar... (D. Rupel)	19
Fara št. Jernej — drobci iz nedavne zgodovine (J. Cvelbar)	28
Iz starih „Vestnikov“ — Zločin nad Pogačnikovo družino	42
Razgledi z naših postojank	46
Žrtve nacističnih tiranov (Ludovik Ceglar)	49
V SPOMIN	61
Nisem bil vrnjen, vendar... (VO)	62
PISMA	63
Jože Melaher-Zmagoslav — 75-letnik	64
DAROVI	66
„Tršica, leta 1945 je padlo devet naših nč ‘zakriviljenih’ bratov“ (ponatis)	69
Pismo SNO-a prijatelju iz Vetrinja	72
Denuncian a Managua por derechos humanos	III
Stopimo v obrambo Nikolaja Tolstoja	IV

VESTNIK VOLČERO

SLOVENSКИH DOMOBANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV

AÑO XXXIX

ENERO-ABRIL 1988

Tam daleč v slovenskih gozdovih

Daleč, tam daleč v slovenskih gozdovih,
prav ko je bilo sobotno polnóč,
vetër je dahnil, stoječ med grobovi,
(tistimi, ki so jih skrili nekoč),

dahnil je, kakor le njemu je dano,
kadar je truden poti brez besed:
„Jezus je vstal!“ Dno, v globeli razklano,
trzne resnice graniten šepet.

Leto za letom. In gozdna ušesa
z dna ga zajamejo, z listi drhte,
noč ga prevede v zaprta nebesa,
da se odpro in v safir zaiskre.

Zarja ga jutru in dnevu razkrije.
Toda vohuni ne čujejo nič.
Kakor nekoč, ko je angel z votline
skalo nagrobno naslonil na grič.

Dajte, slovenski gozdovi, šumíte
leto za letom Noči blagovest!
Naše junake, s cementom pokrite,
čakajo krone, svetlejšje od zvezd.

Vladimir Kos
(s prizrčnimi pozdravi)

Izba

V izbi ob Križanem na levi steni
v okvirih dvajset nemih glav:
pobiti, padli borci ko plameni
zro vame iz večnostnih daljav.

O vedri fantje, nebogljen pred vami
se sklanjam nad razcvetni čas,
ki je zašel za belimi meglami,
razdružil v žive, mrtve nas.

Pomlad prežarja hoste in poljane,
žgoli prek trupel in kosti.

V ti mračni izbi pa se molk ne zgane,
ker dvajset rajnih v nji živi.

Spomin na Belo Krajino

Vračam se vate, a oči ne odtrgam od sonca Argentine
niti od veličastne zarje lagun — ker glej:
priti do morja, vabečega na vse celine,
začuti galebe — in ne imeti moči za naprej...
duhati pelin in sivko v brezčasju avgusta
na paštnih obale, mežikati v blišč tujine...
od sle po potoku med steljniki stiskati usta —

O čisti studenci otroštva, o neskaljena molitev!
Zdaj me težijo izzване besede,
a ne razpre se neslišna perut ujede,
ne spluje nad mrki dol zgodovine
grebst obnemeli vozle bolečin.

Ptice mladosti, prinesite od vseh vetrov semena,
posejte grobove samot, razglasite obsojena imena,
odenite jih s praporom slave
za večni spomin!

(iz zbirke „Bližine in daljave“)

VELIKONOČNO VOŠČILO

Veliki teden združuje spomin velikega petka, dneva trpljenja, krivice in smrti, in velike nedelje, ki je praznik zmage nad temo in dan Vstajenja. Največji tragediji je sledil največji čudež.

Slovenci smo v svoji tisočletni zgodovini doživljali že mnogo tragedij od strani tujcev, ki so naše ljudstvo zatirali, preganjali, tlačili, pošiljali v konfinacije, preseljevali, pa zažigali naše vasi, obsojali nedolžne, streljali talce. V polpretekli dobi pa se je temu trpljenju pridružilo še novo, ki so ga povzročali pod vplivom tujih zmot domači komunisti z revolucijo, s pobijanjem rojakov, s pomorom vrnjenih domobrancev in nato še s sistematičnim uničevanjem slovenske svobodoljubnosti in samozavesti. To je bil naš dolgi veliki petek.

Toda ves ta čas je del naroda ostajal zvest Bogu in samemu sebi, tako v domovini kakor v emigraciji. Bili smo in smo še vedno trdno prepričani, da bo temu velikemu petku sledila velika nedelja, ko bo zopet zasijalo nad našo domovino svobodno sonce, ko bo tudi slovenski narod doživel z velikim veseljem svoje vstajenje in bodo nedolžne žrtve doživele svoje poveličanje.

V to vstajenje verujemo in prosimo Boga, naj nam in našemu ljudstvu krajša dneve trpljenja. V znamenju te vere in upanja voščimo vsem Slovincem doma in po svetu blagoslovljene velikonočne praznike.

Za Slovenski narodni odbor:

Predsednik

Rudolf Smersu l. r.

Tajnik

dr. Ludovik Puš l. r.

Tajnik

dr. Peter Urbanc l. r.

POJASNILO k seznamom vrnjenih

Pričujoči članek je pisec poslal uredniku v začetku marca 1987, a se je nekje na poti zgubil. Šele jeseni je urednik zvedel, da mu je bil članek poslan. Na podlagi kopije je pisec članek prepisal, sem pa tja kak stavek prečrtal ali novega dodal. Nanovo pa je dodal na koncu članka odstavke glede verjetnih četnih seznamov in besedo prof. Capudru.

Čprav je članek priobčen eno leto kasneje, kot pa je bil prvoten piščev namen, kljub temu ne zgubi na svoji potrebnosti in vrednosti.

Ured.

V Taboru št. 1/2 (1987) se v članku „Stara zgodba v novi obleki“ na str. 34 tudi naslednji stavki: „Več kot dvajset let smo prosili in spraševali na vse strani, ker smo vedeli, da so taki sezname (vrnjenih) bili napisani, pa jih ni bilo nikjer. Šele 39 let pozneje sta prišla na dan kar dva seznama, eden v Argentini, drugi v Rimu. Kakor smo bili zanje hvaležni, smem z vso upravičenostjo reči, da bi bili pred 20 leti vredni veliko več, ker je bilo takrat živih še veliko prič, ki bi te sezname lahko izpopolnile. Tako se pa tudi tega drži tisto slovensko prokletstvo: Če ne bom jaz, tudi drugi ne bo. Ker jaz nisem zmožel, smo pa dali Taboru, da tam kaj naredi in rešijo tudi naš politični obraz.“ Vsekakor hud očitek!

Ker sem članek „Stara zgodba v novi obleki“ najprej bral v Ameriški domovini v januarju (1987) — tej ga je poslal zgodovinski referent Tabora — in ker sem ga nato bral v omenjeni številki taborskega glasila, so me očitki v njem „nepopravljiva škoda“, „zgodovinska krivda“ in ustno izrečeni očitek „smrtni greh je zakrivil“, končno le pripravili do tega, da sem glede teh seznamov napisal naslednje pojasnilo.

En seznam iz Vetrinja vrnjenih (in nekaj manjših) je bil v nahrbtniku polkovnika prof. Bitenca. Ko je Bitenc junija 1947 skupaj z Žakljem Jakom in Pavletom ter Božidarjem Berlotom šel v Slovenijo ogledovat si položaj, je pustil nahrbtnik v samostanu na Kostanjevici v Gorici. Ker se Bitenc ni vrnil (tudi Božo Berlot se ni), je p. Gracijan Herić izročil nahrbtnik prof. Martinu Krannerju, nekaj dni preden je Kostanjevica prišla pod Titovo oblast (v začetku septembra 1947). Pred svojim odhodom v Ameriko (konec 1949) sem sicer vedel, da je Kranner prevzel ta nahrbtnik, a nikoli ni bilo prilike, da bi ga skupaj pregledala. Kranner je bil v Gorici, jaz v Rimu. Okrog l. 1956 pa mi je Kranner sporočil sem v Ameriko, da je v Bitenčevem nahrbtniku dolg seznam vrnjenih domobrancev in me vprašal, kaj naj stori z njim. Odgovoril sem mu, da naj mi ga prepusti in da bom skušal priobčiti ga kje. Pri tem sem mislil na Buenos Aires. Kranner mi je seznam res poslal proti koncu tega leta ali pa v začetku prihodnjega (1957).

Seznam je (bil) sestavljen po občinah, a nekaterih občin, predvsem gorenjskih ni v njem. Tudi moje domače občine D. M. v Polju ni. Seznam obsega nekaj več kot 6.000 imen, nisem pa mogel ugotoviti, ali je bil sestavljen še v Vetrinju takoj po usodni izročitvi domobrancev, ali pa nato v taboriščih Lienz, Spittal, št. Vid-Kellerberg in Trofajach.

Ko me je urednik šmartinskega vestnika župnik Karel Škulj prosil za članek iz domobranskega življenja, sem mu odgovoril, da sem v takem položaju, da se mu ne upam nič obljubiti. Da pa mu pokažem dobro voljo, sem mu 3. januarja 1958 sporočil, da imam „seznam vrnjenih 6.000 domobrancev, ki je sestavljen po občinah. Nekaj več kot dve tretjini občin je notri... Če bi ta seznam mogel koristiti vam in uredniku Vestnika, Vam ga pošljem in odstopim.“ Po prejemu Škuljevega odgovora sem mu seznam res odposlal. Škulj mi je prejem potrdil in dodal, da je seznama vesel in da mi je hvaležen zanj.

Tri mesece kasneje 8. aprila 1958 mi je na koncu pisma inž. France Grum (daljnji sorodnik in rojak) zapisal: „G. Škulju si poslal neke seznane pobitih. Hvala lepa! Katere kraje obsegajo?“

Dve leti kasneje se je France v pismu spet dotaknil zadeve vrnjenih domobrancev. Dne 5. maja 1960 sem mu na to odgovoril: „Število vrnjenih? Točno število bo najbrž težko ugotoviti. Največ imen obsega tisti seznam, ki ga je dal napraviti msgr. Škerbec. Narejen je po farah in občinah, a vseh far in občin ni notri. Kot sem ti že nekoč omenil, sem ga... poslal pok. Škulju.“

Ker takrat še ni bilo xerox kopirnikov, si nisem napravil kopije tega seznama, čeprav bi jih bil rad. Ostalo pa mi je v živem spominu, da sem se pri prebiranju seznama ustavil pri Rovtah — čez 150 vrnjenih! Sam pri sebi sem rekel: „Uboge žene, uboga dekleta, uboge Rovte, ki so zgubile vse mlade može in fante!“

V času priprav za Matico mrtvih pa sem 10. julija 1968 prejel od Tabora kratko pismo, ki ga je napisal tajnik Pavle Borštnik. Naj ga navedem!

„ZDSP Tabor pripravlja izdajo Matice mrtvih. To je čim popolnejšega seznama vseh padlih in pobitih Slovencev.

Znano Vam je, da je bil v avstrijskih taboriščih v jeseni 1945 izdelan seznam vseh iz Vetrinja vrnjenih domobrancev.

Pri sestavljanju Matice mrtvih bi nam bil ta seznam nad vse dobrodošel. Ker obstaja možnost, da se nahaja v Vašem arhivu ali da Vi veste, kje bi ga bilo mogoče dobiti, Vas prosimo, da nam sporočite tozadavno informacijo. Seznam sam bo po uporabi zanesljivo vrnjen.

S slovenskim pozdravom — Pavle Borštnik, tajnik.“

Seveda sem se temu pismu začudil: saj so vendar pri Taboru zvedeli od Franceta Gruma, da sem poslal seznam vrnjenih župniku Škulju že spomladi 1958. Zakaj me sedaj sprašujejo, kje je ta seznam, saj ga imajo v rokah. Če ne v Clevelandu, pa vsekakor v Buenos Airesu.

Na to pismo sem Borštniku napisal eno stran odgovora 7. septembra

1968: „Oprostite, da odgovarjam na Vaše pismo šele po dobrih dveh mesecih. Deloma me je zapeljalo v to kasnost Vaše pismo samo, ker je bilo v njem zame razvidno, da se ne mudi. Pismo ste pisali 25. junija v Clevelandu, oddano pa je bilo 9. julija v Milwoukee... Kot kaže ga je moral nekdo 'greti' na svojem sreč. Poleg tega sem si rekel: sedajle v juliju in avgustu se pri Taboru pripravljajo predvsem za prireditve tu v Milwaukeeju in se kar gotovo ne bodo ukvarjali z Matico mrtvih.“

„Pravite: ‚Znano Vam je, da je bil v avstrijskih taboriščih v jeseni 1945 izdelan seznam vseh iz Vetrinja vrnjenih domobrancev in da ga imam zelo verjetno jaz ali pa vsaj vem, kje bi ga bilo dobiti.‘ Ker ste to zapisali s tolikšno gotovostjo, Vam je to vsekakor omenil France Grum, kateremu sem pred leti razložil to zadevo, v kolikor tiče mene... Po Škuljevi smrti je, tako sklepam, Škuljev nečak Edi Škulj izročil ta seznam Ivanu Korošcu, ko je ta prevzel urejevanje Vestnika. In Vestnik je nekajkrat ponatisnil iz tega seznama imena vrnjenih iz nekaterih občin. Verjetno Vam bo sedaj mogel Korošec povedati, kaj o usodi tega seznama, morda kaj tudi Edi Škulj.“

Kljub sprenevedanju glede seznama, poslanega župniku Škulju, kar je zame bilo odbijajoče, sem Borštniku omenil, da je nekaj imen pobitih v msgr. Škerbčevih brošuricah, predvsem pa so imena teh in padlih vaških stražarjev v Javornikovih „Črnih bukvah“, da pa je v njih kakih deset odstotkov takih, ki so padli v boju in jih zato ne kaže šteti med mučeniške žrtve komunizma. Navedel sem mu dva primera iz domače občine. Obenem sem ga opozoril na Glavačevo knjižico „V znamenju Osobodilne fronte“.

Po oddaji tega pisma sem bil prepričan, da je zadeva s tem seznamom zame končana. Pa ni bila. Pri vsakem obisku Clevelanda me je ta ali oni od taborskih vprašal, kaj je z nekim seznamom vrnjenih z Vetrinja in da jaz kar gotovo vem, kje je. Zadnji, ki me je zaradi tega nabodel (kot samo on zna) je bil dr. Milan Pavlovčič. S svojim pojasnilom ga nisem prepričal. Vztrajal je pri svojem vprašanju in dodal krepko mero poduka (kot ga tudi samo on zna dati). Po vsem tem so se mi nekaj časa vsiljevala vprašanja: le zakaj se pri Taboru sprenevedajo glede seznama, poslanega Škulju, kar France Grum ve in je v njihovem glavnem odboru ali predsednik ali pa zgodovinski referent. Mar zato, da ne bi kdo od ne-taborskih imel kako posredno zaslugo za Matico mrtvih IV in za ponatis le-te v Beli knjigi od str. 211-390?

Sicer nisem nikoli prejel dokaza, da je bil omenjeni seznam kasneje poslan v Cleveland, vendar je to zame bilo jasno. Ko je izšla Matica mrtvih IV, sem pri večkratnem branju vedno obstal pri Rovtah in uvidel, da je seznam Rovtarjev vzeti iz seznama, ki sem ga poslal Škulju. Kako bi bil mogel Zdravko Novak, glavni zbiralec imen za Matico, zbrati toliko imen Rovtarjev, ko pa se v nanovo sestavljenem seznamu iz domače občine ni spomnil vseh imen. S tem nič ne zmanjšujem Novakovih zaslug za Matico in za Belo knjigo. Sem ob dejstvu, da je imel Novak — pomagal

mu je pri tem Marijan Jakopič — na razpolago Škulju poslani seznam, občutil zavest, da sem pomagal ohraniti imena vrnjenih iz Vetrinja.

Toliko k dragocenemu seznamu, ki sem ga odposlal župniku Škulju januarja 1958. Seznam je torej šel skozi moje roke.

Naj omenim, da sem po izidu Bele knjige poslal Taboru tri, če ne štiri strani popravkov in dostavkov po Branetu Pogačniku, ki naj bi bili prispevek k nadaljnjemu zbiranju pobitih, padlih in vrnjenih domobrancev.

— — — — —

Drugi seznam, ki je tudi bil v Bitenčevem nahrbtniku, obsega imena oficirjev Slovenske narodne vojske (SNV), ki ga je uradno sprejel Narodni odbor na svoji seji 6. aprila 1945. To torej ni seznam iz Vetrinja vrnjenih. Ker sem fotokopije tega seznama in prepis ter širši komentar k njemu priobčil v Vestniku št. 2, 1985, v naslednjih Vestnikih pa manjše sezname in drugo gradivo, naj tu le na kratko ponovim: Seznam sem prvič prebral l. 1972 pri prof. Krannerju v Gorici, l. 1975 sem ga vzel s seboj in v Mohorjevi hiši v Celovcu napravil po dve kopiji vsake strani in po eno kopijo poslal dr. Filipu Žaklju l. 1976. Zaradi bolezni ga je on izročil Vestnikovim sedelavcem. A zgodilo se je tako, da je — sam ne vem kako, a to ni več važno — da je prvi natisnil ta seznam Tabor v 5/6 in 7/8 št. 1984, pod zaglavjem „Za dokumente“ („Za zgodovino“ vendar!). In v 11/12 št. je dr. Kociper zapisal uredniku: „...doslej nisem zasledil, da bi kdo v javnosti dokumentiral ta dokument. Se mi zdi, da se mogoče ne zavedamo zadosti — mogoče tudi Vi ne — njega pomembnosti. Pa kakšno uslugo ste naredili bodočemu nepristranskemu zgodovinarju.“ Z objavo v Taboru in Vestniku so za ta seznam zvedeli vsi bivši domobranci in upajmo, da tudi zgodovinarji v Sloveniji. Ti ne bodo poslej mogli iti mimo dejstva, da je bilo v slovenskem domobranstvu čez 450 oficirjev. In temu številu bodo morali dodati še kakih 50 oficirjev, ki jih iz kakršnegakoli razloga ni v seznamu. Torej 500 oficirjev na protikomunistični strani.

— — — — —

In sedaj k seznamu vrnjenih iz Vetrinja, ki je tudi šel skozi moje roke in bil končno izročen Taboru za 2. izdajo Bele knjige. Seznam je prišel na dan v pisarni Socialnega odbora v Rimu, Via dei Colli 8. Kdaj in po kom je bil prinešen tja, mi ni znano. Čeprav sem v tisti hiši stanoval do svojega odhoda v ZDA decembra 1949, nisem do takrat tam slišal o kakem seznamu vrnjenih iz Vetrinja. Za ta seznam sem zvedel najbrž l. 1978, morda že 1977, torej vsaj 8 let po prejemu Borštnikovega pisma.

Le sklepam, da je nekdo ta seznam poslal dr. M. Kreku, ta pa ga ob odhodu iz Rima v Združene države izročil omenjeni pisarni. Druga možnost pa je, da je ta seznam nekdo izročil dr. Pavlu Robiču, ki je l. 1948 prišel iz Koroške v Rim in za rev. Janezom Dolšinom prevzel to pisarno. V tem primeru je Robič dobil seznam od koga na Koroškem, kamor je večkrat poleti šel na oddih. Saj je precej beguncev ostalo po Koroškem, zlasti v Spittalu. Dr. Robič, ki je imel s hišo na Via dei Colli nemalo težav in preglavice (z zaostalimi davki, s komunističnimi gستاči, ki jih je

ščitil stanovanjski zakon, s popravili in z različnimi prosilci za pomoč, ki so zadnja leta bili že drugačni kot pa tisti v prvih letih), je l. 1974 ali 1975 sporazumno z zadnjimi odborniki tega odbora zaprl pisarno — političnih beguncev že nekaj let ni bilo več. Pri pregledovanju in pospravljanju pisarne je ta seznam prišel na dan. Z dovoljenjem Robiča ga je vzel s seboj rav. Jure Rode, ki je takrat študiral v Rimu, in ga ob nekem srečanju pokazal zgodovinarju pok. Francetu Dolinarju. Ta je spoznal vrednost seznama, ki ga je treba shraniti. Ostal je pri njem. Ne vem več točno, kdaj kasneje mi je omenil ta seznam, morda že l. 1977. Tudi ne, kdaj sem ga prosil, naj mi pošlje prve strani seznama, da vidim kakšen je. Te strani sem res dobil in končno je na mojo željo poslal ves seznam, ki ga je 320 strani na 320 listih. Poslal ga je priporočeno po vatikanski pošti. (Za pok. Fr. Dolinarja precej velik izdatek!) Po prejemu sem nato čez nekaj časa napravil po eno kopijo vsake strani, originalne kopije pa poslal nazaj Dolinarju v Rim, ker je on želel, da bi seznam odnesel v Buenos Aires Jure Rode. Ker pa je ta prej odšel, preden je dobil Dolinar seznam nazaj, naj bi ga nato odnesla v Argentino neka sestra, pa se je premislila. Še neka druga možnost se je nato kazala. Končno ga je menda odnesel s seboj pok. Lojze Dolinar, ko se je vračal z obiska pri bratu Francetu. Po pošti ga France Dolinar ni poslal zato, ker ni zaupal argentinski pošti (Bilo pa je zanj tudi vprašanje visoke poštnine. Njegovi mali dohodki so šli za knjige in revije, pa za dopisovanje. Je živel zelo skromno, preskromno!)

Ko mi je urednik Vestnika sporočil, da je seznam prejel, sem mu odpisal, da bom, če le mogoče, skušal seznam bolj natančno pregledati in napisati nekaj komentarja. Žal nisem prišel do tega. Povem pa naj, da me je Rudi Bras vsaj enkrat spomnil na mojo napo! dano obljubo. Seveda pa sem mu pred tem nakazal misel, da naj bi seznam pregledala skupina domobrancev v Buenos Airesu. Ker nisem izpolnil obljube, v Buenos Airesu pa tudi niso pregledovali seznama — kar sem jaz pričakoval — je bil menda Rudi Bras tisti, ki je odločil: izročili ga bomo inž. Francetu Grumu, ko pride na obisk v Buenos Aires. Lepa prijateljska gesta od taborskih bo s tem narejena. (Najbrž pa se je Bras tudi spomnil, da imam kopijo seznama, za primer da bom kaj napisal k njemu.) To se je zgodilo pri snidenju taborskih in vestnikovih zastopnikov o božiču 1983. Do snidenja je prišlo, ker so Vestnikovi zanj dvakrat prosili. (Tako je zapisal inž. France Grum, Tabor 1984, 3/4, str. 52.) France Grum je seznam odnesel s seboj, da bo služil za 2. izdajo Bele knjige.

Po izročitvi je bilo zame malce komično to, da so pri Taboru nato izjavljali, da je to tisti seznam, ki so zanj spraševali toliko let. To je bilo le face-saving izjavljanje. Saj do časa, dokler ga ni v Rimu odkril Jure Rode, ni nihče mogel vedeti zanj. Morda je kdo taborskih zvedel za seznam šele potem, ko se je dr. Rode vrnil v Buenos Aires? (Po mojem spominu l. 1978.)

Tole zgodbo o romanju tega seznama sem napisal malo širše tudi

zato, da bo kdaj v prihodnje kak Slovenec doma na slovenski zemlji uvidel, da nam ni bilo lahko občevanje na daljavo: Rim-Milwaukee-Buenos Aires... Zaradi razdalj, ki so jemale čas, se je marsikak načrt ali dogovor zakasnil čez mero.

Seznam je po moji presoji nastal na Koroškem kmalu po izročitvi domobrancev. Najbrž prej kot tisti, ki sem ga l. 1958 poslal župniku Škulju. Pri večini imen je namreč navedeno, v katerih četah in polkih so vrnjeni pred tem bili. V seznamu je po abecednem redu 5.700 imen in kot že omenjeno na 320 straneh (listih). Torej sta v seznamu le dve tretjini vrnjenih. Ker imena niso zbrana po občinah, jih je precej težje preverjati kot pa imena v onem drugem seznamu. To sem občutil, ko sem v preteklih dneh (v začetku 1987) malo bolj zbrano iskal v njem imena vrnjenih domobrancev iz domače občine in nekaterih znancev iz drugih krajev. Pri tem sem odkril več napak, ki jih pri prvem bežnem pregledovanju l. 1978 ali 1979 nisem. Npr.: moj polbratranec Zajec je omenjen kot Feliks in kot Srečko, seveda ne zapovrstjo. (Kot sanitejec je bil zajet na vlaku z domobranskimi ranjenci pri Lescah, preživel naslednje hude mesece in leta, je sedaj župnik na Rakeku že nekaj let, prej pa dolga leta na Črnučah. In če le more — tako omenjajo pisma — pride v domačo faro k pogrebom za starimi znanci.) Podobno kot Zajec je dvakrat omenjen Avsec Jože (kot mladoletnik je bil pomiloščen in še vedno kmetuje). Drug primer je Šetar Rado, omenjen enkrat. Tudi on je bil mladoleten in pomiloščen, postal je jezuit. Torej slovenski jezuiti poznajo ta primer. Drugi omenjeni dvakrat v seznamu pa so žal mrtvi. Npr. moj brat Polde, ki je prvič omenjen, da je bil iz Ljubljane, drugič, iz Sp. Kašlja. Drug vrnjeni domačin je omenjen kot štibrič in kot Stibrič. Je še nekaj takih napak glede Poljcev v seznamu. — V njem so tudi nekateri, ki so živeli med nami po svetu. Npr. Gostič Ciril, podporočnik. Kot zdravnik je pred nekaj leti umrl v Clevelandu. Tudi pred kratkim umrli Maks Loh je v seznamu.

Iz seznama so omenjene in še druge napake zašle v 2. izdajo Bele knjige. (Ne Gostič in Loh, ker se je urednik spomnil, da sta živela med nami!) Odkrivanje takih napak je možno le pri imenih iz domače občine in okolice, urednik sam tega ne zmore. A pri 13.000 imenih v drugi izdaji bi tudi ob takem preverjanju zašlo vanjo nekaj napak. Morda jih je v njej 2 do 3 odstobke? (Nekatere napake so zašle v knjigo po kakšni drugi poti, ne iz tega seznama Npr. župnik Andrej Križman živi v Ekvadorju in župnik Škerlevaj (Bogomil) doma v Sloveniji.)

Čez čas bo potrebno novo Dopolnilo, kjer bodo popravljene napake in dodana nova imena.

Naj dodam nekaj splošnih misli k 2. izdaji Bele knjige. Tudi v tej bi morali biti vsi pobiti, padli in vrnjeni zapisani z obema imenoma, tako kot so v Maticah mrtvih, v 1. izdaji in v Dopolnilu. Enkratni zapis rodinskega imena, npr. Hočevar za celo stran osebnih imen, ni simpatičen.

Je povzet po zgledu telefonskih imenikov. A v teh smo mi le odjemalci. Ko pa gre za žrtve, zaslužijo te, da bi bile imenovane z obema imenoma.

Tudi druga izdaja naj bi ostala pri seznamih po občinah. Toda te bi morale biti po abecednem redu. Vsaj pa v kazalu! (Nesprejmljiva je razvrstitev občin glede na število žrtev, od najvišjega do najnižjega, kot je to storil Zdravko Novak najprej v Matici mrtvih IV in nato tudi v 1. izdaji Bele knjige. In celo v obeh kazalih so občine naštete tako. Ne le imena oseb, ampak tudi imena krajev so v vseh zgodovinskih knjigah našteta po abecednem redu. Vsak drug način nujno zmanjša uporabnost knjige.) Psihološko je tako, da večina bralcev najprej pogleda imena domačega kraja in okolice. Bodisi da želi spomniti se pobitih ob spominskih dneh, bodisi da hoče opozoriti na kako napako.

Pri več imenih 2. izdaje bi bile na mestu opombe pod črto. Npr. pri imenu „Majcen Stanko, Ljubljana“. Za večino bralcev je to le eden vrnjenih, ki je bil zajet že pri dravskem mostu. Če pa bi bilo v opombi pod črto omenjeno, da je bil to edini sin bivšega podbana dr. Stanka Majcna, bi ob tem podatku bilo vsakomur razumljivo, zakaj je pisatelj Majcen izlil svojo bolečino v pesem „Kočevski Rog“. Ali pa pri imenih „Basaj Mitja in Volodja“. Bila sta, eden mladoleten, sinova dr. J. Basaja, predsednika NO. „Sem kot okleščeno drevo“, se je izvilo iz ust dr. Basaju 31. maja 1945 pred šolo v Vetrinju ob misli na vrnjena sinova. In primer „Bitenc Jože, Ljubljana“ (str. 192). Bil je sin polkovnika (prof.) Mirka Bitenca in bil bogoslovec. (Na str. 490 omenjeni Bitenc Jože, ki je bil do italijanske kapitulacije postajenačelnik v Črnomlju, ne na Črnučah, je bil stric bogoslovca Jožeta. Pod njim omenjeni Mirko pa njegov oče. Stotnik Stane Bitenc, ki je umrl v Buenos Airesu, je bil brat imenovanih dveh in tako stric Jožeta ml.) Primer: „Hren Matjaž, Verd“. Bil je sin uglednega vrhniškega župana Ignacija Hrena. Kot mladoleten je bil pomiloščen, se vrnil domov in bil v naslednjih tednih ubit v domači okolici. Takih primerov je bilo več! — In še tale primer: „Uršič Slavko, Trst.“ Dr. Uršič je bil urednik zmerno liberalnega tednika „Demokracija“ v Trstu. Ugrabljen je bil na Tolminskem spomladi 1947. Opombe naj bi bile tudi pri županah in pri drugih vidnejših možeh ter pri ubitih iz iste družine. Take opombe bi pričevanje knjige le povečale, ker bi opozorile bralce na dejstvo, da so bile pobite cele družine, ali pa več članov, več vrnjenih domobrancev iz ene družine.

Še eno misel naj izrazim k 2. izdaji Bele knjige, ki sem jo imel že ob 1. izdaji. Bralec bi moral v uvodu zvedeti, katere obstoječe sezname sta uporabljala Zdravko Novak in Marjan Jakopič za 1. izdajo, in katere je poleg teh uporabljal Pavle Borštnik za 2. izdajo. Kar gotovo da sezname v Javornikovih „Črnih bukvah“, v Glavačevi knjigi „V znamenju Osobodilne fronte“, pa manjše sezname v Odprtih grobovih II (pobiti v Beli krajini) v Klemenčičevi „Revolucija pod Krimom“, v „Revoluciji okrog Limbarske gore“, v „Revoluciji v Hotedrščici“, v Škerbčevih brošuricah

in še kje. Pa seznam, ki sem ga poslal 1. 1958 župniku Škulju, in seznam, ki je prišel na dan v Rimu 1974 ali 1975.

Če se komu zdi ta zahteva prevelika, naj pogleda v knjigo „The Minister and the Massacres“, kjer Nikolaj Tolstoj spredaj navaja dolgo vrsto imen ljudi, ki so mu prispevali razne podatke ali vsaj pojasnila. (Slovenskih imen najdem 19, dve tretjini teh so iz Tabora, od Vestnikove strani, začudoma nobenega. Ali pa vzemimo knjiga „Tito, M'hailović and the Allies“. V njej ima zgodovinar Walter Roberts dva odstavka imen ameriških in angleških zgodovinarjev, ki so mu pomagali pri pisanju knjige ali pa vsaj svetovali to in ono. Prav tako navaja slovenski zgodovinar dr. Branko Novak v knjigi „Trieste“ tiste, ki so mu kaj več prispevali za to zgodovinsko študijo.

Kljub tem pripombam je treba izreči priznanje pok. Zdravku Novaku in pok. Marjanu Jakopiču za Matice mrtvih in za 1. izdajo Bele knjige. In prav tako priznanje Pavlu Borštniku za 2. izdajo. Mu verjamemo, da je „leto dni trdega dela“ vložil vanjo.

Naj povem, da sem za 2. izdajo Bele knjige poslal Borštniku 18 strani popravkov in dostavkov, ki sem si jih bil zapisoval na rob 1. izdaje in Dopolnila ter na razne lističe. Večje število po komunistih pobitih Slovencev pa sem odkril v knjigi „Pod Mežakljo in Karavankami so se uprli“ ter v knjigi „Boj pod Triglavom“. Vsa ta imena sem mu poslal po J. Melaherju, ker mi je ta sporočil Borštnikovo prošnjo za dodatna imena. Pa bi jih bil poslal Borštniku naravnost, če bi imel njegov naslov. Borštnik se je Melaherju zahvalil za poslano strani, ustno pa je prejem mojega prispevka potrdil Mejaču Francetu, ko je bil ta z milwauškimi izletniki v Washingtonu. Pa bi bil vesel, če bi mi bil prejem potrdil z dvema stavkoma na dopisnici. Je pa Borštnik priznal nekaterim v Clevelandu, da mu nihče drug ni poslal toliko in tako skrbno zbranih popravkov in dostavkov. Vsekakor priznanje! (Žal, da se tedaj v septembru 1984 nisem spomnil, da sem pri pregledovanju rimskega seznama pred leti opazil nekaj hudih napak, da bi mu še te sporočil na 19. listu.)

Omenim naj tudi, da je za novo Belo knjigo Jože Melaher poslal Borštniku imena iz Vetrinju vrnjenih štajerskih četnikov, 123 imen. No, ker Matice mrtvih in Beli knjigi ne omenjajo virov in prispevkov, zato je dosledno, da Melaher in jaz nisva omenjena. Verjetno pa je imel Borštnik v mislih najina prispevka na občnem zboru Tabora 31. avgusta 1985 v Torontu, ko je omenil, „da so pri zbiranju učinkovito sodelovali tudi nekateri posamezniki iz organizacije Vestnika“. Tudi priznanje!

Za konec pripomba k poročilu zgodovinskega referenta v „Taboru“ 1986, 1/2, str. 24, torej k Borštnikovemu poročilu. Pravi, da je ta dolgo let iskani seznam „sprožil razvoj, ki nam v resnici škoduje“. Pove, da se je Tabor za seznam zahvalil, da pa so nekateri (taborski) to kritizirali „češ da so ti ljudje ves čas vedeli, kje se ta seznam nahaja pa nam ga niso dali na vpogled“, „očitek je upravičen“. In dalje omenja: „Seznam

nam je bil v veliko oporo, brez njega sploh ne bi mogli pripraviti nove izdaje Bele knjige. Dejstvo pa je, da so ljudje, ki so ga pridrževali vsa ta leta, napravili naši stvari, se pravi stvari protikomunističnih Slovencev NEPOPRAVLJIVO ŠKODO, ker mnogih podatkov enostavno ni bilo več mogoče preveriti... Škoda je toliko večja, ker za to pridržanje ni absolutno nobenega veljavnega opravičila: seznam nam je bil odtegnjen iz zgolj političnih razlogov. V tem je zgodovinska krivda ljudi, ki so o tem odločali.“

V zadregi sem, kako naj to zgodovinsko krivdo porazdelim. Koliko naj je pripišem pok. dr. Robiču? In koliko pok. prijatelju Francetu Dolinarju? Dvomim, da jima je smem sploh kaj. Preostanem le jaz. Koliko te zgodovinske krivde naj prevzamem? Po mnenju taborskih kar vso. Bralci bodo, upam, drugačnega mnenja. In posebej glede političnih razlogov: Čeprav jih je bila cela kopa, mi kljub temu z njimi ni uspelo priti v ameriški senat.

Vsekakor pa morajo taborski dati zlato kolajno rev. Juretu Rodetu, ker je ta seznam v Rimu odkril, vsaj srebrno pa Rudiju Brasu, ki je — že malo nejevoljen name — odločil: seznam bomo izročili inž. Francetu Grumu, ko pride na obisk.*

Kljub vsemu temu mi ostaja zavest, da sem pomagal ohraniti imena vrnjenih domobrancev in da sem zbral več desetih imen drugih pobitih žrtev slovenske komunistične revolucije. Pa imenik domobrantskih oficirjev bo ohranjen in njegova zgodovinska vrednost osvetljena.

Naslednji odstavek pa dodajam predvsem iz razloga ker v Taboru 1987, št. 7/8, str. 161 Florijan Slak sprašuje: „KJE SO SEZNAMI TRANSPORTOV IZ VETRINJA, KATERE NARODNI ODBOR IN VODSTVO IZ VETRINJA MORA IMETI? Zakaj jih ne objavi??“ Za tem Slak zapiše kmečko primer: „še kmet ni mogel prodati svoje ovce, če ni za to imel primerne dokumenta.“ (Menda za kozle, ovne in bičke je res moral imeti neke dokumente, če jih je prodal za pleme.) Po tej logiki so tudi vrnjeni domobranci morali imeti dokumente s seboj, pri čemer misli na sezname. Slak pravi: „...gre za tisoče mrtvih ljudi, katere so tudi spremljali sezname, katere so sestavljali Slovenci, katerih vodstvo je ostalo živo v emigraciji. Da se ne bi zavedali važnosti teh dokumentov, je absolutno nemogoče verjeti...“ K tem besedam je logičen odgovor samo eden, a v vprašalni obliki: Zakaj Slak sprašuje, kje so sezname, ko vendar sam pove, da so spremljali vrnjene domobrance. S tem je sam odgovoril na svoje, vprašanje z velikimi črkami zapisano vprašanje. In zakaj jih potem zahteva od nekdanjega vetrinjskega vodstva? (Če prav vem, je od tedanjega vodstva živ dr. Bajlec v Buenos Airesu, venjetno star čez 80 let, in na zahodu Amerike inž. Bevc, star 95 let, drugi od tega vodstva pa so že zdavnaj mrtni: dr. Basaj, dr. Zajc, Bitenc, Krenner, Drčar... Prav tako

* Tudi pokojni Pavle Rant z drugimi vred je vztrajal na čimprejšnji izročitvi, z besedami: gre za stvar, ne za osebe ali prestiž! (Op. ured.)

tudi skoro vsi tisti, ki so stali Narodnemu odboru ob strani z nasveti, kot msgr. Škerbec, p. Odilo in še kdo.)

Neglede na Slakovo zahtevo, naj nanizam nekaj stavkov k verjetnemu obstoju četnih seznamov. V vseh armadah na svetu imajo četni naredniki nalogo, da imajo vsak čas točne sezname moštva. V vojnem času delajo po dva izvoda, da če se eden izgubi, še vedno ostane drugi. Zato sem prepričan, čeprav le sklepam, da je vsak domobranski četnik narednik prinesel s seboj v Vetrinju točen seznam moštva svoje čete. In če je bil kak seznam izgubljen v Tržiču v petek 11. maja popoldne, ko so že padale partizanske mine, je bil nato v Vetrinju sestavljen nanovo.

In dalje sklepam, da so četni naredniki vzeli sezname s seboj na transporte. Kakšno usodo so sezname končno doživeli, je mogoče le ugibati. Verjetno so mnogi prišli v roke partizanom, ker je najbrž bila le redkim narednikom dana možnost, da bi seznam uničili.

Drugi rezervni sezname, spet le sklepam, so ostali v Vetrinju. Morda najprej na domobranskem štabu, ko pa je ta štab prenehal, jih je morda nekaj časa hranil Krennerjev namestnik polkovnik Vizjak, ali pa načelnik štaba podpolk. Drčar. Končno so najbrž bili izročeni komu, ki je pomagal v „Slovenski pisarni“.

V naslednjem se naslanjam na dejstvo. Namreč na rimski seznam, ki je bil izročen Fr. Grumu v Buenos Airesu, in katerega kopijo imam pri pisanju tehle vrstice pred seboj. Pri večini imen v seznamu sta omenjena četa in polk, pri nekaterih le četa, pri nekaterih le polk, pri redkih pa četa, bataljon in polk. Npr.

Babnik Jože, 23 let, Dobrova, 19. četa.

Bartol Anton, (rojen) 1927, Hrib 30 — Loški potok, 2. polk, vrnjen 29. V. 1945.

Avsec Justin, 1928, Zalog 14 — Polje, 2. č., 3. b., 3. p.

Ta razporeditev po četah, bataljonih in polkih je navedena pri štirih petinah imen. Datum vrnitve pa le pri dobri tretjini.

Ti podatki me silijo k sklepanju, da so sestavljanci seznama morali imeti pred seboj žetne sezname nekako za tri četrtine vrnjenih čet. Sklepam torej tako, kot sklepa v ranem jutru kmet, ko zagleda jasno nebo nad seboj, po dvorišču in cesti pa vidi mlake. In kmet reče sam pri sebi: „O, dež je šel ponoči.“ Vidi mlake, na vidi pa dežja. V šoli bi rekli: iz učinka sklepa na vzrok. Tako tudi jaz sklepam na podlagi podatkov o četah, bataljonih in polkih pri večini imen, da so sestavljanci imeli pred seboj četne sezname, čeprav v Vetrinju nisem videl nobenega teh in tudi ne kasneje.

Še po letih moramo izreči neznanim sestavljalcem seznama priznanje in zahvalo za njihovo potrpežljivo prepisovanje imen iz malih četnih seznamov. Verjetno so najprej morali napraviti kartoteko vseh imen po abecedi. In ker so bili, da uporabim Slakove besede, Slovenci in bili pod vodstvom politično-ideološke emigracije, potem je treba dati priznanje tudi temu vodstvu, ker je poskrbelo za sestavo seznama.

Naj citiram še en Slakov odstavek: „Prav gotovo bi bila največja

ironija, če bi mlajši rod iz domovine objavil popolne sezname, obsodil velezločin svojih starih in obračunal z vodstvom slovenske politično-ideološke emigracije. K temu naj pripomnim: Skupaj s Slakom tudi jaz upam, da bo prihodnji mlajši rod zgodovinarjev obsodil hudodelstva svojih očetov in starih očetov, komunističnih revolucionarjev. Zelo pa dyomim, da bo tudi obračunal z vodstvom omenjene politične emigracije. Obračunavanja se povsod na svetu, for better or orse, vrše med sodobniki. Florijan Slak že dolga leta obračunava s političnim vodstvom slovenske emigracije. (Kar krepko tudi v članku „Pojasnilo za pojasnilo“ v navedenem Taboru: važnostno in samodopadljivo z neumestnimi vprašanji!) Ker pravi zgodovinarji izrekajo le sodbe in ocene, zato bo prihodnji rod slovenskih zgodovinarjev je ocenjeval „vodstvo slovenske politično-ideološke emigracije“.

Še vedno prihajajo na dan imena pobitih, padlih in vrnjenih, ki niso še nikjer zapisana. Naj navedem pet imen družine Vekar iz okolice Postojne:

Vekar Matija, oče; mati Marija, hčeri Tončka in Pepca ter sin Mirko. (Kot gostilničar je oče Matija moral pripraviti večerjo za Nemce. Drugi večer so prišli partizane in pobili vse člane družine, ki so bili takrat doma. To se je zgodilo v marcu 1944 v zaselku Goriče pri vasi Dilce, zahodno od Postojne. Podatek je dal njihov sorodnik.)

Dalje: Merala Rajko, Ljubljčan. (Bil je domobranec v Trstu in izginil ob koncu vojske. Tako povesta njegov brat in njegov bivši komandir čete.)

Ocvirk Franc, mesar iz Ljubljane, bil ubit poleti 1942 v Iški. (Ta uboj prizna zgodovinar Tone Ferenc, Ljudska oblast na Slovenskem I., str. 383.)

Košir Anton z družino, torej tudi žena. Koliko otrok? Ubiti v Brunna vasi pri Mokronogu 12. julija 1942. (Podatek omenja Ferenc na str. 366, a ne navaja števila otrok.)

Jazbec Evgen, študent prava, doma iz Križ pri Trziču, bil ugrabljen od partizanov na poti v Trzič in ubit aprila 1945.

V Beli knjigi niso omenjeni:
Martinjak Tone, Ljubljana, 3. januarja 1942.

Špicar Jože, Ljubljana.

Jezeršek Anton, Ljubljana.

Pliverič Zvonko, Ljubljana.

Urbančič Anton, Ljubljana.

Šulc Marija, Ljubljana.

Ceglar... (ni imena), Ljubljana.

Šušteršič Ivan, Ljubljana.

Žakelj Alojzij, Vrhovci-Ljubljana.

Dr. Ivo Protulipac, Hrvat, ugrabljen v Trstu v jeseni 1945. (Ugrabljen je bil v istem času kot so bili dr. Martelanc in žena, inž. Martinjak... Dr. Protulipac je bil pred 2. svetovno vojsko poznan mnogim Slovencem,

zlasti istrskim in tržaškim. Ker je bil ugrabljen na slovenski zemlji, je prav, da ga uvrstimo v naše sezname. Iz istega razloga navajam tudi naslednjega:)

Ilija Abramović, Hrvat, ugrabljen v Celovcu 1948.

Še beseda prof. dr. Andreju Capudru v Ljubljani:

V Celovškem zvonu (III/9, dec. 1985) ste zapisali, da poražena stran v emigraciji oživlja obraze pobitih in z natančnimi seznammi podaljšuje neko travmo“, ki po Vašem mnenju ni možka. Obenem izražate misel, da sta naša vnema za zbiranje in objavlanje imen pobitih ovira na poti do narodne sprave.

Vi veste, da so bili grobovi študentov ŽuPCA in Kiklja, prof. Ehrlicha in več drugih po končani vojski takj izravnani z zemljo. Sami omenjate, da je bilo iz Vetrinja poslanih v smrt na tisoče domobrancev (med njimi moj brat). Zakaj naj bi bilo zbiranje njihovih imen in priobčevanje ovira narodni spravi?? Mar zato, ker izvodi Bele knjige krožijo med ljudmi v Sloveniji?

In prav tako veste, da so padlim partizanom postavljeni spomeniki v vseh večjih krajih Slovenije. Na teh so imena padlih partizanov vklesana v kamnite plošče ali vlita v bron. Pri številnih proslavah so ti spomeniki zasuti s cvetjem. In mnogi padli partizani so po vojski dobili grobove na pokopališčih.

Pobiti domobranci v Kočevskem Rogu, Teharjah, nad Hrastnikom, zahodno od št. Vida in Škofje Loke in drugod pa nimajo ne spomenikov ne grobov. Zasuti vseprek leže v velegrobiščih, nad katerimi „ne križ ne kamen ne stoji, ki niso venčani s cvetovi in kjer luč nobena ne brli“.

Gospod profesor, ne moremo razumeti, zakaj Vas motijo naši seznam pobitih. Saj so njihova imena doslej zapisana le v seznamih kot so črne bukve ali Bela knjiga. Za pravilno analizo in sodbo o slovenski komunistični revoluciji mora zgodovinar vedeti tudi število na nasprotni strani pobitih. Da pa bo zgodovinar res upošteval to, mora imeti naše sezname.

Iz pobite protikomunistične žrtve imajo vso pravico, da so tudi njihova imena nekje zapisana. To njihovo pravico branimo, neglede ali je komu to prav ali ne.

Janez Grum

Obvestilo:

Darovi v „Tiskovni sklad Karla Mauserja“

bodo objavljeni v prihodnji številki. UPRAVA.

Pregled vrnjenih

Nobena politična emigracija ni toliko pisala in navedla toliko podrobnosti o grozovitosti revolucije kot je to napravila slovenska. Obe reviji, tako Vestnik kot Tabor in še posamezni pisci kot npr. Stane Pleško ali inž. France Grum, so izvršili veliko zgodovinsko delo. Pod pritiskom vseh teh pisanih dokazov je moralo priti do reakcije v režimskih krogih, ki že niso imeli drugega izhoda kot potrditi navedbe emigracije. Zadnja taka potrditev je prišla izpod peresa zgodovinarja Toneta Ferenca, ki je v svojih dosedanjih knjigah o zgodovini ljudske oblasti v Sloveniji od 1941 do 1945 takorekoč overovil pisanje črnih bukev, izdanih v Ljubljani leta 1944.

Pri opisovanju strašnega konca, ki se je začel s prisilno in verolomno vrnitvijo razoroženih domobrancev iz Vetrinja, pa emigracija svojih številčnih podatkov ni mogla natančno preveriti.

Oba naša pisca prve knjige o vetrinjski tragediji, Pleško in Grum, navajata število vrnjenih, kot je znano, takole:

24. maja	40 oseb
27. maja	800 oseb
28. maja	3.000 oseb
29. maja	3.000 oseb
30. maja	3.000 oseb
31. maja	500 oseb

Skupaj bi torej znašalo število 10.340 oseb, ki so jih vrnile angleške vojaške oblasti.

V poznani knjigi „Minster in pokoli“ pisec le-te, Nikolaj Tolstoj, omenja na strani 146, da je bilo 10.170 domobrancev v Vetrinju. To številko je dobil iz memoarskih zapiskov generala G. L. Verneya. Po tem podatku bi bilo število 10.340 previsoko. Znano pa je seveda dejstvo, da so se mnogi domobranci umaknili iz vojaškega taborišča, kar še posebej velja za zadnji dan vračanja.

Živa priča vračanja in zapisnikar te naše tragedije je bil dr. J. Godnič. V svojem članku „Memento vsem“ (Spittal na Dravi, 11. januarja 1947) opisuje potek vetrinjske tragedije dan za dnevom in postavi tam sledeče številke:

28. maja	nekaj čez 2.000 vojakov
29. maja	okoli 2.000 oseb
30. maja	nad 2.000 ljudi

Tako ta živa priča zmanjša število vrnjenih za skoraj 3.000 ljudi, to se pravi, da bi bilo vrnjenih 7 do 8.000 oseb. Pleško in Grum sta za svojo knjigo o Vetrinju uporabila tudi Godničeve zapiske, zakaj sta potem na-

vedla čezmerne številke? Zdi se, da sta navedla vojaške enote v njihovi polni zasedbi. Nista torej upoštevala upada tega števila zaradi pobegov, pogostih posebno v zadnjih dnevih.

Slovenski režimski viri so seveda glede na število vrnjenih domobrancev in civilistov iz Vetrinja še velika, neodkrita tajnost. Vendar so že pred leti, ko se je ta zločin tudi v domovini že javno razpravljajal, nekateri važni funkcionarji priznali, da so od vrnjenih iz Vetrinja izvensodnijsko „likvidirali“ nekako 7.000 oseb. Ako pomislimo, da je nekaj domobrancev zbežalo od trenulka predaje pa do prihoda v taborišča smrti in da je bilo nekaj domobrancev in civilistov, predvsem pa mladoletnikov pod 16 letom, izpuščenih (kasneje pobitih pri vračanju domov), močno približujemo uradni številki angleških vojaških oblasti, ki so sedaj na razpolago.

Vojaški dokumenti 5. korpusa, v katero področje je spadalo Vetrinje, navajajo število 8.450 vrnjenih Slovencev. Ta številka je bila potem revidirana, kar izhaja iz podatkov, ki jih je dobil meseca avgusta 1945 predstavnik ameriške vlade v Caserti, Gd. C. Kirk, od angleških vojaških oblasti in ki je navedena v njegovem telegramu State dept. 3187 (po Iskri, Muenchen, junij 1965) in ki znaša 8.263 prisilno vrnjenih Slovencev iz Vetrinja med 24. in 31. majem 1945.

Pri vojaških transportih je običaj, da se ob predaji vojnih ujetnikov napravi report, kjer je navedena številka predanih oseb, kar je seveda pisмено potrjeno od obeh strani. V našem primeru je moral partizanski oficir tak dokument podpisati.

Iz gornjih številok bi se dalo sklepati, da se je tragedije prisilne vrnitve iz Vetrinja rešilo nekako 1.900 domobrancev. K rešenim domobrancem moremo, hvalabogu, prišteti dobršen del primorskih domobrancev, pa tudi nekaj domobrancev, ki v Avstriji niso šli preko Vetrinja, pa morabit nekatero, ki se niso pridružili umiku v 1945.

ZU

Pripis urednika: Bil sem vrnjen v nedeljo 27. maja in se ne spominjam, da bi nas kdo pred vkrcavanjem na tovornjake prešteval; še manj pa na postaji pred jeseniškim predorom. Z nedeljskim transportom so šli tudi civilisti in dvomim, da bi angleške vojaške oblasti vso tisto množico, zbrano takrat na vetrinjskem polju, tako verno registrirali. Da bi lahko sodili o zanesljivosti memoarskih zapiskov generala G. L. Verneya, bi morali poznati vire, ki jih je zanje imel na razpolago.

Z natančnimi številkami o pobitih, menimo, da ne razpolaga niti za poboje odgovorna partija, ki je v tistih časih puščala svojim prvrčencem oblast nad življenjem in smrtjo svojih nasprotnikov.

Kot pa je Vestnik že občasno opozoril, je nevarnost, da bi kdo istovetil število vrnjenih domobrancev in civilistov s celotnim številom pobitih po koncu vojne, kajti k temu zadnjemu je treba prišteti stotine, da ne rečemo tisoče, doma zajetih domobrancev in v neznano, s silo odvedenih civilistov.

Kronika slovenske Cerkve v 1987

V okviru odnosov med cerkvijo in državo je v letu 1987 najvažnejša izjava jugoslovanskih škofov v Splitu (14. oktobra). Gre predvsem za komentar in želje glede nameravane ustavne izpremembe. Škofje povsem jasno izrečejo svoj dvom v ZKJ kot vodilni idejni sili. Ustava mora določene zagotoviti svobodo vesti, mišljenja in združevanja. Povsem točno poudarijo škofje glavne krivice, ki se gode vernikom: na mnogih področjih nenakopavnost vernikov kot npr. v službah in pri vzgoji otrok, kjer ima ateizem prednostni položaj. Ni prave svobode za osnovne verske pravice ljudi v vojski, zavodih, bolnišnicah in zaporih.

Obiski v slovenskih bolnišnicah so sedaj od režima tolerirani. Krasno reportažo o tem je prineslo Ognjiče v novembrski številki 87: Govori res požrtvovalni „bolniški župnik Miro Šlibar: „Mi smo sedaj ugodneje sprejeti v bolnišnici. To čutimo ob raznih sprejemih in predstavitvah. Bolniške oblasti nas sedaj smatrajo za del njihove skupnosti. Problem je mogoče v tem, da se ljudje premalo zavedajo, da imajo vso pravico poklicati duhovnika. To se vidi po nasvetih, ko mi nezreli kristjani svetujejo, naj grem kar v civilu, neopazno in naj ne povem, kdo me je poslal. Tako ne bo v sobi nihče začutil, da je prišel duhovnik.“

Pojav oporečništva je obdelal Miha Žužek v reviji Cerkev v sedanjem svetu (9. 40. 87): „Mladina (revija) je storila marsikateri pogumni korak, razgalila je marsikako načrtno skrivano resnico, podaja dobro analizo današnje slovenske družbe. A kakšno pozitivno rešitev ponuja? Nekaj klicev k medli 'civilni družbi', o kateri nimo nobenih pravih predstav. Moglo bi se sklepati, da gre za popolno sproščenost, za svobodno skakanje čez vse plotove.“ Ni vsak oporečnik v tej kategoriji hvala Bogu; mnogi podajajo poleg analize vendarle tudi neko sliko bodoče pluralistične družbe. Ob tej priliki mogoče omenimo dva najbolj znana „oporečnika“, prof. E. Kocbeka in literata Bojana Štiha. Kljub vsemu spoštovanju do njihovega „spreobrnjenja“, ostaja vendarle dejstvo, da ne eden ne drugi nista do kraja razgalila in obžalovala revolucijska leta. Kocbek do smrti ni prekalil svojega poniglavega zagovora političnih umorov, brez vsake osebne krivde likvidiranih. Bojan Štih pa ni odkril podrobnosti in izrekel obžalovanja rad svojim delovanjem v svojstvu častnika z zločinu obremenjene OZNE. Aktivna vera na koncu življenja komaj zadostuje za homilijo ljubljanskega škofa. Največji sadist in mučitelj med revolucijo, pokojni Dušan Ahac Pirjevec, je zapisal: Kocbek bi se moral izpovedati, obtožiti! Za Ahaca je znano, da je zapustil neko izpoved, pa je sorodniki ne puste v javnost.

Božič je minil v Sloveniji boljše kot se je pričakovalo. Poleg Smoletovih voščil vernikom je Slovenija slišala in videla na televiziji tudi metropolitana Šuštarja. Bistveno pa je to, da so ljudje po zadnjih vesteh v velikem številu izostali z dela in iz šol. Bog daj, da bi strah pred pričevanjem svoje vernosti izginil iz slovenske družbe.

ZU

Dimitrij Rupel, Ljubljana

Sicer mi je draga OF, vendar dražja mi je — resnica!

Slovenska politična emigracija je v zadnjem času postavljena pred vrsto pogostnih presenečenj, ki prihajajo — od doma.

Najbolj optimistični opazovalci domačih razmer se ne bi upali še pred nekaj leti predvidevati tega, kar se zdaj tamkaj dogaja. Eden eminentnih zdornskih politikov je celo tvegala misel, da je več kot 40-letno delo slovenske emigracije že izpolnilo svoje poslanstvo, ki ga zdaj že lahko prepusti nezadržnemu valu domačih že osveščenih oporečnikov. Če bi zdaj delo emigracije tudi zamrlo in utihnilo, razvoja v smeri popolne socialne in verjetno tudi narodne osvoboditve nihče več zavreti ne more. Plamenica, ki je svetila v temo 40 let, je užgala verižni niz plamenčkov, ki ga že ni mogoče pogasiti. Bitri, resnicoljubni in pokončni poedinci so se otrsli partijskih kalupov, ki so jim vezali roke in hromili duha, da se pred njimi partijske bajke o naši polpreteklosti razblinjajo z geometrijskim pospeškom. Umazanija, ki po tem hitrem striptizu zaudarja na dan, pa je tolikšna, da si je celo emigracija (ki ima skušnjo iz revolucijskih dni) ni mogla predstavljati.

V sobotni prilogi ljubljanskega Dela od 9. januarja letos je DIMITRIJ RUPEL spet temeljito pospravil z zgodovinskimi „dejstvi“, ki jih je bil v svojem senilnem poskusu, rehabilitirati OF pred javnim mnenjem, nazival ZORAN POLIČ. Nekdaj samozvani predstavnik Sokolov v „pluralistični“ OF je to poskušal doseči v sobotni prilogi Dela dva tedna pred Ruplovim udarcem. Rehabilitacijski poskus, niti logično zasnovan niti stillo užiten, je doživel z Ruplovim odgovorom nasproten učinek od zaželenega.

Dimitrij Rupel, lahko rečemo, se skoraj v celoti sklada s podobo revolucije, ki jo je prikazala emigracija (kar nam je, razumljivo, v velikozadoščenje), izvzemši poudarek na Kocbekovi vlogi in njegovi moralni veljavi, ki je verjetno pogojen po neki žustveni povezavi. Lik Edvarda Kocbeka je bil v zadnjem času med režimskimi oporečniki deležen znatnega porasta, ki ga objektivno — kot emigracija to ve — ne zasluži.

Kaj je Zoran Polič hotel povedati v svoji apologiji OF, nam bo popolnoma razvidno iz Ruplovega odgovora, ki ga tukaj ponatiskujemo. Mi smo samo poslovenili latinski Ruplov naslov „Amica OF, sed magis amica veritas“, vse drugo pa je dobesedni prepis:

S svojim 10 stolpcev (preko 27.000 znakov) dolgim Odgovorom razvrednotovalcem OF (Dela, 26. decembra 1987) je Zoran Polič dosegel obseglavne izjave Demokracija da — razkroj ne! iz leta 1968, z njo pa tudi nekdaš „moderne“, čez cele strani časopisa posejane referate naših realsocialističnih ideologov. Vsekakor je (vsaj po obsegu) presegel besedilo, ki je, tako vsaj trdi, spodbudilo njegovo kritično spraševanje.

Res je to bolj spraševanje kot odgovor, ki sicer stoji v naslovu. „Lah-

beremo v 9., nakar v 10.: „Sicer pa za konec eno samo vprašanje!“ Odgovor, ki je poln vprašanj? Vprašanje, ki se predstavlja kot odgovor?

Zoran Polič piše kot udeleženec osvobodilnega in frontovskega dogajanja, vendar niti drugim niti sebi ne zna odgovoriti na temeljna vprašanja tega dogajanja. V 6. stolpcu pravi, da je Kidrič verjetno prišel na sestanek z nekim predlogom, v 7. pravi, da ne ve, že je KP uporabljala ime „antimperialistična fronta“ na pobudo Kominterne itn.

Temeljno vprašanje je seveda, ali je komunistična partija res vodila Osvobodilno fronto v skladu s svojimi specifičnimi interesi in zadolžitvami; ali je v svoji revolucionarni taktiki in strategiji res zapostavljala sicer uradno priznani pluralizem in „nacionalne“ interese, in si pretežno prizadevala za uspešen izid „razrednega boja“?? Temeljno vprašanje, ki velja tudi danes, je naslednje: ali je nadaljevalka OF, torej SZDL, zares pluralistična fronta vseh naprednih sil, ali je nemara samo podružnica partijskega centralnega komiteja. Vsa ta vprašanja se zastavljajo, Polič sicer daje „odgovor“, toda ta odgovor je sestavljen iz Kopice nevažnih vprašanj. Kot da je odgovor na temeljna vprašanja v zmerjanju in žalitvah različnih „razvrednotovalcev“!

Najprej moram v Poličevo škodo povedati, da bi se mi zdelo — če ima pripombe na Kocbekov oz. moj tekst — normalno, ko bi jih poslal na uredništvo Nove revije, kjer je ta tekst prvotno izšel. Poliču je bila normalna pot najbrž pod častjo, še bolj verjetno pa je hotel z objavo v Delu doseči neki politični učinek, ki ga z objavo v reviji ne bi mogel. Kakšen naj bi bil ta politični učinek? Že naslov pove, da nekdo „razvrednotuje“ OF, to pa pomeni nekaj takega kot mazati svetinje, sumničiti revolucijo in njene pridobitve itn. Polič to, kar mu pri Kocbeku oz. pri meni ne ugaja, povezuje z daljnosežnimi in prevratnimi političnimi načrti, recimo z odpiranjem „zelene poti v strankarsko politično življenje“. Te očitne konstrukcije si Polič po vsej priliki v Novi reviji ne bi upal objaviti, saj njeni bralci poznajo Kocbekov in moj tekst in vedo, da česa podobnega iz njiju pač ni mogoče izvajati. Ne rečem, da o strankarskem življenju ne bi bilo vredno razpravljati, vendar to ni bila tema Kocbekove in moje razprave v Novi reviji, kar pa že spet pomeni, da Poličevo pisanje računa z neko posebno nevednostjo ali nemara ideološko zaslepljenostjo, ki ju (po mojem vendar neupravičeno) upa najti pri Delu.

Druga nekorektna in žaljiva poteza je Poličevo povezovanje zgodovinske resnice in nacionalne oz. politične lojalnosti. Raziskovanje dokumentov, ki zadevajo OF, Polič razglasha preprosto za prizadevanje, ki hoče razvrednotiti vlogo Osvobodilne fronte v zgodovini slovenskega naroda. Pri tem sem v resnični zadregi, saj po eni strani verjamem, da je marsikaterim političnim krogom (predvsem zunaj Slovenije) do tega, da bi zmanjšali pomen slovenske OF, NOB in partizanskega boja; da bi lahko dokazovali slovensko neobgljenost in odvisnost od tuje pomoči ipd. Po drugi strani mi je nadvse neprijetno v takšnih polemiki izjavljati, da vendarle spoštujem slovensko zgodovino, OF, NOB itn. Takšne izjave so pri nas namreč v do-

ko bi sicer postavili vprašanje...“ beremo v 6. stolpcu, „Zato se postavlja več vprašanj...“ ponavlja v 8., „Zato se vse bolj postavlja vprašanje...“ meni političnih karieristov in oportunistov, hinavcev, prestrašenih ljudi itn. Torej bom rekel, da se moje razpravljanje godi zunaj vprašanja o državljanski lojalnosti, ki mi je ni treba dokazovati, saj je že dokazana, ali pa nikoli ne more biti dokazana. Vsekakor imam zvajanje resne razprave na raven izjavljanja o državljanski lojalnosti kot nedopustljiv civilni in kulturni prekršek, ki bolj kot o čem drugem govori o mentaliteti tistega, ki to zvajanje izvaja.

Seveda hoče Polič storiti še nekaj hujšega od tega, kar sem pravkar opisal: reči hoče, da sleherna kritična raziskava pomeni že kar politični delikt. In v tem vidim tudi pglavitni smisel Poličevega pisanja: to je prestraševalno manevriranje tiste sorte, ki smo se ga slovenski intelektualci v povojnem času že dobrega naužili, tudi od „slavnih“ in „odličnih“ članov političnega vodstva, pa naj so nekoč bili pri OF ali kje drugje!

To, kar Polič očita na dnu drugega in na vrhu tretjega stolpca, je glede na Kocbekov tekst in moje opombe narobe oz. brezpredmetno. Takole beremo:

Kakršnikoli so bili nameni D. R., je vendarle dejstvo, da tudi te pripombe po svoji vsebini prispevajo k poskusom, da se čim bolj razvrednoti veličino Osvobodilne fronte. Tu so namreč očitki, da je bila ustanovljena po nalogu oziroma vodstvom Kominterne, da tudi ni bila ustanovljena 27. aprila, temveč šele nekje junija 1941, da kot protifašistična (oziroma protiimperialistična) sploh ni bila usmerjena v boj zoper okupatorja, ker da je v tem času (27. april) to bilo „posebno neverjetno“, da je dobila pravo vsebino šele, ko se je vanjo vključil njen „po uradni zgodovini priznani ustanovitelj E. Kocbek“, da se je OF odprla tudi drugim političnim grupacijam v Sloveniji, ko je odpustila svojo protiimperialistično fazo, in da tudi ni jasno, o čem so se pogajali oziroma dogovarjali udeleženci, ki so bili po Kocbekovem zapisu „zbasani“ na sestanek 27. aprila.

Nikjer v mojem ali Kocbekovem tekstu ne piše, da bi bila OF ustanovljena po nalogu oziroma pod vodstvom Kominterne, pač pa sem opozoril na zvezo med OF in Društvom prijateljev SZ in na povezanost slovenskih komunistov, torej dela OF, s Kominterno. To sem povzel iz dveh Vidmarjevih tekstov in iz Kardeljevega referata (28. in 29. aprila 1943) na Pugledu, ki si jih Polič in drugi lahko ogledajo v Vidmarjevih Dnevnikih, v Srečanju z zgodovino in v Dokumentih ljudske revolucije v Sloveniji (6. knjiga). Komaj pa lahko verjamem, da Polič ne pozna knjige Toneta Fajfarja Odločitev, ki je v Novi reviji sicer nisem citiral, jo pa zato navajam Zoranu Poliču na čast tukaj.

Vse nas je navdajala še ena misel: Sovjetska zveza. Prepričani smo bili, da ni daleč dan, ko bo tudi ona stopila na bojno prizorišče. Misel na Sovjetsko zvezo je slehernega od nas opogumila, da smo kljub brezupnim perspektivam z zaupanjem zrlj v prihodnost. Verjeli smo, da je edina sila

na svetu, ki lahko napravi konec fašizmu in reši človeštvo, prav Sovjetska zveza.

O teh rečeh je tekel pogovor, ki ga skušam po spominu obnoviti. Soglasno smo sklenili, da se ustanovi protiimperialistična fronta. Vanjo stopijo kot skupine Komunistična partija, krščanski socialisti, Sokoli in kulturni delavci. Pritegniti je treba tudi vse druge skupine, ki so sodelovale v Društvu prijateljev Sovjetske zveze, obenem pa začeli širiti organizacijo med vsemi poštenimi Slovenci v mestu, po tovarnah in na podeželju. Začasna eksekutiva je bila zaupana Kidriču, Rusu in meni.

Na isti (26.) in naslednji strani Fajfarjeve knjige najdemo daljšo opombo pod črto, kjer beremo:

Naziv „Protiimperialistična fronta“, kakor se je v začetku imenovala OF, je bil pogojen v takratnem odnosu jugoslovanskih komunistov do Sovjetske zveze, ki je nastopala proti imperialistični vojni nasploh, bil pa je še v veljavi pakt o nenapadanju z Nemčijo. Sovjetska zveza in Kominterneta takrat iz oportunističnih razlogov, da bi čimdlje odložili spopad z nacistično Nemčijo, nista posebno poudarjali svojega protifašističnega stališča. Slovenski in jugoslovanski komunisti pa so bili l. 1941 v nasprotju s Stalinom prepričani, da bo tako ali drugače prav kmalu prišlo do spopada med Nemčijo in Sovjetsko zvezo...

Naša „protiimperialistična fronta“ je bila od vsega začetka ustanovljena za boj proti fašizmu in nacizmu, ki nas je življenjsko ogrožal. Zato smo tudi njeno ime prav kmalu spremenili v OF, kar je programsko jasno in predvsem akcijsko ustrezalo vsebini in namenom novega slovenskega gibanja.

Torej nisem v svojih opombah h Kocbeku povedal nič novega, žesar ne bi vedeli že bralci Vidmarjevih in Fajfarjeve knjige oz. Dokumentov ljudske revolucije v Sloveniji, in kar seveda ve, pa ihtavo zanika Zoran Polič. Zakaj le mora to početi?

Nikjer v Novi reviji ne piše, da bi OF dobila pravo vsebino šele, ko se je vanjo vključil Edvard Kocbek. Polič mi podtika namen, da hočem Kocbeka narediti za nekakšnega posebnega vodjo OF. Res je seveda nasprotno: marsikdo je skušal po letu 1952 storiti vse, da bi Kocbeka sploh izbrisali iz seznama ustanoviteljev in voditeljev OF. Pred nekaj leti smo videli filmski portret Edvarda Kocbeka, ki je bil narejen tudi s pomočjo arhivskih filmskih posnetkov. Na teh posnetkih, ki prikazujejo II. zasedanje Avnoja, je bil Kocbekov obraz ročno spraskan s filma, da so po ekranu migotale na mestu, kjer se je sicer izvirno nahajal, vse mogoče čačke in praske. Fajfar o Kocbekovi vključitvi v OF pravi, da „se je po začetnem izmikanju na naše prigovarjanje in po sestanku s Kidričem vključil v Fronto in bil takoj pritegnjen v njen izvršni odbor“ (Odločitev, str. 33). Sicer pa iz Fajfarja zvemo tudi to, da se je „tiste dni“ (okrog 22. junija) vrnil Edvard Kardelj, in: „Kmalu po njegovem prihodu je bil sklican prvi, tedaj še nepopolni plenum Osvobodilne fronte.“

Glavno poročilo je imel Edvard Kardelj, ki je obrazložil predvsem

pomen vstopa Sovjetske zveze v vojno. Predlagal je spremembo imena osvobodilnega gibanja iz Protiimperialistične fronte v Osvobodilno fronto. (Odločitev, str. 38)

Polič je v svoji ihtavosti prekršil eno osnovnih pravil poštene publicistike: korektno citiranje. V narekovaje je postavil tele besede „po uradni zgodovini priznani ustanovitelj E. Kocbek.“ V mojem tekstu je formulacija takšnale: „Vse kakor so Kocbekovi pomisleki relevantni, saj ga tudi uradna zgodovina šteje med ustanovitelje Osvobodilne fronte...“

Po dosedanjih citatih in po tem, kar sem povedal v zagovor zgodovine in njenega kritičnega raziskovanja, je seveda jasno, da s Poličem ni mogoče voditi nikakršnega dialoga ali polemike, ker mu primanjkuje temeljnih kvalifikacij zanju. In v resnici se mi zdi tole pisanje nekam odveč: oz. se mi za trenutek zdi, da bi z njim lahko nehal prav na temle mestu.

Pojav, ki mu vendarle moram posvetiti nekoliko svojega časa in skrbi, presega Zorana Poliča. Ko bi ga hotel preprosto zavriniti, bi mogel navesti samo desetine protislovij, ki jih vsebuje njegov do'govezni spis. Tako recimo potem, ko je pisca teh vrstic obtožil vseh naglavnih grehov zaradi omembe Kominterne, v sedmem stolpcu — ko da je pozabil, kar je pisal prej — Polič mirno priznava:

Da je (Kominternina, op. D. R.) vplivala na KP so vedeli vsi. Da je to morda vplivalo na stališče slovenskih komunistov ob njihovem sodelovanju z drugimi skupinami, je tudi povsem verjetno.

Polič precej na široko razpravlja o vplivu Kominterne (ki ga v primeru Sokolov in krščanskih socialistov zanika) in o „temeljnih točkah OF“ nakar sprašuje, če bi bile takšne, kot so bile „znane in cenjene, če bi jih pisal v Kominterni“. Komu je namenjena ta polemika? Se nemara Kocbekovo ali moje pisanje v NR dotika temeljnih točk? Polič si je poštati, s katerimi se bojuje, izmislil sam. V tej svoji sokolji bitki je torej moral udariti samega sebe.

Polič recimo (v petem stolpcu) trdi, da je 27. aprila „stopil pred javnost združevalni organizem z določeno skupno usmeritvijo (temeljne točke OF)...“ In nato v sedmem stolpcu:

In vendar je bil njihov najudarnejši del (gre za del „temeljnih točk OF“, op. D. R.), to že takojšnja oborožena akcija, formuliran že na prvem tim. ustanovnem sestanku OF (27. april).

OF, ki še ni bila OF, ampak antiimperialistična fronta, naj bi torej 27. aprila, ki ni bil 27. ampak 26. april, imela „temeljne točke“, katerih najudarnejši del naj bi bil „takojšnja oborožena akcija“. Nakar si Polič zada naslednji udrec:

Ali naj bi OF 27. aprila namesto na pripravo za oborožen spopad pozvala k takojšnji vstaji? Ali ne bi bil to zločin zoper slovenski narod, saj bi ga v tistem času še povsem nenačeta nemška mašinerija do kraja zmlela. Taktika OF je bila zato edina mogoča in zato pričetek oboroženih akcij ne more biti nikakršen argument...

Pri tem, da — kot piše sam Polič — „nobena od skupin ni spre-

jela s komunistično partijo pisnih (podčrtal D. R.) dogovorov"; in da Fajfar obžaluje, ker „takrat ni nihče mislil na to, da bi delal zapiske“ (Odločitev, str. 25), se moramo vprašati, za kakšne „temeljne točke“ sploh gre. Niti Vidmar niti Fajfar, ko pišeta o ustanovnem sestanku, ne omenjata „temeljnih točk“. Vidmar pravi, da je na ustanovnem sestanku Kidrič „predlagal (...) v načelu vse, kar je bilo kasneje formulirano kot program Osvobodilne fronte“ (Srečanje z zgodovino, str. 17), Fajfar pa pravi, da je Kidrič „analiziral položaj“. V Dokumentih ljudske revolucije v Sloveniji (knjiga I) najdemo Gesla našega osvobodilnega boja, ki so bila objavljena v Slovenskem poročevalcu 22. junija 1941, sestavil pa jih je Boris Kidrič. V opombi h „geslom“, ki jih je po številu 7, piše: „Po nekaterih podatkih so bila sprejeta na I. zasedanju Vrhovnega plenuma OF dne 15. junija 1941.“ (Dokumenti I. str. 42)

V teh „geslih“ zaman iščemo sintagmo „oborožen boj“ ali „takojšnja oborožena akcija“, pač pa je govor o „osvobodilnem“ in „protiimperialističnem boju“, v katerem je Sovjetska zveza „vodilna sila in glavna opora“. Govor je o nemško-italijanskem in angleško-amerikanskem imperializmu, zoper katerega se je treba bojevati: predvsem pa se „brez boja proti izdajalski lastni kapitalistični gospodi (...) zatirani narod ne more osvoboditi“.

V drugi opombi pod črto istega dokumenta beremo naslednji komentar:

Ime Osvobodilna fronta se je po napadu na Sovjetsko zvezo prvič pojavilo v „Slovenskem poročevalcu“ 11. julija 1941 v članku „K dejanjem!“

...Kakor poroča Boris Kidrič jeseni 1944 v svojem informativnem pismu za Moskvo, se je ustanovni sestanek Osvobodilne fronte na predlog Komunistične partije zedinil v naslednjih točkah:

1. Da je uspehe hitlerjevske demagogije med slovenskimi ljudskimi množicami zakrivila protiljudska politika nekaterih oblastnikov in da so ti uspehi le prehodnega značaja, da pa je na vidiku množično gibanje za osvoboditev in združitve zaslužnjene in razkosanega slovenskega naroda.

2. Da se bodo nosilci protiljudske politike v predaprilski Jugoslaviji razkrili tudi v osvobodilnem boju kot protinarodni in protiljudski elementi.

3. Da sta usoda in bodočnost slovenskega naroda kar najtesneje povezani z usodo in bodočnostjo velikega ruskega naroda ter vse Sovjetske zveze.

4. Da je treba pričeti takoj z zbiranjem slovenskih množic na temelju borbe za osvoboditev in združitve slovenskega naroda. (Dokumenti I., str. 43)

Temeljne točke OF se pojavijo šele kasneje. V opombi k njihovi objavi v omenjenih dokumentih (str. 255) beremo:

Vseh devet temeljnih točk sta objavila Slovenski poročevalec, leto III, št. 1, dne 6. januarja 1942 in Osvobodilna fronta, leto II, št. 1, v začetku januarja 1942. Prvih sedem temeljnih točk so sprejeli na IV. zasedanju

Vrhovnega plenuma OF 1. novembra 1941. Preostali točki sta bili sprejeti na seji dne 21. decembra 1941.

„Neizprosna oborožena akcija“ se torej pojavi šele novembra 1941, v prvi „temeljni točki“. Temeljne točke govorijo o „povezanosti slovan-skih narodov pod vodstvom velikega ruskega naroda na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe“, o „dosledni ljudski demokraciji“ in o „narodni vojski na slovenskem ozemlju“.

Polič torej govori o problematiki OF skrajno površno, zmedeno, protislovno in zlonamerno. In človek se sprašuje, čemu to počne. Počne to iz čudne okorelosti, ihtavosti, nereflektirane politične ambicije, iz sovraštva do pisca teh vrstic in inteligence nasploh? Iz frustracije, ker je njegova bivša sokolska organizacija danes po krivici zapostavljena in pozabljena; ker se je v usodnih časih pustila voditi silam, ki jih ni niti razumela niti dosegala? Deluje — v zvezi s Kocbekom — neprežvečeno liberalno sovraštvo do cerkve in religije? Nadaljuje danes Polič sveto liberalno vojno zoper „klerikalce“?

Ko razmišljam o vsem tem, se me loteva nekakšno tragično razpoloženje. To tragiko skoraj presunljivo kaže naslednje vprašanje:

Ali so res lahko trditve današnjega opazovalca in ocenjevalca odločilnejša, močnejša resnica, kot so besede tistih, ki so dogajanje neposredno doživljali, ga skušali sooblikovati in v svoji zavesti in dejanjih ostajali zvesti dogovoru in načelni usmeritvi, s kakršno so v skupno akcijo tudi vstopili?

Človek bi spoštljivo in žalostno utihnil ob teh besedah, ki govorijo o porazu „udeležencev“ in o nemoči „resnice neposrednega doživetja“. Te besede bi lahko tolmačil kot tragično spoznanje o temeljni nepreglednosti neposrednega doživljanja zgodovine; nemara kot spoznanje o nedoraslosti in naivnosti igralcev, ki jih je „zgodovina“ „najela“ za neko predstavo, nato pa jih brezbrizno odslovlila. V tej točki lahko današnji opazovalec z bivšimi Sokoli, seveda pa predvsem s krščanskimi socialisti, samo sočustvuje in pritrjuje: res ste bili predmet političnega izkoriščanja!

Toda Poliču ne gre za to in tu žal ne morem ne spoštljivo stopiti stran ne utihniti. Polič ne misli, da je poražen, kar — glede na dejstva vsekakor je — ampak poziva k zbiranju in maščevalni akciji tistih, ki so „ostali zvesti dogovoru“. Njegov tekst o „razvrednotovalcih“ (kakšna beseda!) je navsezadnje manifest revanšizma.

Polič se stvari, za katero gre, ni pripravil posvetiti z razmišljanjo mislijo. Takšna misel bi ga seveda privedla k vprašanju partijskega monopola, kakršen se je v OF uveljavil predvsem po Dolomitski izjavi, čeprav je bil, kot kažejo citirani dokumenti, dobro razviden že prej. Takšna misel ne bi bila sposobna proizvesti stavka: „Zato seveda očitka, da so bili Sokoli v letu 1943 že vsi v Komunistični partiji, ne moremo sprejeti, ker je za dejanska razmerja v OF že povsem nepomemben.“

Kdo je avtor tega očitka in kateri Sokol je njegov predmet? Mar danes sploh še kdo resno razmišlja o sokolstvu? Je sokolstvo, ki zanj vpra-

šanje partijskega članstva ni pomembno, sploh vredno razmišljanja? Ni ta odsotnost sokolstva iz kakršnegakoli političnega razmišljanja neposreden rezultat brezbriznosti, s katero razmišlja o svoji vključitvi v partijo?

Ko bi Polič resno razmišljal o problematiki, o kateri je napisal 10 stolpcev, bi seveda moral razmišljati o današnjem času in o današnjem pomenu OF pa tudi SDL, kjer je doživljenjski funkcionar. Brezbriznost do boljševizacije OF ali do avtomatične in doživljenjske vloge ZK v SZDL je tisti temeljni problem, ki tej organizaciji danes preprečuje, da bi bila zares politična in kaj več kot podružnica partije. V svojem konceptu se SZDL še danes drži Dolomitske izjave. Ob zadnjih „volitvah“ se je to zelo razločno pokazalo. Današnji predsednik SZDL je dočerajšnji partijski sekretar Ljubljane, ki mu za dokazovanje pluralizma ni treba storiti drugega, kot da vošči božič in za pet minut spusti nadškofa na televizijo. Kakšna demokracija, kakšna širina! Temelj te demokracije je organizacija brez članstva, katere vodstvo — glede na „kadrovske možnosti“ določa ZK.

Ta odgovor Zoranu Poliču sem se odločil napisati, ker se mi zdi, da današnja SZDL vseeno ni dostojen dedič OF, in ker z OF razumem sodelovanje različnih političnih strank oz. skupin pri skupnem projektu, pa naj bo to boj zoper okupatorja ali premagovanje ekonomske in politične krize v republiki in državi. To sodelovanje so v nekem skrajno neprimernem trenutku med vojno „preinterpretirali“ kot pristajanje na „vodilno vlogo“ partije. Od „stare“, predpartijske OF je ostal predvsem Kocbek. Nemara se je predolgo prepuščal času tovarišije, toda navsezadnje je postal samostojen in kot tak eden redkih političnih intelektualcev. Kot takšnega ga cenim (in ga po vsej verjetnosti cenijo slovenski izobraženci, predvsem tisti, ki so zunaj današnjih cerkva!) in kot takšen je po vsej verjetnosti ostal ena redkih zanimivosti slovenske revolucije.

Ta odgovor pišem preprosta zato, ker se bojim, da bi hotela današnja partija in SZDL v kakšni posebno hudi sili (ki seveda ni izključena) ponoviti zgodovinsko predstavo, o kateri implicitno in najbrž nehote govori Zoran Polič. Poličev vprašljivi odgovor ob tem, da o stvari tako rekoč tragično govori, takšno ponovitev slej ko prej dopušča, kot da sploh ne bi bila ponovitev. In zato sem si za ta svoj odgovor naprtil toliko skrbi in truda!

Res je, da smemo (na delovni dan) praznovati božič in res je, da so verniki smeli videti svojega glavnega pastirja tudi po televiziji; toda predvsem je res to, da so naši rešeniki še vedno isti, ki so nas spravili v težave.

Današnja SZDL noče reflektirati Dolomitske izjave in svoje temeljne boljševizacije; njenemu voditelju Zoranu Poliču so v napoto celo izsledski Inštituta za zgodovino delavskega gibanja! Odsotnost takšne refleksije po mojem prepričanju SZDL bistveno hromi pri njenem napovedanem vodstvu premika v družbo postmoderne in postindustrijske epohe, v družbo intelektualnega dela! Brez refleksije o predindustrijskem in ideološkem te-

melju pretekle SZDL ni mogoča nikakršna moderna ali celo postmoderna SZDL!

Polič pravi, da kritika ali „prevrednotenje“ OF škodi uveljavitvi slovenskih nacionalnih interesov. Bistvo mojega ugovora je v tem, da „Poličeva“ OF nikakor ne uveljavlja slovenskih nacionalnih interesov; takšna „OF“ ravno briše tiste razlike in prednosti, ki jih je slovenska OF vsaj do Dolomitske izjave imela pred drugimi sorodnimi ali nadomestnimi organizacijami v drugih jugoslovanskih okoljih oz. narodih.

Dokumenti revolucije in Kocbekovo pričevanje dokazujejo, s kakšnimi avtentičnimi in utopičnimi, pa tudi zmotnimi in naivnimi prepričanji so se slovenski ljudje vključevali v OF; kar pomeni, da takšni dokumenti oz. pričevanje med drugim zdravijo zmote in naivnost. Polič ima namen, zmote in naivnost pri bralcih Dela vzdrževati in po možnosti reproducirati.

V zadnjem odstavku Poličevega pisanja se pojavita zmeta in naivnost, ki se mi sicer ne zdita najbolj tragični, pač pa zgolj paradigmatični. Polič namreč pravi, da bi morali biti „tisti, ki se danes tako prizadevno trudijo, da bi spremenili resnico OF“, nekako hvaležni „temu dejanju“ in „velikanskim žrtvam“, saj lahko svobodno mislijo in pišejo, tudi neodgovorne reči. Prvič, so takšna dejanja in takšne žrtve, kolikor se spominjam in seveda tudi zatrdno vem, vedno služili kot argument zoper svobodno misel in pisanje. Navsezadnje so Kocbeka pol življenja — pa je bil sam priča in dejavni človek „tega dejanja“ — preganjali ravno zaradi svobodne misli in pisanja. Drugič, pa se mi zdi, da je Poličev argument, če ga vzamemo dobesedno, najbolj porazen za OF in seveda zanj samega. Če so si partizani in aktivisti OF priborili le takšno svobodo, ki omogoča neodgovorno mišljenje in pisanje so si priborili defektno svobodo. In kakor Polič marsikdaj pove resnico, kadar je noče povedati, je menda res, da ima danes pri naših svobodah prednost svoboda do neodgovornosti. Seveda s tem ne mislim na svoje skromne dosežke na tem področju. In še enkrat: Amica OF, sed magis amica veritas!

„Zato je določena naivnost, ki je postala drža, s katero si kristjan nekako ureja svoje krhko razmerje do protikrščanske oblasti, katero sicer notranje ali zasebno odklanja, na zunaj pa ji daje potuho, greh zoper resnico.“

(Vinko Ošlak v uvodu h knjigi Sergeja Kurdakova „Odpusti mi, Nataša!“)

Jože Cvelbar

FARA ŠT. JERNEJ — drobci iz nedavne zgodovine

Zunaj Slovenje je zelo malo pisanega o fari št. Jernej, kjer so komunisti umorili dva duhovnika in množico mladih mož in fantov, o fari, kjer je bila centrala OF za bližnjo in daljno okolico tega lepega dela Dolenjske pod Gorjanci.

Ozemlje šentjernejske fare se razprostira po ravnini med Krko in Gorjanci. Po zadnjem Letopisu fará v nadškofiji je na tem ozemlju 6.150 prebivalcev, med temi 50 nekatoličanov. Po pisanju v Družini pred nekaj leti obiskuje nedeljsko mašo le četrtnina, to je 1.600 prebivalcev. Borbeno brezverstvo ima dobre sadove. Številke res ne morejo pokazati popolne slike, brez pomena tudi niso. Fara ima 52 vasi in 13 podružnic. Na njenem ozemlju stoji tudi kartuzijanski samostan Pleterje.

Ob razpadu Jugoslavije 1941 je bila fara nekaj tednov pod nemško okupacijo; po razmejitvi Slovenije med Nemce in Italijane, pa je cela prišla pod italijansko oblast.

Tu bo objavljen nepopoln seznam mož in fantov iz šentjernejske fare, ki so izgubili življenje po krivdi komunistov. V seznamu manjkajo še mnoge vasi — imena skrivačev, ki so bili pobiti po končani vojni — ni seznama drugih pobitih faranov — ni imen onih, ki so bili v ječah — nikjer ni seznama grobov po Gorjancih. Ako bi bilo varno iskati imena pobitih po družinah v fari, potem bi bilo možno dobiti popoln seznam, kdo je umrl, kdo je bil kriv smrti, morda celo kraj pokopa vsaj nekaterih. Nihče pa v sedanji „svobodi“ ne upa narediti točne statistike, ker se boji hudih represalij.

Kdor bi našel pomote v tem Seznamu, ali ve za imena, ki bi morala biti v njem, naj nam to sporoči. Resnične zgodovine se ne smemo bati in se je ne bojimo!

Poleg imen pobitih je na teh straneh nekaj spominov na OF-centralo v št. Jerneju, kratek spomin na župnika Cerkovnika in na kaplana Kastelica, ter prgišče vesti kot informacija za preteklost. Pisec teh vrstic je odšel iz št. Jerneja 4. februarja 1942 in se ni nikdar več vrnil tjakaj. Zato ne pozna vseh glavnih dogodkov, ki so se dogodili v fari med vojno in po njej. Celotna zgodovina fare čaka na resnicoljubnega zgodovinarja, ki bo pisal zgodovino na podlagi resničnih dogodkov, ne pa na podlagi „zgodovine“ komunista Ivota Pirkoviča, ki je v svojo „zgodovino“ vnesel brez vsakega sramu laži in tudi bedaste čenče.

„Ko so gonili ljudi trumoma v smrt, so mogli to storiti samo v trdnem prepričanju, da se jim zaradi tega ne bo treba nikdar in nikjer

zagovarjati... Še več, vse nasprotnike režima je treba naslikati kot izdajalce domovine ali pa kot zločinske tipe..."

„Prišel bo čas... takrat bo zahtevala pravičnost, da se tudi tem mučencem da vsaj skromno zadoščenje, ne zaradi mrtvih, saj ga ne potrebujejo, ampak zaradi poštenosti do zgodovine in zaradi poznejših rodov, ki se bodo iz zgodovine učili.“ (Moja rast, str. 183, 187)

ŠMALČJA VAS:

1. Bambič Jože, pogrešan.
2. Furar Alojzij, padel v borbi.
3. Hočevar Franc, pogrešan
4. Hočevar Janez, padel v borbi.
5. Luzar Jože, padel v borbi.
6. Luzar Janez, padel v borbi
7. Žnidaršič Lojze, pogrešan.
8. Žnidaršič Karel, pogrešan.
9. Žnidaršič Franc, padel v borbi.
10. Zorko Jože, pogrešan.

RADRTO:

1. Franko Ivan, pogrešan.
2. Grabnar Janez, pogrešan.
3. Grabnar Jože, pogrešan.
4. Hočevar Lojze, pogrešan.
5. Hočevar Jože, pogrešan.
6. Škedelj Jože, pogrešan.

DOL. STARA VAS:

1. Cimerman Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
2. Gorišek Martin, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
3. Golob Franc, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
4. Čukajne Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
5. Matoz Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
6. Čukajne Janez, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
7. Hosta Martin, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
8. Frančič Franc, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
9. Frančič Tone, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
10. Pavlič Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
11. Pavlič Franc, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
12. Vide Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
13. Vide Karol, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
14. Medle Štefan, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
15. Miklavčič Janez, pogrešan po vojni.
16. Piletič Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
17. Piletič Ignac, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
18. Piletič Franc, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
19. Štrajnar Polde, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
20. Luzar Stanko, pogrešan po vojni.
21. Grubar Tone, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
22. Luzar Ivan, pogrešan po vojni.
23. Vide Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.*
24. Gorišek Stanko, vrnjen iz Vetrinja, ubit.

* Lahko bi bil to isti Vide omenjen pod št. 12; — op. ured.

GRUČA:

1. Pungerčar Tone, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
2. Pungerčar Franc, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
2. Pungerčar Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.

VRATNO:

1. Cvelbar Karol, padel v borbi, pokopan v Šmarju.
2. Cvelbar Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.

GOMILA:

1. Bobič Viktor, pogrešan.
2. Bobič Franc, pogrešan.
3. Avsec Jože, ubit na Tolstem vrhu, 27. septembra 1942.
4. Avsec Tone, pogrešan.
5. Avsec Alojzij, pogrešan.
6. Korenič Roman, pogrešan.
7. Kovačič Janez, pogrešan.

BREŠKA VAS:

1. Verbič Franc, pogrešan

DOL. MAHAROVEC:

1. Luzar Jože, roj. 15. marca 1907, ubit 3. julija 1942, Ržišče.
2. Luzar Karel, ubit v Ljubljani 1944.
3. Brišar Jože, se ni vrnil ob koncu vojne.
4. Kos Viktor, se ni vrnil ob koncu vojne.
5. Lipar Franc, bil v internaciji, ob vrnitvi ubit.
6. Lipar Jože, ubit po vojni, se nekaj časa skrival doma.
7. Lipar Ivan, se ni vrnil ob koncu vojne.
8. Prhne Jernej st., družinski oče, ubit nad Pletarjami julija 1942.
8. Prhne Jernej, sin, se ni vrnil ob koncu vojne.
10. Bevc Jože, se ni vrnil ob koncu vojne.
11. Bevc Lojze, se ni vrnil ob koncu vojne.
12. Kovač Jože, se ni vrnil ob koncu vojne.
13. Kovačič Janez, se ni vrnil ob koncu vojne.
14. Virant Tone, ubit po vojni, se nekaj časa skrival doma.

DOL. MOKROPOLJE:

1. Penca Jože, padel na Suhorju 1943.
2. Penca Martin, ranjenec, zajet na Jesenicah, ubit 1945.
3. Turk Ivan, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
4. Turk Franc, se skrival, se javil in bil ubit 1945.
5. Ručigaj Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
6. Prhne Janez, se ni vrnil ob koncu vojne.
7. Penca Janez (Pencek), se ni vrnil ob koncu vojne.
8. Penca Franc (Pencek), se ni vrnil ob koncu vojne.
9. Zevnik Jože, ranjenec, zajet in ubit 1945.
10. Zevnik Franc, ubit v jeseni 1943.
11. Zorko Martin, ubit v jeseni 1943.
12. Hudoklin Tone, se skrival, se javil in ubit 1945.

LOKA:

1. Lenčič Franc, se javil v juniju 1945 in ubit.
2. Radovan Johan, se javil v juniju 1945 in ubit.
3. Radovan Jože, se javil v juniju 1945 in ubit.
4. Pavlič Tone, se javil v juniju 1945 in ubit.
5. Turk Franc, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
6. Hudoklin Franc, se javil v juniju 1945 in ubit.
7. Hudoklin Martin, se ni vrnil ob koncu vojne.

Kamelije v velikonočnih barvah

Utrgal bom svežih kamelij
iz belih in rožnih cvetov,
da nesem jih Njej, vsej veseli,
ker Sin je prišel Ji domov.

Nedolžnega v Križ so zažbili,
vsak člen so raztégnili v bol,
s posmehom srce so zalili
in z nožem končali pokol.

A tretjega dne se je vrnil
in najpraj se vrnil je k Njej —
na pragu se mrak je obrnil
in zvezde vzplamtele so z vej.

Utrgal bom svežih kamelij,
ko rosa telo jim krasi.
Za Mater so cveti vsi beli,
za Sina rdeči kot kri.

A beli so tokrat v vačini:
naj vero vstajenja dehte —
za grob, ki na njem v domovini
še trava brsteti ne sme.

Vladimir Kos

-
8. Turk Franc (Hišen), se ni vrnil ob koncu vojne.
  9. Turk Jože, padel na Brezovici 1943.
  10. Erjavec Franc, se javil v juniju 1945 in ubit.
  11. Potočar Karol, vrnjen iz Vetrinja in ubit.
  12. Potočar Vinko, vrnjen iz Vetrinja in ubit.
  13. žnidaršič Franc, se ni vrnil po vojni.
  14. Pavlin ?, se ni vrnil po vojni.

GOR. MOKROPOLJE:

1. Guštin Janez, roj. 28. febr. 1921, ubit 3. julija 1942, Ržišče.
2. Pavlin Jože, se ni vrnil po vojni.
3. Pavlyin Janez, se ni vrnil po vojni.
4. Pavlin Franc, se ni vrnil po vojni.
5. Junc Alojzij, oče šestih otrok, bil zajet, bil v št. Vidu, ubit v Rogu.

PRISTAVA:

1. šušteršič Franc, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
2. šušteršič Rudolf, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
3. Zagorc Franc, zajet po razpadu in ubit.
4. Luzar Franc, se ni vrnil po vojni.

POLHOVICA:

1. Eršte Albin, se ni vrnil po vojni.
2. Zamida Vid, se ni vrnil po vojni.
3. Grubar Ivan, se ni vrnil po vojni.

ŠT. JERNEJ:

1. Rangus, mesar, aretiran in ubit neznanokje po maju 1945.

GOR. STARA VAS:

1. Voljčjak Alojzij, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
2. Hudoklin Tone, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
3. Žnidaršič Martin, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
4. Brule Rudolf, vrnjen iz Vetrinja, ubit.

HRASTJE:

1. Pavlenič Janez, se ni vrnil po vojni.

ŽAPUŽE:

1. Gornik Stanko, se skrival, bil ujet in ubit 1945.
2. Gornik ?, pogrešan po vojni.
3. Paderšič Alojzij, pogrešan po vojni.
4. Pavlin Franc, orožnik, vrnjen iz Vetrinja in ubit.
5. Pavlin Jože, pogrešan po vojni.
6. Miklavčič Tone, ranjen, umrl na Koroškem, pokopan v Lienzu,
7. Hočevar Karol, vrnjen iz Vetrinja in ubit.
8. Hočevar Viktor, vrnjen iz Vetrinja in ubit.
9. Jordan ?, pogrešan po vojni.
10. Zagorc Marija, Zagorc Marija, žena, noseča, Zagorc Jožefa, se-stra; vsi pokiti v letu 1943.

OREHOVICA:

1. Pavlič Tone, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
2. Pavlič Jože, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
3. Pavlič Ciril, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
4. Božič ?, pogrešan po vojni.
5. Kupeljnik Viktor, uhit 1942; pokopan morda pri Pleterjah?
6. Kupljenik Janez, pogrešan po vojni.

DOL. GRADIŠČE:

1. Frkol Tone, pogrešan po vojni.
2. Krhin Viktor, pogrešan po vojni.
3. Krhin Anton, roj. 19. julija 1913, ubit 3. jul. 1942, Ržišče.
4. Fabjan Alojzij, pogrešan po vojni.

GOR. GRADIŠČE:

1. Cujnik Tone, pogrešan po vojni.
2. Krhin Tone, pogrešan po vojni.
3. Jakše Miha, vrnjen iz Vetrinja, ubit.
4. Padaršič Janez, pogrešan po vojni.
5. Skrle ?, pogrešan po vojni.

PRISTAVICA:

1. Kostrevec Jože, pogrešan.
2. Kostrevec Rudi, pogrešan.
3. Vrtačič Franc, padel v borbi.
4. Vrtačič Janez, pogrešan.
5. Sintič Franc, pogrešan.
6. Sintič Anton, pogrešan.

OSTROG:

1. Švalj Karel, se ni vrnil po vojni.

GOR. VRHPOLJE:

1. Pavlin Jože, padel v borbi.
2. Pavlin Franc, padel v borbi.
3. Gorišek Anton.
4. Gorišek Stane.

V knjigi ČRNE BUKVE, tiskana v Ljubljani 1944, so imena naslednjih ljudi iz šentjernejske fare, ki so umrli pod roko komunistov:

1. Frankovič Vinko, ustreljen 11. junija 1942.
2. Gorišek Anton, ubit 13. oktobra 1942.
3. Gorišek Jože, ubit septembra 1942.
4. Gorišek Jože (Dobravica), ubit 13. oktobra 1942.
5. Lisec Marija, Neža, Terezija — ubite 20. julija 1942.
6. Makovec Tone, ustreljen junija 1942.
7. Pavlin I., 12. oktobra 1943 v Mozlju.
8. Rajer Jernej, ubit 12. decembra 1942.
9. Stenja Lojze, ubit 12. junija 1942.
10. Zagorc Ana, ustreljena 9. septembra 1942.
11. Zagorc Janez, oktobra 1942.
12. Zagorc Vida, junij 1942.
13. Žnidaršič Martin, 7. oktobra 1943.

ŽAPUŽE: Zagorc Matija je ušel od partizanov in se pridružil Vaškim strazarjem. Partizani so se nad njim maščevali tako, da so umorili njegovo nosečo ženo Marijo in njegovo sestro Jožefo. Kasneje so dobili v roke tudi Matija in ga umorili. Točen datum smrti treh ni znan.

KOMUNISTIČNA CENTRALA V ŠT. JERNEJU

Pirkovičeva hiša v št. Jerneju je bila centrala OF za bližnjo in daljno okolico. Ivo Pirkovič je bil idejni, delavni in zmožni vodja te centrale.

Kdo je bil Ivo Pirkovič? Rojen v št. Jerneju 1909, je po maturi na novomeški gimnaziji študiral tehniko na univerzi v Ljubljani. Univerze ni skončal zaradi bolezni. Ivo je bil izredno nadarjen in neutrudljiv pri učenju in delu. Kljub bolezni je stalno študiral. Poleg tehnike se je zanimal za mnoge panoge. Po starem ožetu je dobil veliko veselje za arheologijo in zgodovino. Umril je 11. novembra 1985.

Ko sem se podpisani avgusta 1941 vrnil domov iz Hrvaške, kamor so nas Nemci iz ječ pognali, sem se večkrat oglasil pri Ivotu, ki je ležal bolan v hiši. Pri njem so se shajali meni neznani ljudje. Nisem vedel, kaj tam delajo. Ivo v knjigi Svobodna republika pod Gorjanci sam priznava, kje je bila centrala OF. Na strani 15 piše: „Tri dni po napadu Nemčije na Rusijo mi je potrkal na vrata tujec s širokim, energičnim, nekam skrivnostno mračnim obrazom. Vprašal je, ali je prišel prav k Pirkovičevim; da je kurir sekretarja Toneta Tomšiča, ki naroča, naj nemudoma ustanovimo Osvobodilno fronto.“ Na strani 198 Ivo piše, da je po nalogu Tomšiča ustanovil OF na svojem domu in zbral njen prvi odbor. Tako je poli-

tično delo zajelo vso družino. Na strani 22 omenjene knjige piše: „Vse rajsonske seje, razen morda dveh, so bile v mojem stanovanju.“ Na strani 198 pa: „Bataljonski in teritorialni poveljnik gorjanskega terena je bil študent tehnike Franc Pirkovič iz Šentjerneja.“

Vse delo, pisanje, seje, je bilo posvečeno zmagi komunistične partije nad slovenskim narodom. Za doseg oblasti so jim bila dovoljena vsa sredstva: laž, umori, ječe, mučenja, potvarjanje zgodovine, ropi.

Naj bodo tu omenjeni le trije primeri o delu, lažeh in informacijah, ki so prišle iz komunistične šentjernejske centrale oziroma od njenega vodja:

Fara št. Jernej je po krvavi roki komunistične „pravice“ izgubila dva duhovnika: župnika Cerkovnika in kaplana Kastelica. Zelo verjetno so obdolžitve, vse laži in „zločini“, ki naj bi jih ta dva zagrešila, prišle iz centrale v Pirkovičevi hiši.

Česa je bil zmožen Ivo Pirkovič napisati: V pismu na Ameriško domovino, Cleveland, ZDA, je Ivo pisal 20. septembra 1973 med drugim tole:

...„so Angleži vrnili s Koroškega domobrance, za katere je Komisija zaveznikom predložila dokumentacijo. Samo najhujše zločince od vrnjenih domobrancev so naše oblasti res zasluženo kaznovale. To so 'kočevski grobovi'.“

Vsi domobranci, ki so prišli v roke komunistom, ne le „najhujši zločinci“, kot piše Pirkovič, so bili že 28 let pokopani v Kočevskem Rogu, Teharjah in drugih krajih, ko je Pirkovič pisal pismo na Ameriško domovino in je brez sramu upal vedoma in namerno tajiti umore. Vsa z orožjem pridobljena komunistična oblast je zgrajena na lažeh in potokih nedolžne krvi.

Pirkovič Ivo je posredoval laži iz življenja pleterskega priorja p. Leopolda ameriškemu pisatelju slovenskega rodu Louisu Adamichu. Adamich je laži priobčil v knjigi „The Eagle and the Roots“, str. 226.

Pirkovič je govoril Adamichu: „V letih 1920 je bil p. Leopold eden vodilnih nasprotnikov cinične politične struje v Cerkvi, ki jo je po imenu vodil nadškof Bauer, dejansko pa msgr. A. Stepinac, ki je vodil škofijsko pisarno. Ob Bauerjevi smrti 1937 je politična struja hotela imeti za škofa Stepinca, verska struja pa p. Leopolda. Zmagal je Stepinac, ker je tako zahteval od Vatikana kralj Aleksander.“

Dejstva so pa tale: Stepinac je bil v letih 1920 na univerzi ekonomske fakultete kot akademik. Teologijo je začel študirati v Rimu šele 1924; posvečen za duhovnika v Rimu 1930. Pred letom 1930 Stepinac sploh ni mogel biti v škofijski pisarni v Zagrebu.

P. Leopold je vstopil h kartuzijanom že leta 1923. Kot redovnik se ni mogel potegovati za naslednika nadškofu Bauerju. Pirkovič naj bi povedal, kako naj mrtvi kralj Aleksander (ubit 1934) zahteva od Vatikana 1937, naj bo naslednik Bauerju Stepinac.

To je isti Pirkovič, ki je v svoji knjigi na strani 289 zapisal: „...Tudi znane zgodovine se ne sme ponarejati.“

Ker je zgoraj omenjen pleterski prior p. Jožef Edgar Leopold, naj bo tu objavljena izjava, ki jo je dal med vojno p. prior Leopold. Ta izjava nam kaže na pravo mišljenje p. Leopolda o komunizmu.*

Mož je rekel p. Leopoldu: „Ljudje pravijo, da ste vi komunist.“

P. Leopold je odgovoril: „Jaz ne morem biti komunist, ker sem katoliški duhovnik.“

Mož p. Leopoldu: „Zakaj tako sodelujete s komunisti?“

P. Leopold je odgovoril: „Jaz moram tako delati, da ohranim kartuzijo. Slovenija potrebuje kartuzijo. Če Slovenija kartuzijo izgubi, je ne bo dobila nazaj.“

(Razgovor napisal: Jože Cvelbar)

KDO JE FRANC PIRKOVIČ-ČORT?

V knjigi Svobodna republika pod Gorjanci, ki opisuje delovanje OF pod Gorjanci v letu 1942, je pisec knjige Ivo Pirkovič zapisal o svojem bratu Francu:

„Bataljonski in teritorialni poveljnik gorjanskega terena, študent tehnike Franc Pirkovič iz šentjerneja, je bil rojen leta 1914 v družini proletarskega podeželskega obrtnika, ključavničarja Jožeta Pirkoviča. Od srede avgusta (1941) študent Franc že opravlja dolžnosti vojaškega referenta novoustanovljenega rajonskega odbora, ki povezuje obsežen teren šestih predvojnih občin na obeh straneh Krke.“

---

* Žal se ne moremo strinjati s piščevo obrambo pleterskega priorja.

Lahko da, ali zelo verjetno je, da prior ni bil komunist in ateist, vendar ne more biti dvoma, da je med revolucijo ščitil in podpiral partizane, med drugimi tiste, ki so bili kot organizatorji ali kot izvrševalci krivi številnih pobojev pod Gorjanci.

Izgovor, da bo na ta način ohranil kartuzijo Slovencem, je moralno neopravičen, saj bi po istem postopku marsikateri kristjan prav lahko javno pred svetom zamolčal svoj „credo“ z namenom, da si reši celó življenje. Sprašujemo se, ali ni s svojim zadržanjem med revolucijo in še po njej pleterski prior zbujal splošno pohujšanje med zvestimi, ko je molčal in ni obsojal zločinov ter nasilnih dejanj nad stotinami slovenskih kristjanov in „zažigal kadilo novim malikom“? Saj ni mogel biti slep in gluha za vse, kar se je takrat dogajalo okoli Pleterij in po deželi!

Če je hotel rešiti kartuzijo, ali je bilo treba po vojni že, ko je bila kartuzija rešena in njen delež za NOB že priznan, spleitati si nove lovorike v spominski brošuri „Kartuzija Pleterje in partizani“, kjer je vedel povedati vse slabo o tistih, ki so tedaj že spali večni sen v „črne zemlje krili“ ali pa še komaj tleli, ponižani in mučeni, med stenami zloveših ječ?

Ivo Pirkovič, brat zloglasnega Čorta, je zapel hvalnico tudi pleterskemu priorju v svoji nadaljevanki naslovljeni „O svobodni republiki pod Gorjanci in njenemu Kirovskemu junaku kiparju Baksetu“, ki je izhajala v Dolenjskem listu še pred kratkim (v letih 1974-5). Zadosten razlog za naš sklep, da je prior še dolgo stal na njihovem bregu.

Urednik

Ko je bil Franc Pirkovič na gimnaziji v Novem mestu, je bil član dijaške Marijine kongregacije. Ko je Franc-Čort kot zastopnik komunistične vlade prišel obiskat taborišče Peggez na Tirolskem 1946, da bi nas zval bil domov, sva p. Fortunat Zorman, ki je študiral v Novem mestu in poznal Pirkoviča, in podpisani obiskala Franca. Na pripombo, da je Franc bil član dijaške kongregacije, je odgovoril, da je ostal to, kar je bil kot član Marijine kongregacije. Če to drži, potem smemo upravičeno sklepati, da je bil Franc Pirkovič kot dijak če že ne ateist, gotovo pa človek brez dejanske vere.

Pirkovič-Čort je bil kot poveljnik gorjanskega terena tudi zasliševalec jetnikov. Junija 1942 so partizani odvedli v gozdove begunca-kaplana Kupljenika iz Orehovice, fara št. Jernej. Kupljenik je bil zaprt pod Nemci, izgnan na Hrvaško, prišel od tam domov v Orehovico. Komunisti so ga zasliševali najprej v Mihovem. Zasliševal ga je Franc Pirkovič. Iz Mihovega so ga odvedli v Gabrje, kjer je bila glavna komanda. Trije partizani so ga zasliševali, med njimi tudi Franc Pirkovič. Hoteli so vedeti, kaj ve o beli gardi, kateri fantje ji pripadajo, kdo jo organizira. Kupljenik je odgovarjal, da je bil zaprt pod Nemci, izgnan na Hrvaško, zato ne more vedeti o teh zadevah. Kupljeniku so dovolili bivanje le na „osvobojenem“ ozemlju; ne sme iti v št. Jernej in ne sme imeti nikakih stikov z duhovniki v št. Jerneju. Poročati mora partizanom (vohuniti), kar je važno za partizane. Ker je Kupljenik bil prepričan, da ga bodo spet klicali na zaslišanje in morda celo ubili, je zapustil domačo vas in odšel v št. Jernej. Partizani so pokazali kruto maščevanje: najmlajšega brata Viktorja so ubili; do danes nihče ne ve za grob. Drugega brata Janeza so po vojni ubili; nihče ne ve za njegov grob. Tretjega brata so pa Nemci ubili kot talca.

Koliko je znanih in neznanih grobov po Gorjancih, morda nihče ne ve. Franc Pirkovič-Čort in člani bivših partizanskih skupin, ki so pobijali po Gorjancih, bi mogli vedeti, kdo je bil ustreljen in kje je pokopan.

Franc Pirkovič in Kočevje je poglavje zase. Samo nekaj drobcev kot spomin na grozote v „osvobojenem“ Kočevju v letu 1943 naj bo tu omenjenih:

Leta 1943 je Franc Pirkovič-Čort prisilil duhovnike in bogoslovce, da so podpisali izjavo: „da ne bodo delovali proti narodu in ne proti OF, ne zlorabljali prižnice v protinarodne namene in vršili le verske dolžnosti. Tako se bodo pokazali vredne pomilostitve.“

Kljub obljubi s strani partizanov, da bodo pomiloščeni, sta bila Malcvrh in šinkar ustreljena.

12. oktobra 1943 so partizani ustrelili v Mozlju 17 moških; med njimi Malovrha in šinkarja. Vsi umori so se vršili ponoči in to brez vsake obtožbe, zagovora ali sodbe. Čort in še en politični komisar sta enostavno odločila, kdo mora umreti. Stražarji so iz vsake celice poklicali enega ali več, jih postrojili na hodniku po dva in dva, jim zvezali roke z žico, potem pa na vrv, ki se je vila po sredi kolone. Na dvorišču je bil tovorni avto,

kamor so jetnike naložili, nato odpeljali v gozd in zopet prišli nazaj po nove žrtve. Oživdec je bil v smrtni celici št. 1. Vse kolone so šle mimo njegove celice. Opazoval je skozi malo okence v vratih in štel jetnike ter pisal na listek uro in število obsojencev. Čort je vse vodil; vendar ga ni videl pri vsaki koloni, ki je odšla iz gradu.

13. oktobra 1943 so iz cečice poklicali in odgnali v smrt: prva skupina 25 jetnikov, druga skupina 28 jetnikov, tretja 24 jetnikov. 14. oktobra: 26 jetnikov. 15. oktobra: 15 jetnikov. 20. oktobra: 14 jetnikov. 21. oktobra: 18 jetnikov. Skupno: 150 ustreljenih.

Od vseh zapornikov v gradu je ostalo živih samo 54. Kasneje so od teh postrelili 50; štirje (4) so ušli.

ŽUPNIK FRANC CERKOVNIK

Po nepopolnem seznamu je 80 duhovnikov v Sloveniji izgubilo življenje po krivdi komunistov. Med temi duhovniki so bili samo štirje — Cerkovnik, Kržaj, Malovrh, Šinkar — uradno obsojeni na smrt pri takomenovanem „sodišču“.

Cerkovnik Franc župnik v št. Jerneju, je bil rojen v št. Rupertu na Dolenjskem 25. avgusta 1903, posvečen za duhovnika v Ljubljani 1928, obsojen na smrt v Ljubljani in ustreljen 20. marca 1946. Ko je odhajal na morišče, je sojetnikom naročal pozdrave za škofa Rožmana in duhovnike ter znova zatrdil, da so vse obtožbe proti njemu lažnive.

Dolenc je v Moji rasti, str. 131, zapisal: „Če hočejo komunisti človeka ubiti, ga najprej z lažmi tako oblatijo, da se tistemu, ki jim verjame, zdi povsem v redu, da takega človeka ubijejo.“

Kaj je komunistično „sodišče“ našlo na Cerkovniku smrti vrednega? Podatki so vzeti iz Dolencove knjige Moja rast, str. 146-153. Dolenc, bivši ravnatelj novomeške gimnazije, je bil zaprt v ječi v Ljubljani in Novem mestu; knjigo je pisal deloma v ječi, deloma v škofjeloških hribih; knjiga je bila tiskana po njegovi smrti v Argentini.

Na „božičnem procesu“ 1945 so bili pred sodiščem v Ljubljani: župnik Cerkovnik, novomeški prošt Čerin in delavec Rorman. Komunistični list Slovenski poročevalec je pisal o Rormanu: „Rorman je duševni otrok zločinskih dušnih pastirjev. Pod vplivom dušnopastirskega vodstva obtoženega župnika Cerkovnika se je ta razvil v množičnega morilca nešteti zavednih Slovencev. Postal je klavec žensk in nedolžnih otrok, požigalec in prostaški ropar. Za pobijanje otrok se je kar nekako specializiral. Nekolikokrat je njim in ženskam z žepnim nožem rezal glave.“ Tega ne ugotavlja neodgovorni dnevnik, ampak tako Rorman označuje Uradna obtožnica (str. 151). Pri sodbi na sodišču (gl. Ljudska pravica 15., 22., 23. decembra 1945; Slovenski poročevalec 16., 22., 24. decembra 1945) uradna obtožnica obtožuje, da je Rorman moril tudi dojenčke, „če mu je tako naročil njegov učitelj Cerkovnik.“ Na sodni razpravi se je pomočnik javnega tožilca proti Rormanu izrazil o Cerkovniku, „da je bil večji morilec

kot si ti.“ (Gl. Slovenski poročevalec 22. decembra 1945.) Javno je tožil-
lec Jernej štante po Slovenskem poročevalcu z dne 24. decembra 1,45 trdil o
o Cerkovniku, da je Rorman „učil kako in kje naj kolje žene, otroke in do-
jenčke.“ Samozavestno ponavlja odpadli katoliški duhovnik Mikuž v Slo-
venskem poročevalcu 16. decembra 1945: „Ugotovljeno je na primer, da so
v Novem mestu dajali naročila za umore novomeški prošt in šentjernejski
župnik Cerkovnik.“ — Tu naj bo omenjeno glede prošta Čerina tole: Pro-
šta Čerina je že pred aprilom 1941 zadela kap. Od takrat je govoril le z
veliko težavo; ni mogel ne pridigati ne spovedovati. Da bi on duševno so-
deloval pri kakem zločinu, je bila očitna, bedasta laž. Sodišče ga kljub ob-
dolžitvam ni zaprlo, kar bi bilo brez dvoma storilo, če bi komunističnim
„ugotovitvam“ verjelo.

Dolenec, pisatelj knjige Moja rast, je bil v isti ječi kot Rorman.
„Pokazali smo Rormanu,“ piše Dolenec, „kaj piše o njem komunistični
list Ljudska pravica. Solze so ga obile in rekel je: „Saj to ni res! Toda
jaz sem vse priznal, kar so od mene zahtevali, ker so me tako mučili.“
Vprašal sem ga, piše Dolenec, kaj je resnice na trditvi, da ga je župnik
Cerkovnik nagovarjal z zločini. Odgovor se je glasil: „Nič! Župnik Cer-
kovnik mene brčkene sploh ne pozna. Jaz ga poznam, ker sem njegov fa-
ran in sem ga večkrat videl v cerkvi.“ Glede prošta Čerina je pa izjavil,
da nikdar v življenju niti govoril ni z njim.

Dolenec piše: „Če pa Rorman Cerkovnik sploh ni poznal in mu ni
dajal nikakih navodil ne za zločine in ne za kaj drugega, se ves bom-
bastični napad na Cerkovnika in njemu podobno duhovščino razprši v pra-
zen nič. In jaz ne vidim — pravi Dolenec — prav nikakega vzroka, zakaj
bi bil Rorman sojetnikom lagal, da ni imel prav nikakega stika s Cer-
kovnikom.“

Na podlagi takih laži je Cerkovnik moral umreti.

KAPLAN VINKO KASTELIC

Kastelie je bil rojen 1914, posvečen za duhovnika 7. julija 1940, pri-
šel za kaplana v št. Jernej avgusta 1941, umorjen 1. julija 1942 na Ržiščih
(Gorjanci).

Vinko je bil goreč duhovnik; z vso mladostno gorečnostjo se je vrgel
na dušnopastirsko delo zlasti med mladino; bil je organizator in duša
mladih kmečkih fantov, ki so se zbirali v Katoliški akciji.

Marca, maja in junija 1942 so komunisti umorili že sedem duhovni-
kov. Ko so komunisti odgnali nekaj fantov v gozd, je Vinko zelo trpel. Ču-
til je odgovornost zanje. On jih je vzgajal, pošiljal na tečaje KA. Želel jih
je rešiti iz rok komunistov-domačinov, tudi če bi moral žrtvovati svoje
življenje. 27. junija 1942 so komunisti Kastelica na poti v šmarje, kjer so
ga otroci čakali za verski nauk, odvedli v gozd. S svojim življenjem ni
rešil fantov. 3. julija 1942 so komunisti umorili tri fante Guština Janeza,
Luzarja Jožeta, Toneta Krhina. Ob izkopu Kastelica in fantov na Ržiščih,

so izkopali tudi družinskega očeta J. Perhneta iz Dol. Maharovca; bil je umorjen nad Pleterjami.

Kakšna ljubezen in pripravljenost žrtvovati življenje za rešitev fantov in tudi za spreobrnjenje morilcev je bila v srcu tega gorečega duhovnika, nam najbolj pove njegov Dnevnik, ki ga je pisal nekaj tednov pred svojo mučeniško smrtjo. Takole piše:

Dobro se zavedam, da se „vse očiščuje le po krvi“, kakor pravi nekje sv. Pavel. Grehov je dosti, zato je jasno, da mora teči kri. Čigava? Navadno nedolžnih, ker je zadoščevanje takih več vredno in njihova daritev je Bogu bolj prijetna. Kakor mi je vse to jasno, srce razumeti ne more in nikakor se ne more sprizniti z mislijo, da bodo tile moji, ki jih tako dobro poznam, ki sem jih z vso spoštljivostjo vzljubil, trpeli po nedolžnem. V resnici se mi hudo smilijo. Silno rad bi jim pomagal, še rajši bi jih rešil, čeprav za ceno svojega življenja. Rad bi dal svoje mlado življenje v spravo, da bi tako olajšal in skrajšal trpljenje drugih, tako nedolžnih kakor tudi krivcev. Nedolžnih, ker niso krivci, krivcev pa zato, da bi se spreobrnili, da bi jih — te Savle — Bog pahnil s konja, ne v svojo ali drugih pogubo, ampak v božansko ponižanje: da bi preganjanci božji postali čistilci. Vse to sem pripravljen radovoljno sprejeti, da bi tudi sam dobil polnost.

KOSTANJEVIŠKI KATYN IN KRŠKI BUNKER

V maju 1945 je na kostanjeviški gmajni poleg Glihatove žage tabarilo okrog 6000 beguncev: mož, žena, otrok, ki so se večinoma iz Hrvaške pomikali proti severu bežeč pred komunisti. Partizani so jih obkolili in odgnali v Krakovski gozd. Tam so morali izkopati jame za tri masovne grobove. Komunisti ki so tisti čas že „osvobodili“ vso Jugoslavijo, so te begunce do zadnjega vse postrelili. Dan po tem groznem pokolu so ljudje hodili po morišču in gledali osebne izkaznice, ki so bile zmetane po fleh. Prišel je miličnik in jih osorno nahrulil: „Kaj pa tukaj iščete? Izginite, drugače boste doživeli podoben konec, kot so ga doživeli oni, ki tukaj leže.“ Izkaznice in kar je še kaj drugega ostalo od pobitih beguncev, so rdeči krvniki sežgali ali odnesli proč, da bi tako zabilisal vsako sled, kdo in od kod so bili pobiti begunci. Mrliški duh plitvo zagrebljenih in razkrajajočih trupel se je širil in okuževal zrak do jeseni tja do državne ceste. Na odredbo okrajnega zdravnika dr. Ivaniševića so zaradi zdravstvenih razlogov nasuli prsti na to masovno grobišče.

V Krškem je neki mimoidoči potnik videl, ko so partizani odprli neki bunker, v katerem so bila do vrha natlačena človeška trupla. Brozgo mesa, drobovin in kosti so kar z lopatami prekidavali v navadne lesene zaboje. Vse to so prepeljali na pokopališče in tam zagreblili. Zemljo so zravnali, da se ne bi poznalo grobišče.

V knjigi Črne bukve, tiskana v Ljubljani 1944 je nekajkrat omenjena Vida Rabzelj, doma iz šentjernejske fare, imenovana Krvava Vida.

Na strani 132 je tiskano: "...po teh strelah sta prišla v šolo jetniški paznik Pršina in neki sodnik, stari komunist, ki so ga klicali Karol. Šla sta v šolsko kuhinjo in si tam umivala roke, iz žesar sem sklepal, da sta ta dva bila pri umorih ljudi, odgnanih iz šole... Sodniki v šoli so bili: 'tovarišica' Vida Rabzelj, komunist Karol in jetniški paznik Pelko z Novega mesta... Dne 21. oktobra 1943 okrog desetih se je pripeljal star komunist in rekel, da se moramo v petih minutah pripraviti za 'pokret'. Stari partijec Karol, Vida in Pelko so takoj začeli po sobah odbirati jetnike. Iz šole na dvorišče so prišli: šonc, Pavlič, dva Mikca, Armini, prof. Kek, dva možka in še trije mlajši možki. Postavili so jih po vrsti po dva in dva. Jetnike so gnali čez Cerovec v Padež. „Sodnik“ Karol, Vida in Pelko so sami odšli od šole v Birčni vasi proti Uršnim selom. Na str. 130-131 je omenjena spet Vida Rabzelj: „Pršina jih je zvezal po dva in dva in jih gnal v dolino ter postavil v vrsto tako, da so gledali proti stražarjem. Kakih 8 metrov pred njimi sta se postavila strojevodja Jenko in Gabršek s strojnicami in navzkriž sprožila cel rafal. Vsi jetniki so takoj popadali... Trupla smo preiskovali vsi... Najdene predmete so vsi dali meni in sem jih odnesel v aktovki in izročil 'tovarišici' Vidi Rabzelj.“

Za informacijo: Ko je bil takoj po razpadu Jugoslavije št. Jernej do Cikave nekaj tednov pod nemško oblastjo, so od nekdaj vrgli zlonamerne govorice, da hodi župnik Cerkovnik po vaseh in hujska ljudi proti nemški oblasti. Nekdo je poskrbel, da so lažnive govorice prišle na uho komandantu nemške vojaške policije. Bilo je v času, ko so komunisti zagovarjali in branili Hitlerja in nasprotovali Ang'o-Amerikancem. Kdo je širil take govorice? Po vsem sodeč so že takoj v začetku, po razpadu Jugoslavije, komunisti skušali na prav zahrbtnen način in s pomočjo Nemcev spraviti župnika Cerkovnika s pota. Nemški komandant policije je kmalu spoznal, da so govorice o Cerkovniku lažnive.

V istem času, kot gornje vesti, so neznanci širili govorice, da so župnik Cerkovnik, župan in nekaj vidnih pristašev SLS na komunistični črni listi. Tako so komunisti iz centrale pripravljali javnost na umore komunistom neljubih ljudi.

Ko so Nemci 1941 zapuščali št. Jernej, ki je po razmejitvi pripadel Italijanom, in ko še ni bilo v vasi Italijanov, je neka skupina hotela napasti samostan Pleterje. Ko so bili odhajajoči Nemci informirani o nevarnosti za samostan, so pridrveli na vozilih in obkolili samostan. Skupina, ki je prišla ropat, je odkurila v Gorjance tako hitro, da so pozabili vzeti s seboj svojo strojnico.

DESET (10) ČLANOV DRUŽINE M A V S A R

Št. Rupert na Dolenjskem, Slovenija, Jugoslavija

žrtve komunističnega zločina:

27. decembra 1942 so komunisti pod vodstvom Milana T. v ogenj zmetali S E D E M (7) članov družine:

1. oče Jože Mavsar, rojen 22. februarja 1891.
2. mati Terezija Mavsar, rojena 2. februarja 1893. . .
3. Darko Mavsar, rojen 6. januarja 1921.
4. Ciril Mavsar, rojen 11. februarja 1925.
5. Marija Mavsar, rojena 7. maja 1926.
6. Peter Mavsar, rojen 11. januarja 1929.
7. Stanko Mavsar, rojen 17. oktobra 1933.
8. Vilko Mavsar, rojen 15. junija 1930, ustreljen 23. marca 1943. Ustreljen je bil blizu kapelice, ki je postavljena na poti med Št. Rupertom in Podgorico. Ustrelila sta ga partizana šentruperčana: Tominc Milan in Jerovšek Ludvik.
9. Dolfi Mavsar, rojen 16. januarja 1922, padel v borbi, ko so komunisti 2. maja 1945 napadli župnišče in kaplanijo v Št. Rupertu.
10. Pavel Mavsar, rojen 1924, je bil vrnjen iz Vetrinja in ubit junija 1945. Očividec, domobranec, je bil ob Pavlu na vlaku, ki je domobrance peljal iz Ljubljane proti Kočevju. Navduševal je Pavla, naj z njim skoči iz vlaka. A Pavel je bil skoraj brez moči. Domači partizani iz Št. Ruperta so Pavla tako pretepli, da je bil na pol živ. Ali je Pavel živel do kočevskih gozdov, ali je izdihnil med pretepanjem, ni znano. Očividec, ki je ušel iz vlaka in kasneje prišel v Argentino, je povedal, kaj se je s Pavlom zgodilo.

Dva sinova — župnik Jože Mavsar (Montana) in Franc Mavsar (Cleveland) — sta ostala živa. 6. junija 1969 — pet dni pred srebrno mašo — je župnik Jože pisal morilcu Mavsarjeve družine Milanu T., upokojenemu polkovniku 15. divizije, ki sedaj (1986) živi na Primorskem, in mu pomnil odpuščanje in spravo za pokol staršev, bratov in sestre. Takole mu je pisal: „Moja srebrna maša bo popolna le, da bomo mi trije — moj brat Franci, ti, Milan, in moja malenkost združeni v ljubezni in usmiljenju. Obadva s Francijem Ti ponovno zagotavljava, da sva Tebi in Tvojim sodelavcem iz srca odpustila.“

V Meddobju (Argentina) XXII-1986 1/2 str. 173-176 je članek g. Jožeta Mavsarja pod naslovom: Odgovor k „Vprašanju sprave“ v Meddobju. V tem članku g. Jože Mavsar piše o sestanku, ki ga je imel s partizanskim polkovnikom Milanom T. v Št. Rupertu. Milan T. je takoj začel z opravičevanjem: „Joško, vaši družini smo dali možnost, da si reši življenje.“ (V tem razgovoru je M. T. prvič priznal, da je sodeloval pri umoru naše družine. Najbrž se tega niti zavedal ni s to izjavo.) „Klicali smo, da pri-

dite iz gorečega gradu in si rešite življenje, pa našega nasveta niste sprejeli, zato so vaši živi v gradu zgoreli.“

Nato mu je g. Jože Mavsar odgovoril: „Milan, ko bi ti imel 'srečo', da bi me tvoja strojnica na begu zadela in umorila, kot si upal in bil morada celo prepričan, bi ti uspelo varati naše ljudi, da jih niste vi pomorili. Ker pa me tvoja krogla ni zadela, kot vidiš danes, ti svetujem, da ne širiš teh laži. Sam sem bil priča, da so bratje in sestra Mici poskakali iz gradu pred mano in padli v vaše roke živi, da ste jih pozneje na zverinski način pomorili.“

Iz starih "Vestnikov"

ZLOČIN NAD POGAČNIKOVO DRUŽINO

(Zapisała Francé Grum in Ivan Korošec v 10-11. šte. Vestnika iz leta 1962)

Feliks in Marija Pogačnik sta se poročila leta 1928. V zakonu so se jima rodili štiri otroci. Najmlajši Janez je bil star ob umoru staršev leto in pol, Minka štiri leta, Vili 10 let in Branko 13 let. V zgodnji mladosti je bil Feliks Pogačnik uslužben kot delavec na železnici v Zalogu, pozneje v papirnici Vevče in nazadnje od leta 1939 pa je bil namečenec OUZD v Ljubljani. V papirnici Vevče, kakor tudi pozneje se je zelo udeleževal v delavski organizaciji ZDD. V letu 1937 je pa bil izvoljen na listi Slovenske ljudske stranke za podžupana občine D. M. v Polju in ostal še nekaj časa pod italijansko okupacijo. Ko je prišla italijanska okupacija se je takoj pridružil Slovenski legiji in po njenih navodilih začel organizirati zbiranje orožja bivše jugoslovanske vojske. Imel je več možnosti, ker je bil takrat še na občini, ko so Italijani izdali poziv, da se mora vse orožje predati na občinsko upravo. To orožje je v maju leta 1942 prepeljal v gnojničnem sodu njegov sin Branko mimo italijanskih straž na mostu v Vevčah, pod Sv. Urh. Pot mu je kazal poznejši domobranski poročnik iz Vetrinja vrnjeni in v Škofji Loki umorjeni Janko Habič iz Zgornjega Kašlja. To zbiranje orožja so sledili agentje OF. Vso pot je v večji razdalji šla za vozom Avbelj Fani iz Zgornjega Kašlja. Tako so točno vedeli kam in zakaj gre orožje. Ponoči so to orožje hoteli partizani dobiti v svoje roke, kar se jim pa ni posrečilo. S tem orožjem je bila opremljena prva edinica, ki je odšla na teren.

Dne 2. avgusta 1942 je šla Marija Pogačnik na obisk k svojemu očetu v Zadvor, ker je bil bolan. S seboj je imela hčerko Minko in sina Vilija. Prav takrat sta pa sta šli z vozom v Podlipoglav v mlin Nemeč Angela in Ojsterc Terezija iz Zgornjega Kašlja. Povabili sta jo na voz, in

ji rekli, da se lahko pelje z njima do Zadvora. Ni še znano, zakaj ni Pogačnikova z otrokoma izstopila v Zadvoru, ampak se je s tema ženskama peljala naprej v Podlipoglav. Ko so opravili v mlinu in se obrnili nazaj, jih je v Podlipoglavu ustavila partizanska straža in zahtevala, da se legitimirajo. Vse tri so pokazale izkaznice. Ker Pogačnikova ni imela partizanske izkaznice za „osvobojeno ozemlje“ (kako sta oni dve imeli, ni jasno), so ji rekli, da jo drugič mora imeti in nato pustili vse naprej. Ko so bili dobrih 200 metrov naprej, se je za njimi pripeljal s kolesom **Trost Rado**, ustavil voz in zahteval, da gre Pogačnikova z njim na zaslišanje. Ostalim je pa rekel, da naj gredo naprej in da bo že en dan ali dva prišla domov. V resnici so jo pa takoj zaprli v hišo (pri Smrekarju v Podlipoglavu). Zdi se, da je bilo vse to pripravljeno. (V Podlipoglavu in okolici je bila takrat „rdeča republika“. Po Dolenjski so kradli kmetom živino, tukaj pa klali in prodajali na drobno, ceneje kot mesarji, tako da so hodili ljudje kupovat meso celo iz Ljubljane.) Isti dan so tudi ugrabili gospo Podbevšek, ženo frizerja iz Polja, gospo Krnec, ženo peka iz Polja, Bobnarja Filipa iz Vevč in Cankarja Joškota iz Sostra. Vse skupaj so dne 3. avgusta ubili in pokopali v skupen grob, takoj nad vasjo v gozdu. Do danes še ni znano, kje je grob. Marija Pogačnik, zaprta v drvarnici, kakor tudi ostali, je tako jokala in vpila na pomoč ter klicala svoje otroke (bila je tudi noseča), da se je čulo po vsej vasi in celo do Sv. Pavla na nasprotni strani. Vse so s krampom pobili na tla. Mariji Pogačnik pa so celo še preje razparali trebuh, izrezali nerazvito dete in ji zašili mačka. Tako so pripovedovali ljudje iz obeh vasi, kakor tudi po izpovedi nekaterih partizanov, ki so jih pozneje ujeli. Pobjidal in glavni krvnik je bil **Trost Rado** iz Polja, takrat študent prava, sin bivšega nadučitelja iz Polja. Leta 1945 je prišel iz gozda kot politkomisar major, sedaj pa je že več let uslužben kot visoki uradnik na jugoslovanski ambasadi v Londonu. Njegov oče, včasih navdušen Sokol, je bil pa celi zadnji dve leti vojne skrit doma in problečen v žensko, takoj po vojni pa je bil zaradi sinovih zaslug znova postavljen za nadučitelja v Polju.

Feliks Pogačnik ni vedel, da so mu ženo takoj drugi dan ubili, in je zato vseskozi upal, da bo prišla domov. Zato se tudi ni umaknil iz Zgornjega Kašlja, kar so mu nekateri često prigovarjali. Prve dni po ugrabitve žene so stražili njegovo hišo nekateri fantje, zato tudi niso partizani takoj prišli ponj. Ravno tisti dan, 6. avgusta 1942, pa je Feliks naročil fantom, da ni treba več stražiti (bilo je zelo nevarno zaradi Italijanov, ki so bili v Zalogu in Vevčah). Feliks je imel v hiši samo nekaj ročnih bomb, drugo orožje pa je bilo v gospodarskem poslopju poleg hiše. In prav to noč od 6. na 7. avgusta so partizani obkolili hišo blizu polnoči. Iz drvarnice so vzeli sekiro in začeli razbijati vrata. Feliks je bil sam s štirimi otroci. Ko so že razbili dvojna vrata in prišli na verando, je Feliks vrgel dve bombi, od katerih ni nobena eksplodirala. Potem je hitro zaprl otroke v spalnico, sam pa zbežal na podstrešje, kjer je imel še nekaj bomb. Partizani so ga pozivali, naj pride dol, da imajo njegovo

ženo zunaj in da bo podpisal nekakšno pogodbo, da jo dobi nazaj. Ker ni hotel dol in jim je grozil, da jih pobije z bombami, so vdrli v spalnico, pograbili prestrašene in jokajoče otroke in jih napodili pred seboj proti podstrežju ter vpili: „kar vrzi bombe, najprej boš pobil svoje otroke.“ Ko je Feliks videl, da so otroci na stopnicah za njimi pa partizani, je rekel, da pride sam doli, samo otroke mu naj pustijo pri miru. Tako so ga dobili in mu takoj na hrbtu uklenili roke. Vse to je vodil partizan Gogala Franci, takrat študent, doma iz Polja, sin krojača in komunistični vohun v vrstah Marijine kongregacije v D. M. v Polju. Ob končani vojni je prišel domov iz hribov kot politkomisar kapetan. Gogala Franci je vprašal sina Brankota, če ga pozna, ta mu je odgovoril z da in takoj so tudi njega privezali k očetovi roki in oba skupaj odvedli. Ostale tri otroke so pa same pustili v hiši brez vrat. Kakor se je po vojni zvedelo, je Gogala dal odvesti sina Brankota samo zato, ker je rekel, da ga pozna, kajti bal se je, da ne bi njegovi družini kaj naredili, ki je bila celo vojno doma na varnem. Proti jutru so dosegli partizanski „šolski logor“ blizu vasi Javor; nedaleč stran je tekla nemška meja. Isto noč so odvedli iz Dobrunj dva brata Jerebova in Šuligoja, ki je bil pomočnik v Selanovi karoserijski delavnici. Vse skupaj so zaprli v šotor. Vsi so bili zvezani in, če je kdo hotel na stranišče, je moral prositi, da je prišla posebna straža. Ves dan so partizani hodili gledat Feliksa in ga izpraševali razne stvari. Bili so sami poznani domačini. Če pa je Feliks koga vprašal, kje je njegova žena, mu je vsakdo odgovoril, da je na „osvoboje-nem ozemlju“. Večkrat ga je prišel pogledat tudi Avšič iz Snebrja, s katerim sta bila včasih dobra prijatelja; sedaj je bil poveljnik tega „šolskega logorja“. Hotel se je delati velikega in mu razlagal, kako imajo vse organizirano. Tu v tem taborišču so imeli precejšnje zaloge hrane in cigaret; bil je nekakšen zbiralni center za Ljubljano in okolico. Skozi to taborišče so šli tudi Leskošek Franc, Kardelj in še več drugih visokih komunističnih funkcionarjev. Avšič ga je hotel prepričati o pravilnosti njihovega dela in ciljev, na kar mu je pa Feliks ugovarjal in tako se je vnela divja debata največ okoli orožja, ki ga je Feliks dostavil pod Sv. Urh. Čeprav je bil Feliks uklenjen, mu je krepko ugovarjal, tako da so še drugi partizani prišli gledat, kaj se dogaja v šotoru. Potem ga je Feliks vprašal, kje imajo telovadca Cankarja Mirota, pa mu je Avšič pokazal z roko in rekel „tamle, pol metra pod zemljo“ in tako odšel iz šotora. Kmalu je prišel nazaj s praporom in mu začel razlagati, kaj da ta prapor pomeni, pa ga Feliks ni dosti poslušal. Ta komunistični prapor so tisto noč prinesli z Ježice, kjer je bil narejen. Skupno s praporom je prišlo tudi okoli 30 novih v partizane z Ježice in okolice. Pozneje so ta prapor zajeli Italijani ob ofenzivi na Kočevskem in ga razstavili v Avšičevi trgovini v Prešernovi ulici v Ljubljani. (Trgovec Avšič je brat partizanskega generala Avšiča in ni menda nič v sorodstvu z Avšičem iz Sneberja.) Popoldne je bil zbor celega taborišča, kjer je politkomisar Gogalabral obtožnico in obsodbo nekemu partizanu, ki je baje nekaj izdal Italijanom.

Vsi so morali gledati to, tudi ujetniki. Ko je prebral obsodbo na smrt, so ga takoj odvedli in kmalu so se čuli streli. Zvečer so pa odvedli Feliksa in sina na zaslíhanje v drug šotor. Zaslíševal ga je Simčič, partizansko ime Marko, pravnik, ki je bil poročen s hčerko dr. Jenkota, zdravnika iz Polja. Prišel po vojni domov kot major, sedaj pomočnik javnega tožilca LRS in glavni upravnik udbenih zaporov na Poljanskem nasipu v Ljubljani. Sedaj že polkovnik UDV (Uprava državne varnosti). Simčič je Feliksa obdolžil veleizdaje in ga zmerjal z izdajalcem. Feliks mu ni bil tiho in mu je odgovarjal rekoč, da nimajo samo oni in komunistična partija edine pravice organizirati upora proti okupatorju. Simčič ga je dolžil še razne stvari, Feliks pa mu je vrgel naprej umore, ki so jih napravili po tej okolici, kar je Simčiča zelo razjezilo, tako da ga je začel pretepati. Feliks se pač ni mogel braniti, ker je bil zvezan, sin pa je začel jokati in prositi za očeta, nakar je še njega skloftal in ga dal odvesti nazaj v šotor. Ko so čez čas privedli še Feliksa vsega pretepenega nazaj v šotor, se je stisnil k sinu in začel jokati. Povedal mu je, da so najbrže mamo že ubili in da bodo gotovo še danes tudi njega. Povedal mu je tudi, kakšne načrte je imel z družino, kje je denar in da naj molijo za oba. Mislil je, da bodo sina izpustili. Tako sta prebila vso noč. Poskušala sta moliti, kar pa nista mogla. Proti jutru so prišli po njega: sin se ga je oklenil, da so ga morali s silo odtrgati. Oba sta jokala in se za vedno poslovila. Čez dan je sin videl nekega partizana z očetovim suknjičem in klobukom na glavi. Kakor se je pozneje zvedelo (veliko je povedal tudi neki ujeti partizan), so Feliksa privezali na vejo od drevesa in ga z nožem zabodli, nazadnje pa še ustrelili. Z nožem ga je prvi od zadaj zabodel Avšič, katerega so pozneje sami partizani ustrelili. Čez eno leto so Feliksovo truplo našli Vaški stražarji in ga prekopali na pokopališče v D. M. v Polju. Za ženo se pa še danes ne ve, kje je pokopana. Sina Brankota so pa naslednji dan z večjo skupino odpeljali proti Kočevskemu, takozvanem „osvobojenem ozemlju“ in mu rekli, da bo dobil mamo in očeta. To skupino je vodil skozi do Smuke na Kočevskem Gogala Franci. Tam so ga vtaknili v delavski bataljon, kjer je delal po praznih kočevskih vaseh. Ko je prišla italijanska ofenziva, je padel v zasedo skupaj s petimi partizani domačini, ki so mu rekli, da se naj jih drži, ker so že več dni tavali in bežali po kočevskih gozdovih. Vseh pet je obležalo mrtvih, on pa s pretreljenimi nogami. Italijani so ga najprej hoteli ustreliti, potem so pa videli, da je še otrok in ga izpustili. Naložili so ga na avto in odpeljali v Kočevje v vojaško bolnico. Ko je ozdravel, so ga izpustili domov.

Za smrt Feliksa in Marije Pogačnik so osebno odgovorni naslednji, ki še žive:

- Simčič, sedaj pomočnik javnega tožilca LRS,
- Trost Rado, sedaj živi v Londonu na jugoslovanski ambasadi,
- Gogala Franc, sedaj oficir v jugoslovanski vojski,
- Maček Polde, sedaj župan občine Ljubljana-Polje.

RAZGLEDI z naših postojank

KRNJEVIĆ JURIJ UMRL: Predsednik Hrvatske seljačke stranke (HSS) je preminul v Londonu star 93 let. Po Radiču in Mačku je on vodil stranko, ki je odigrala odločilno vlogo na Hrvaškem vse do leta 1941. Bil je član parlamenta v prvi Jugoslaviji in bil prisoten v parlamentu, ko so padli strelji na zastopnike HSS z Radičem na čelu. Med vojno je bil član begunske vlade. Njegovo stanje je bilo nevzdržno. Na eni strani srbski vladni kolegi, ki so pritiskali nanj, naj javno obsodi ustaške zločine, po drugi strani povzdig revolucije. Najhujši udarec je sledil, ko ga je izdal kolega iz stranke I. Šubašić, ki je sprejel in podpisal sporazum s Titom in tako formalno predal oblast revoluciji. Po letu 1945 je Krnjević zaspal popolnoma ločeno hrvaško pot. V poplavi hrvaških organizacij v diaspori, Krnjević ni našel možnosti za skupno akcijo. V Bruslju si bo letos maja stranka izbrala novega predsednika.

SPOMINI GLEIS VON HORSTENAU-VA: Nemški general, avstrijskega porekla, je bil od aprila 1941 do 20. septembra 1944 glavni predstavnik nemške vojske pri NDH v Zagrebu. Po vojni je bil v zavezniških zaporih. Ko je postalo nevarno, da ga izroče SFRJ, je napravil samomor. V zaporu je pisal svoje spomine. Avstrijski državni arhiv je izdal dva dela spominov, tretji pride na vrsto v kratkem. Opisuje tragedijo srbskega naroda v NDH, ki jo imenuje genocid. Njegove intervencije pri Hitlerju niso zalegle, ker je tam prevladal nemški diplomatski predstavnik gestapovec Siegfried Kasche, ki Paveliču ni delal težav na tem področju. Von Horstenau je bil osebno vmešan v pregovore za premirje s partizani. Kot je znano, so prišli v Zagreb sredi revolucije M. Djilas, V. Velebit, K. Popović. Prav v dobi teh pogovorov je bil nemški napad pri Neretvi. Pregovori pa so dali možnost Titu in partizanom, da so se izvili iz tiste velike nevarnosti.

Horstenau med drugim navaja podrobnosti o Himlerjevi vojski. Ta je v tekmi z Wehrmachtom silno ojačal SS oddelke. Iz ne-nemških narodov je osnoval 38 SS dizivij, med njimi 2 bosanski, dve iz jugoslovanskih Nemcev in eno albansko. V tem času je SS prenehala biti oborožena sila nemške nacistične stranke. (z razliko od partizanov, ki so bili vedno v službi stranke, op. p.) Navaja tudi podrobnosti iz italijanske zasedbe Dalmacije. Ti so na svojem teritoriju dali vso možnost četnikom, da so mogli ščititi življenja svojih rojakov v bližnji Bosni in Hercegovini, Liki in Kordunu. V neki kazenski ekspediciji so SS oddelki pobili žene, starčke in otroke v vasi Otok pri Sinju in v Poljancih pri Splitu. To da so bili sami Hrvati. SS pa so poslali poročilo, da so pokol izvršili četniki preoblečeni v nemške uniforme. Von Horstenau je razkrinkal to laž, komunisti pa še danes krive četnike! Horstenau je bil avstrijski monarhist. Ko opisuje delavnost Otona Habsburga, pravi, da mu je Roosevelt jezen 1944 v Quebecu povedal, da Avstrija ne bo dobila jugoslovanskega teritorija in da

je bila ta cona predana Churchillu. Roosevelt, da se v ta teritorij ne misli mešati, vendar mu je iskreno žal (jeseni 1944!), da so odpisali Mihajlovića.

HRVATSKO NARODNO VIJEĆE (HNV) je izvedlo volitve za svoj VII. sabor. Največ glasov je dobil dosedanji predsednik prof. Mate Meštrović (2370), sledijo mu: Kerim Reis (2055) in Radovan Latković (1975). Bilo je 45 kandidatov za 30 poslanskih mest v Sabor-u.

DOMUS CROATA: To je ime novega hrvaškega romarskega doma v Rimu, Via dei Penitenzieri 220, 00193 Rim (tel 6/698-3046). Za dom so zbrali dosedaj eno tretjino kupne cene in upajo, da jim bo uspelo kmalu poravnati ves dolg.

GOLI OTOK: Po 40 letih je to kazensko taborišče likvidirano. Otok je prevzela občina Rab, ki ga namerava uporabiti za nudistične plaže. Kot je znano, je taborišče bilo eno najbolj groznih v SFRJ. V prvi fazi je bilo namenjeno za zapornike ki so se 1948 izrekli za Kominform ali pa so tega bili osumljeni. Mučenje jetnikov je bilo silovito vendar je 80% zapornikov nekako preživelo. Opis mučenja je prikazan v mnogih knjigah in člankih. Nikjer v nobenem kazenskem zavodu ni bil sistem konfrontacije jetnikov proti svojim sotrpinom tako organiziran kot v tem taborišču. Slika vkrcavanja jetnikov na ladjo in izkrcavanja, ko morajo novi zaporniki skozi špalir spreobrnjenih kaznjencev opremljenih s koli, ki jih neusmiljeno uporabljajo, je vredna Dantejevega Pekla. Golemu otoku odgovarjajo v Sloveniji Teharje, ki pa so seveda bile uničevalno taborišče, saj je bilo likvidiranih do 90% pripornikov. Mučenja v Teharjah so bila grozna, grozna in to ne samo mož in fantov nego tudi žena, deklet in celo dojenčkov. Slovenska OZNA in tam uporabljeni partizani se nimajo kaj sramovati pred SS in Auschwitzom.

SRBIJA: Na Vračaru v Beogradu je v polnem teku gradnja pravoslavne katedrale, Svetosavski hram na Vračaru. Gradnja se je začela tik pred drugo svetovno vojno. Režim je to prekinil vse do nekaj let nazaj. Zvonik in zidovi bodo visoki 40 metrov, kupola bo največja na Balkanu, večja od Sv. Sofije v Carigradu. V gradnjo je zaenkrat vložena 4.7 milijonov USA dolarjev, sedaj v tretji fazi potrebujejo nujno še 2.7 milijonov dolarjev. Iz svobodnega sveta so Srbi dosedaj poslali tri in pol milijna dolarjev. Število Srbov, ki so emigrirali — ti namreč v glavnem podpirajo domačo cerkev — je približno enako kot pri Slovencih. (Vir: Glas kanadskih Srba, 28. jan. 1988)

CLEVELAND: Dr. R. Susel, urednik Ameriške domovine, je 5. februarja letos v uvodniku krepko udaril po ameriškem kongresniku slovenskega rodu Dennis-u Eckertu, ker je glasoval v kongresu proti denarni

podpori za nikaragvajске domoljube, ki se bore proti rdeči diktaturi. Zaključuje: „Dovolj smo zreli, da kot skupnost obrnemo hrbet človeku, ki ima filozofijo, s katero se ne strinjamo.“

STRASSBOURG: 19. in 20. januarja so v evropskem parlamentu razpravljali o Jugoslaviji. Besedo je 20. januarja dobil Slovenec dr. France Bučar, poznan iz Drage, Celovškega zvona in Nove revije pa avtor knjige Resničnost in utvara (Maribor, 1986). Njegova izvajanja: Zedinjena Evropa predstavlja ideal Slovencev. Slovenci smo danes proti naši volji prisiljeni živeti v državi nekega socializma, kjer je na tehtnici naš narodni obstoj. Nakazal je negativnost leninistične države, kjer se osebne svobode državljana smatrajo za nasprotno socialistični družbi. Leninistični tiraniji pravi, da se ne sme upirati s silo, ker jo to samo jači. Nasprotno, tak režim se mora prisiliti k demokraciji, ki jo imajo komunisti samo v teoriji... K demokratizaciji morejo pomagati komunistični ekonomski neuspehi in zato vsaka pomoč komunistični ekonomiji samo odlašá njihovo popuščanje. Jugoslavija ni steber miru in stabilnosti v tem delu Evrope, nego njena najslabša točka. Jugoslavija more postati jamstvo stabilnosti v svoji coni, samo če se podprejo narodi Jugoslavije v njihovem stremljenju stvarni samostojnosti. Za Bučarjem je v angleščini govoril tudi predsednik HNV, dr. Mate Meštrović. (Vir NH, 7. febr. 1988)

POPRAVEK

V članku „Ustrelitev kapetana Lesjaka“ v prejšnjem Vestniku (št. 3, 1987) je na str. 164 v 1. vrsti zgoraj napaka, ki zelo moti. Pravilna trditev je, da domači stražarji v Bizoviku niso vedeli za Capudrove, De Pavlisove in Lavričeve stike z Glavačem. Verjetno je skrben bralec sam prišel na to, da bi moralo biti rečeno „z Glavačem“ in ne z Novakom.

Smem reči, da s člankom nisem hitel in je dalj časa ležal na mizi. Končni prepis pa je bil precej hiter in pri tem je prišlo do nerodne napake.

V prejšnjem članku, ki se nanaša na št. Jošt, je treba v zadnjem odstavku na str. 160 brati „Moj vojno-politički rad 1941-1945“. Rad — delo, no rat — vojna! — še ena mala napaka je na prejšnji strani v 6. vrsti od spodaj: Salko se je pisal Elsakovič.

Janez Grum

Ludovik Ceglar

Žrtve nacističnih tiranov

U v o d

1. V maju in juniju leta 1987 je Janez Pavel II. razglasil tri žrtve nacističnih taborišč za blažene. Ob tej priložnosti je dal nekaj izjav o nacizmu. Ob istem času je tekel sodnijski postopek proti nacističnim hudo delstvom, ki jih je zagrešil nekdanji poveljnik Gestapa v Lyonu Klaus Barbie. Vse to je obnovilo zanimanje za žrtve nacistov, ki so trpele in umirale po ječah in taboriščih.

Na drugem apostolskem potovanju po Nemčiji je papež 1. 5. 1987 v Kölnu za blaženo razglasil karmeličanko judovskega rodu Edith Stein z redovnim imenom sestra Terezija Benedikta od Križa, ki je bila usmrčena v taborišču Auschwitzu 9. 8. 1942. Ob tej priložnosti je sveti oče dejal: Nacizem je „satanski razizem, ideologija, ki je plod umobolnih. Strahotni zatiralni ustroj diktatorske države nikomur ne prizanese in kaznuje brez obsojbe z mračnim divjaštvom“ (Diario Popular, Sao Paulo 2. 5. 1987). V soboto 2. 5. je papež v Münstru dejal: Sistematični nacistični umori invalidov, neozdravljivo bolnih in vseh, ki niso mogli delati, ne morejo ostati prikriti v naših zgodovinskih knjigah in arhivih (O Estado de S. Paulo 3. 5. 1987).

V Münchnu je bil 3. 5. 1987 razglašen za blaženega jezuit Rupert Mayer, ki je od vsega začetka bil neustrašen bojevnik proti nacizmu. Znanje so njegove besede: „Katoličan nikdar ne more biti nacist“ (KG 87, 19, 1). Mož je bil od nacistov preganjan in je trpel v taborišču Oranienburg — Sachsenhausen od 3. 11. 1939 do 7. 8. 1940. Ob tej priliki je papež dejal, da se danes veliko govori o kršenju človekovih pravic, nihče pa ne omeja pravic Boga. Vendar so obojne pravice povezane. „Kjer niso spoštovani jožji zakoni, tudi človekove pravice niso. To je jasno pokazalo ravnanje nacističnih voditeljev, ki so prezirali Boga in njegove služabnike.“

V nedeljo 14. 6. 1987 je Janez Pavel II. v Varšavi med mašo, pri kateri je bilo navzočih en milijon Poljakov, razglasil za blaženega poljskega pomožnega škofa Mihaela Kozala, ki je umrl v taborišču Dachau od lakote in oslabelosti. Kozalova beatifikacija je spomnila svet na številne dachauske žrtve, med katerimi je bilo tudi dosti naših rojakov.

2. Na tem mestu bo govor samo o nekaterih nacističnih taboriščih. V prvi vrsti bo obdelano taborišče Dachau, v katerem je bilo po oceni bivšega domobranskega kurata Franca šeskarja okoli 3000 Slovencev. Šeskar sam je bil v taborišču od 14. 9. 1944 naprej in mi je dal veliko podatkov. Tudi dekan Puncen, ki je prišel v Dachau 29. 1. 1943, mi je dal nekaj podatkov in pojasnil. Nadrobno bo obdelana od prve aretacije naprej samo usoda slovenskih duhovnikov, ki so bili v Dachauu. Navedeni bodo

tudi duhovniki, ki so bili v drugih taboriščih. Nikoli pa ni mogoče reči, da je seznam popoln, ker se vanj zlahka vrine nepravilnost. Tako je dolgo let bil v seznamu pobitih duhovnikov kurat France Zorman, ki mi je bil docela nepoznan. Pred nekaj leti sem to omenil p. Fortunatu, ki mi je rekel: „France Zorman, to sem pa jaz!“ Vedel sem za njegov priimek, a mi ni prišlo na misel, da bi bil on ubiti France.

Pri delu so upoštevani tile viri:

AM — Ave Maria, mesečnik, Lemont.

AK — Auschwitz, Pavla Kovačič, Cleveland, MD Celovec.

BK — Das war Konzentrationslager Buchenald, Paul Kowolnik, Waldkirch.

DDN — „Kako je bi'lo v Dachauu v resnici“. Knjigo je spisal pomožni škof v Münchnu Johann Neuhäusler, od 12. 7. 1941 — 24. 4. 1945 jetnik v Dachauu. Med viri je uporabljal knjigo: „Ti, ki so šli skozi Dachau“, ki jo je spisal poljski duhovnik Jan Domagala. Prevod škofove knjige je izhajal v mesečniku „Družina in Dom“ od aprila 1985 dalje.

DL — Dachau, Janez Lenz, Celovec 1966. Knjiga je prevod iz nemščine. Prevod ima nekaj strani dodatkov o slovenskih duhovnikih i. p. Ker te strani nimajo številke, sem jim dodal ustrezne številke 321—323.

DR — Družina, tednik, Ljubljana.

FŠ — šeškar, v pismih.

GD — Die Geistlichen in Dachau — Duhovniki v Dachauu, Eugen Weiler. Vse podatke vzete iz te knjige mi je poslal FŠ. Knjiga ima seznam vseh duhovnikov v Dachauu.

KDM — Koledar Družbe sv. Mohorja, Celovec.

KG — Katoliški glas, tednik, Gorica.

NRD — Naši rajni duhovniki, Celovec 1968. Knjigo je v glavnem spisal prošt A. Benetek (1877-1968).

NT — Naš tednik, Celovec.

OG — Ognjišče, mesečnik, Koper.

OGD — „Kalvariji je bilo ime Dachau“. Reportaža je izšla v OG v mesecih junij in julij 1975 kot priloga. Ker nima številke, sem ji dodal številke 1—6 in 7—11. Navaža pripovedi, ki so jih dali slovenski duhovniki Hrastelj, Ledinek in Puncer, ki so bili v Dachauu.

OU — Omnes unum — mesečnik, Buenos Aires.

OV — Organizacijski vestnik, revija, Ljubljana, 1958, št. 1—3.

PR — Pregunte e responderemos — Vprašaj in bomo odgovorili; mesečnik, Rio de Janeiro, revija, urednik in avtor vseh člankov je benediktinec Bettencourt. Obravnava sodobna verska in teološka vprašanja.

SDD — Glasilo slovenskega duhovniškega društva, revija, Ljubljana.

ST — Spomini iz taborišča, Franc Jeza, Trst 1985, izdala GMD. Avtor je bil v Dachauu od marca 1944 do konca vojske.

ZSS — Zbornik Svobodne Slovenije.

3. Med nacističnimi koncentracijskimi taborišči je najbolj znano Dachau. Kraj leži 15 km severozahodno od Münchna. Taborišče je bilo postavljeno leta 1933 na nekdanjem močvirju z zelo neugodnim podnebjem in z lepim pogledom na Alpe. Imelo je obliko pravokotnika (300x600 m). Z asfaltirano cesto je bilo povezano z velikim vojaškim taborom SS.

Barake ali bloki so bili pripravljene za 180 oseb po 45 jetnikov v štirih oddelkih. Pozneje jih je bilo v enem oddelku tudi po 200, tako da so spali po trije v eni postelji, ki so bile dvonadstropne. V vsem taborišču, ki je bilo pripravljeno za 5000 oseb, jih je po letu 1942 bilo do 12.000. Številke jetnikov so bile ob koncu nad 170.000 (OGD 1).

V letu 1933 so v Dachau vozili komuniste in druge „sovražnike države“, pozneje nemške Jude, ki so v velikem številu prihajali pred priključitvijo Avstrije. Po kratkem bivanju v taborišču so dobili dovoljenje za izselitev v prekomorske dežele, posebno še, če so vse premoženje „prostovoljno“ izročili Hitlerjevemu državnemu uradu. Pozneje so prišli na vrsto Avstrijci in Čehi. Leta 1940 so prihajali veliki transporti Poljakov, ki so bili odtlej vedno najmočnejša skupina v dveh barakah (16 in 18). Slovenci in Srbi so bili v baraki 12, duhovniki so bili v glavnem v baraki 26. Nemci so bili v večini v barakah 2 in 4. Tik ob taborišču je bil krematorij, ki so ga zidali tudi avstrijski in poljski duhovniki. Ob zahodnem vetru je bilo taborišče polno vonja po truplih. Za zaplinjenje izbrane jetnike so vozili v Hartheim pri Lincu. V letih 1942-44 so jih odpeljali 3168.

Natančnega števila jetnikov v letih 1933-45 ni mogoče navesti, ker so odgovorni v zadnjem hipu sezname z imeni in številkami uničili. Navajajo se številke od 20.000 (dachauski župnik Zauner) do 238.756 (pastor Niemoeller) po nekem seznamu iz leta 1945 in za njim Sunday Express 10. 1. 1960.

4. Škof Neuhausler piše o nadzornikih taborišča: Kot „gospodje bogovi“ so se obnašali skoraj vsi, ki so imeli v taborišču kaj besede... Ne želimo zamolčati in pozabiti, kako nizko v satansko neusmiljenost, domišljavo nadutost in brezbožnost so padli tisti, ki jim je nemško ljudstvo žal izročilo v roke vso oblast na volilnih listkih. Ne smemo in ne želimo pozabiti, kam pelje razkristjanjenje, česa vsega je zmožen človek, kadar zgubi vero v Boga in se ne čuti odgovornega nobeni višji Praviici. Takrat v resnici lahko postane satanska zver... Nevera utegne človeka ponižati v žival, predmet in številko, dopušča neusmiljeno ravnanje z njim, tudi ubijanje in odstranjevanje... Pero samo se včasih upira, da bi tudi samo nakazalo kakšne posameznosti, toliko bolj pa še, da bi se poglobilo v vso grozovitost in nečloveškost, toda resnici na ljubo ne smemo vsega tega potlačiti in pozabiti... Z zavestjo, da še lep čas ne bomo mogli ponuditi stoddostno pravih ugotovitev, imenujemo to pisanje „Poskus, da bi se približali resnici“.

„Ako se zgodi čudež, da pridete od tod živi, pišite in govorite o vsem

tem, kar so z nami delali.“ To je bila najsvetejša oporoka tovarišev, ki so umrli na naših rokah ali pa so jih z „invalidskim transportom“ odpeljali v plinske celice. To je bila oporoka bratov, v usodi preizkušenih prijateljev, „ljudi številk“, katerih pepel, ki je izginil skozi dimnike, je pokril polja tujine.“

Ta zadnja prošnja umirajočih sojetnikov KZ Dachaua je pripravila Poljaka Jana Domagala k skrbnim preiskavam in opisom prvega taborišča KZ Dachau, ki je postal simbol vsch nemških taborišč (DDN 1985, 4, 4/5).

5. O dachauskih bogovih piše škof:

Na vrhu glavnega taborišča in delovnih taborišč je bil komandant taborišča. Od leta 1942 naprej je bil poveljnik Weiss, ki je prepovedal samovoljno pretepanje. Za kazni je bil odgovoren vodja taborišča. V letih 1940-42 je rad kaznoval jetnike z bičanjem — najmanj 25 udarcev. Njegovi pomočniki so bili vodje raporta. Domagala imenuje nekatere od njih „taboriščne baštije“. Uživali so s tem, da so povsod in ob vsaki priložnosti šikanirali jetnike. Pretepanje, teptanje in slabo ravnanje je bilo pri njih vsakdanja stvar.

Iz knjige „Priče zažoda“ Franca Goldschmitta navaja škof tale primer sadizma: „Ne tako redko smo slišali za to gnus zbujujoče ravnanje. Prvi ukaz: ‘V teku v vrsto!’ Mimogrede so že padale brec. Drugi ukaz: ‘V dve vrsti, drug proti drugemu! Mirno! Mahnite drug drugega v gobec!’ Nihče tega ne naredi. ‘Bo že?’ Nihče se ne premakne. Namesto da bi priznali dobro tovarištvo, zgrabijo divji pretepači po dva tovariša in ju tresčijo z glavama skupaj, da oba zakrvavita. Potem rablji zakoračijo med vrstama in udarjajo jetnike s pestjo v obraz... Nov ukaz: ‘Spet v dve vrsti drug proti drugemu. Drug drugemu pljunite v lice!’ Nihče ne uboga. Napnejo pištole. ‘Zadnjič vam ukazujem, da se popljuvate...’ Zdaj jih nekaj to stori, a komaj opazno. Potem nastopijo esesovske svinje in pljuvajo jetnikom, vsakemu posebej, mastne pljunke v obraz. Jetniki pa morajo te pljunke drug drugemu polizati“ (DDN 85, 8, 6).

Duhovniki v Dachauu

6. Vseh duhovnikov je bilo zaprtih v Dachauu 2720. Tam jih je umrlo 1034, odpuščenih jih je bilo 314. Osvoboditev jih je dočakalo 1240 (OGD).

Ponekod se trdi, da je bilo v Dachauu 2720 „katoliških“ duhovnikov. Knjiga, ki jo je spisal avstrijski duhovnik in jetnik v Dachauu Janez Lenz (9. 8. 1940 — 29. 4. 1945), govori natančneje o tem številu. Poljski duhovnik Jan Domagala je kot taboriščni glavni pisar rešil celotno statistiko vsch duhovnikov in jo objavil v knjigi. Od teh 2720 duhovnikov je bilo katoliških 2579 — večinoma duhovniki, pa tudi samostanski bratje in bogoslovci. Od drugih 141 je bilo 109 protestantovskih pastorjev, 22 grško-pravoslavni, 5 starokatoliških, trije češke narodne Cerkve in dva muslimana (DL 159). V glavnem so prepeljali duhovnike iz drugih ta-

borišč v Dachau ob koncu leta 1940. Dachau je tako postal največje zborna mesto duhovnikov v zgodovini Cerkve.

7. Katoliška škofa sta bila v Dachau samo dva. Poljski pomožni škof dr. Mihael Kozal (1898-1943) je bil posvečen tik pred vojsko 13. 8. 1939 in je samo enkrat imel pontifikalno mašo. Gestapo ga je kmalu zaprla v taborišče Hohensalz in dvakrat izbičala. V Dachau je prišel 25. 4. 1941. Vsi duhovniki so ga zelo cenili in spoštovali zaradi njegove visoke inteligence in izobrazbe, njegovega neomajnega idealizma, osebne skromnosti in globoke pobožnosti. Stražniki so ga zelo poniževali. Nekoč ga je blokovni starešina bil do krvi. Tudi taboriščni starešina ga je udaril. Nositi je moral posodo s hrano in prijeti za vsako delo kot vsi drugi jetniki. SS-ovci so to zahtevali in nadzirali. Blokovni vodja mu je nekoč z vso silo vrgel krožnik v glavo. Drugikrat je rjovel nad njim: „Kaj, ti si škof? Takšen naj bo škof? Ti svinja umazana, jaz te bom ustrelil!“ In je segel po revolverju. Skupaj z drugimi poljskimi duhovniki je posebno veliko trpel na veliki teden 1942. Duhovniki so ga hoteli skriti in s tem rešiti pred trpinčenjem. Prijazno se je zahvalil in odklonil: „Ne maram posebnega položaja! Sem številka kot vsak drugi in hočem svoj križ pošteno nositi kot drugi!“ Dejal je tudi: „Imam občutek, da ne bom prišel živ iz Dachaua. Meni je, kot bi Gospod Bog zahteval žrtev mojega življenja za Cerkev na Poljskem.“ Umrli je 26. 1. 1943 (DL 94 in 189-111). Po 45 letih je kot prvi mučenec iz Dachaua dosegel čast oltarja.

Francoski škof Gabrijel Piquet iz Clermont-Ferranda je bil na binokosti 1944 po pontifikalni maši zaprt, pretepen in obrean, ker je odporiškim bojevnikom poslal duhovnika. V Alzaciji je delal v kazenskem taborišču Natzweiler v kamnolomu. 7. 9. 1944 je prišel v Dachau. Zaradi izčrpanosti je moral iti najprej v bolniško sobo. 17. 12. 1944 je v taboriščni kapeli tajno opravil obred mašniškega posvečenja. Posvečen je bil jetnični diakon Karl Leisner iz Vestfalije, ki ga je leta 1939 tik pred posvečenjem Gestapo spravila v taborišče. Na Stefanovo je opravil novo in zadnjo mašo. Umrli je v sanatoriju 12. 8. 1945. Škof pa je že 22. 1. 1945 prišel v celice za odličnejše zapornike in je bil 14. 5. 1945 že v Clermontu (DL 97/8, 156-158). O tem posvečenju pripovedujeta tudi Hrastelj in Ledinek, vsak malo drugače, Ledinek celo več kot Lenz (Prim. OGD).

Med jetniki sta bila tudi češki kanonik Beran, poznejši praški kardinal, in že omenjeni Neuhausler, poznejši pomožni škof.

Na dan 1. 5. 1945 je bilo v Dachau 1283 duhovnikov. Poljakov je bilo 901, Francozov 123, Čehov in Slovakov 77, Belgijcev, Nizozemcev in Italijanov po 27, Nemcev in Avstrijcev po 10 in še nekaj drugih, med njimi en Anglež (DL 320).

Nemških duhovnikov je bilo v Dachau zaprtih 250. Hitler je hotel po zmagi dokončno obračunati s škofi in s katoliško Cerkvijo (DR 86, 30, 2). Vseh poljskih duhovnikov je bilo v Dachau zaprtih 1780. Umrlo jih je 868, od teh 738 škofijskih duhovnikov in 130 redovnikov. Od redovnikov je bilo največ jezuitov in sicer 69. Umrlo jih je 25 (DL 108).

Slovenski duhovniki v Dachauu

8. Bilo bi prav, da bi se o žrtvah nacističnih taborišč pisalo več kot se je doslej pisalo. Urednik Ognjišča je leta 1975 zapisal: „Kar obstal sem, ko sem zvedel, da je bilo v Dachau toliko katoliških duhovnikov, in še bolj spričo števila slovenskih duhovnikov, ki jih je bilo v Dachauu okrog 30. O tem je tako malo znanega in napisanega“ (OGD 7).

O koroških duhovnikih, ki so bili v taboriščih, zvemo precej iz knjige NRD. Knjiga DL omenja Kuteja, Petriča in Singerja. O Mundi pove nekaj Hrastelj (OGD).

Slovinci še nimamo natančnega seznama in še manj podatkov o teh naših žrtvah. OV navaja število 29. OGD je navedlo številki 29 in „okrog 30“. Doslej najpopolnejši seznam imen je naveden v DL v dodatku, kjer je navedenih 32 imen.

9. Treba je natančneje ugotoviti, koliko od gori navedenih 2720 dachauskih duhovniških žrtev pripada Slovincem.

Seznam 32 imen v prilogi DL navaja istrskega hrvata Hieronima Pilata in dvakrat navaja Kuharja. Ne navaja še živečega dekana Puncerja, ne Oberžana. Korošca Fertala šteje med Nemce (DL 323/2). Tako bi bilo 33 slovenskih katoliških duhovnikov. Ker so v število 2720 šteti tudi starokatoliški duhovniki, moramo navesti tudi duhovnika Jerina. V isto število so šteti redovni bratje. Ker imena salezijanskega pomočnika Janka Božiča ni v tem seznamu, ostanemo pri številu 34. Po tem uradnem seznamu nam torej od števila 2720 pripada 34 žrtev.

V dodatku DL je rečeno, da je bilo 1. 5. 1945 v Dachauu med 1283 duhovniki 34 Jugoslovanov, od teh 22 katoliških (15 škofijskih in 7 redovnih) duhovnikov, en starokatoliški in 11 pravoslavni (DL 320). Med 22 katoliških duhovnikov je treba šteti najmanj tri Hrvate, drugi so Slovenci iz Slovenije. Tudi starokatoliški duhovnik je bil Slovenec. Korošci so bili šteti med Nemce.

OV pravi, da je v Dachauu umrlo 17 slovenskih duhovnikov, kar je zelo pretirano.

10. Seznam slovenskih duhovnikov v Dachauu bi bil tale:

CELOVŠKA škofija 9: Franc Fertala, Alojz Nadrag, Janez Petrič, Jožef Verhjnak in Rudi Zeichen.

Umrli so v Dachauu 3: Anton Kutej, Otto Schuster in Janez Hornböck.

Odpuščen je bil Štefan Singer 15. 12. 1943.

GORIŠKA nadškofija 2: Rafko Premrl in Peter šorli.

ISTRA 1: Mirko Vekijet, umrl v Dachauu.

LJUBLJANSKA škofija 3: Anton Rovtar, Franc Šeškar in Jakob Šolar.

MARIBORSKA škofija 10: Albert Areh, Henrik Goričan, Franc Hrastelj, Maks Ledinek, Matija Munda, Justin Oberžan, Anton Orozel in Feliks Podpečan ter Franc Puncer. Umrli je Janez Messuer.

TRZAŠKA škofija 1: Anton Piščanec.

REDOVNIKI 7: Cistercijanec Robert Kuhar.

Francišskani 4: Beno Korbič, Klavdij Okorn, Karel Štucin in Kerubin Tušek, ki je umrl v Dachauu.

Lazarist: Janko Bele.

Trapist: Franc Škrk.

V Dachauu je torej umrlo 6 duhovnikov. Od drugih jih je po vojski umrla že velika večina.

Leta 1980 je verski tednik Vzhodnega Berlina predlagal, da bi bili škof Kozal, Edith Stein in Rupert Mayer razglašeni za blažene. Kato-liški glas je tedaj zapisal: Seveda bi bilo treba to število razširiti še na druge dežele, kjer so nacisti divjali, tudi na Slovenijo. Bilo bi prav, da bi se pisalo tudi o zločinih, ki so jih storili in še delajo komunistični oblast-niki nad kristjani v svojih deželah. Tudi tam je veliko pravih mučencev (KG 80, 39, 1). Po 7 letih so predlagani kandidati že dosegli čast oltarja. Zanimajmo se za življenje slovenskih žrtev brezbožnih oblastnikov. Ver-jetno so tudi med njimi nekatere vredne te časti.

Koroški duhovniki

Prve tri žrtve

Prvi slovenski duhovnik, ki je prišel v Dachau, je bil koroški Slo-venec Anton Kutej. Ker je na naborni komisiji odkrito priznal, da je nje-gov materin jezik slovenski, ga je Gestapo spravila v celovski zapor. Po NRD (147) je bil aretiran na velikonočni tork 1940, po DL (321) je bil zaprt 26. marca v Pliberku, po GD junija 1940 in je prišel v Dachau 16. 6. 1940. Lenz ga omenja dvakrat. Avgusta 1940 ga je dobil še v taborišču. Tedaj je bilo v Dachauu hujše kot pozneje. Vsak duhovnik je prišel v kazensko četo in v kazenski blok za 12 mesecev. Kutej je bil pozneje pos-lan v Mauthausen, verjetno 16. 8. s transportom tisoč mož. V kamno-lomu je moral opravljati težka in nevarna dela. Decembra 1940 so bili duhovniki iz raznih taborišč poslani v Dachau. Lenz pove, da sta s Ku-tejem in drugimi sestradanimi duhovniki prišla drugič v Dachau v nede-ljo 8. 12. 1940. Kutej je bil krepkega zdravja, toda lakota, trdo delo in mu-čenje so ga strli. Doživel je še ureditev nove kapele na bloku 26/1, kar so dosegli nemški škofje. Odrpta je bila 21. 1. 1941 (DL 26 in 65). Kutej pa je umrl zaradi splošne oslabelosti 16. 2. 1941, en dan pred drugo areta-cijo Maksimilijana Kolbeja in pol leta pred njegovo smrtjo, star 31 let kot prva in najmlajša slovenska duhovniška žrtev v Dachauu. Zadnja dva ted-na so ga k vsakdanjemu apelu morali nositi (NRD 146-149). Ves ta čas ni bilo nobenega drugega slovenskega duhovnika v Dachauu.

12. Drugi koroški duhovnik, Janez Hornböck, je prišel tja 21. 7. 1941. Navadno se šteje h Koroški, ker se je rodil l. 1871 v št. Janžu na Koroškem in deloval v jugoslovanskem delu Koroške, ki je bil leta 1941 priključen koroškemu gauu. Že pred prvo svetovno vojsko je postal župnik in pozne-

je dekan v Mežici. Že na dan vdora Nemcev v Slovenijo na cvetno nedeljo 1941 so ga odpeljali v ječo v Celovec. Tu je bil zaprt brez obravnave do odгона v Dachau. Njegova pisma iz Dachaua razodevajo strašno duševno in telesno trpljenje, pa tudi močno vero v Boga, vdanost v božjo voljo in božjo Previdenost, junaško ljubezen do Kristusa in svete Cerkve in veličastna izpoved duhovnika mučenca. Kljub starosti in oslabeledosti je moral težko delati po 9 ur na dan. Paketov ni smel prejemati. Sojetniki so pričali, da je umrl od lakote. Kot prvi duhovnik iz Jugoslavije je umrl v Dachau 6. 8. 1942 (NRD 86/7 in KDM 81, 53/4), nekaj mesecev po smrti škofa Kozala in tri dni pred blaženo Edith Stein.

13. Še isti mesec je umrl koroški slovenski duhovnik dr. Otto Schuster. Od 9. 9. 1939 do aprila 1942 je trpel v celovškem zaporu. V Dachau je prišel 17. 4. 1942. Izrabili so ga za zdravniške poskuse. Z invalidskim transportom je bil 12. 8. 1942 odpeljan v plinsko celico v Hartheim in je torej eden od 3166 žrtev, ki so bile zaplinjene v tem mestu (DDN). Umrl je 25. 8. 1942, star 44 let (NRD 332).

Častni jetnik

14. Najstarejši slovenski duhovnik, ki je prišel v Dachau, je bil 22. 12. 1871 rojeni štefan Singer, častni kanonik in dekan v Kapli. V starosti 70 let je bil tri tedne zaprt v Borovljah (do 7. 2. 1940), nato do junija v Celovcu. Od tod so bolehnega starčka vklenjenega odpeljali v taborišče Oranienburg, kamor je prišel po 14 dneh vožnje 29. 6. 1940. Kraj leži 30 km severno od Berlina. Ime je verjetno v zvezi z besedo vrana, ki jih je tam dosti. V baraki so bili večinoma duhovniki in pastori. Med njimi je Singer spoznal župnika iz št. Lipša Jožefa Pollaka, ki je bil doma iz Tržiča in je že 25. 7. 1940 umrl. V tem času je bil v bližnjem Sachsenhausnu bivši vojaški kurat Rupert Meyer (t. l.). Singer je bil eno leto in pol sam v celici. Ob odhodu je moral podpisati izjavo, da bo molčal o vsem, kar je tam doživel in videl. Znano pa je, da je to bilo eno najstrašnejših taborišč.

20. 1. 1942 so ga v najhujšem mrazu odpeljali v Dachau. To potovanje je sam opisal: Bilo nas je kakšnih dvajset. Dne 20. 1. 1942 smo se pripeljali v Halle. Čez nekaj dni smo prispeli v Leipzig, dne 31. 1. v Hof in končno v Dachau. Bil je to strašen transport. V največjem mrazu in brez vsake odeje smo spali na mrzlih tleh. Vrh tega sem imel samo poletno obleko in čevlje, v katerih sem se odpeljal junija iz Celovca. Naj bo vse to trpljenje Bogu darovano! 1. 2. 1942 smo dospeli v Dachau. Z avtom so nas odpeljali v taborišče. Sledile so formalnosti v pisarni, fotografiranje, preobleka. V temni noči so me peljali v celico 31. Dobil sem številko 29.120 in sem ostal sam v zidani celici v upanju, da mi Bog da potrpežljivosti, moči, zdravja in zaupanja v njegovo pomoč (NRD 360).

Singer ni bil z drugimi duhovniki v baraki, temveč v eni izmed zidanih celic. O tem bivališču pripoveduje Lenz in omenja tudi Singerja:

Skozi več let so v taborišču v celicah v bunkerju za kuhinjo, strogo

ločeni od taborišča, živeli „posebni“ ali „častni“ priporniki, mi pa smo bili „varstveni“ priporniki. Vedeli smo le za imena duhovnikov, ki so bili tam. Nikoli pa se nismo mogli videti ali pozdraviti. Bili so vseskozi višji cerkveni in državni dostojanstveniki, med njimi kanonik Neuhäusler, sedaj pomožni škof v Münchnu..., kanonik Singer s Koroške in protestantski pastor Niemöller, poleg teh še nekaj generalov in visokih politikov. Z njimi so lepo ravnali, duhovniki so mogli dnevno maševati, dobivali so hrano SS-ovcev in rešeni so bili nadlog taboriščnega življenja... Poleg že omenjenih je bilo med njimi še mnogo zvenečih imen: zakonska para Schuschnigg in Blum, minister Schacht, ogrski min. predsednik Kallay, nečak sovjetskega zun. ministra Molotova, vsa grška generaliteta (naštevajo še druga imena; DL 255/6). Tudi škof Piquet, srbski patriarh Gavril, ohridski škof Nikolaj in minister Cincar Marković so bili tu.

Slovenec Singer je bil torej izenačen s patriarhom, škofom, visokimi politiki in generali. Takšne časti ni bil deležen niti poljski škof Kozal. Vendar je še vseeno veliko trpel. Hrana ni mogla biti kaj posebnega, saj sam pove, da mu je sestra od decembra 1942 naprej smela pošiljati dvakrat mesečno paket po 3 kg, pozneje pa po 6 kg. Tudi maševanja ne omenja, čeprav naštevajo vse druge prednosti Dachaua: „Čez nekaj dni so poslali za menoj brevir in rožni venec. Oboje so mi izročili. Kolikokrat sem v taborišču Oranienburg prosil za brevir in rožni venec! Nisem pa dobil ničesar. Pisal sem domov in dobil druge dele brevirja. Kako velika je potreba brevirja v takih primerih! Zdravnik in komandant sta mi dovolila, da sem pisal domov po toplo spodnjo obleko. Ker sem bolehal na vnetju mehurja, se nisem smel prehladiti. Vse so mi poslali in izročili. Hvala Bogu! 1. junij 1942 je bil zame dan velike sreče in veselja. Komandant mi je izročil svinčnik in papir. Začel sem pisati in tako bolj izrazil prosti čas. V dveh zvezkih, ki sta obsegala vsak po 62 strani, sem opisal zgodovino far in cerkva celovške dekanije in okolice. Tudi mnogo skic in risb cerkvenih poslopij ter raznih prezidav sem napravil (NRD 361/2). Nato je pisal še kroniko svoje rodbine, življenjepis, pridige in prazgodovino Roža.

Medtem ko je bilo ravnanje z navadnimi jetniki nečloveško, smemomorda primerjati usodo „častnih jetnikov“ s težko ječo. V njej je dekan in zgodovinar Singer popolnoma ločen od sveta molil brevir in rožni venec. V Oranienburgu jih je na prste zmolil po 20 na dan, verjetno tudi v Dachau ni manj molil. Po skoraj 4 letih trpljenja v taborišču je bil po prizadevanju škofijskega ordinariata, po posredovanju Apostolskega sedeža in s pomočjo nuncija v Berlinu decembra 1943 odpuščen, a se ni smel vrniti domov. Umrli je po 14 mesecih v samostanu sester križark v Föllingu blizu Gradca, star 74 let (NRD 344-369).

Vsi koroški slovenski duhovniki so trpeli in umrli zato, ker so bili duhovniki in Slovenci, izrecno pa sta zaradi slovenskega jezika trpela Kutej in Singer. V zaporu v Celovcu so ga tožili, da piše nemška imena slovensko. V resnici jih je pisal tako, kot je s posebnim odokom zahtevala deželna.

vlada. Izjavil je, da kot starček ne more tajiti, da je njegov materinski jezik slovenski. Vse življenje se je imel za Slovenca (NRD 357). Tako sta Kutej pri 31 in Singer pri 70 letih pred nacisti pričala, da sta Slovenca.

Dachau so preživeli

15. Leta 1943 sta prišla v Dachau Jožef Verhnjak (23. januarja), župnik v Brnci, in Franc Fertala (16. 6.). Verhnjak je umrl kot upokojenec v Šmihelu pri Pliberku leta 1984.

Franc Fertala je bil koroški Slovenec, čeprav ga priloga DL šteje med nemške duhovnike. NRD ga našteva med slovenskimi duhovniki (482) in tednik DR je poročal o njegovi smrti (70, 5, 4). Dachauvec šeškar piše: „Fertala je bil koroški Slovenec, žal (po vojski) vedno na nemških farah. Po vojski sem z njim nekajkrat govoril. Bil je malo zagrenjen, ker je bil zaveden Slovenec, pa je moral služiti Nemcem.“ — DR pove: Po posvečenju leta 1927 je bil kaplan v Pliberku in v Št. Janžu, nato župnik v Pokrčah, kjer so ga po nacizmu zaslepljeni farani zatožili Gestapu, ki ga je poslal v Dachau. Po vojski se je zdravil v Švici. Postal je upravitelj fare Sttendorf ob Ozojskem jezeru. Hrepenel je po globljem verskem življenju župnij, kjer je deloval kot mlad duhovnik (DR 70, 5, 4).

16. Leta 1944 so prišli v Dachau trije koroški duhovniki:

Nadrag Alojz (1897-1983), župnik v škofičah, je bil pripeljan v Dachau 7. 5. 1944 (GD). DL ima datum 18. 1. 1944. Leta 1941 je moral iti na nemško faro in pozneje v ječo. Nacisti so ga petkrat zaslisevali. V zaporu je spoznal Stalinovega sina in ga učil moliti. V taborišču je bil ob koncu vojske cepljen, da bi zbolel za legarjem. Več kot stokrat se je pripravil na smrt. Ko je prišel domov, je tehtal 40 kg, a si je opomogel in umrl 13. 10. 1983 po 54 letih župnikovanja v škofičah (KDM 1984, 126 in DR 83, 44, 4).

Stalinov sin Jakob, ki je umrl v nacističnem taborišču, je bil sin prve Stalinove žene Katarine Svanidze, ki je umrla kmalu po porodu. Jakob je polbrat Svetlane, ki je prejela krst leta 1962. Tudi njen sin Jožef je rekel materi, preden je šla prvič v ZDA, da hoče prejeti krst, a je pri tem ostalo (PR 87, 189).

17. Zeichen Rudi, rojen 1. 1913 v Dolinčah v župniji Rožek, je bil od leta 1940 dalje kaplan na več župnijah. V ječi mu je gestapovec obljubil imenitno službo, če zapusti duhovniški stan. Drugače bo moral iti v Dachau. Ponudbo je takoj odklonil. V Dachau je prišel 28. 5. 1944. DL navaja julij 1944. V taborišču je tolažil sotrpine z nasmehom in petjem. Po vojski se je 1. 11. 1945 smrtno ponesrečil z motornim kolesom (NRD 462, GD, DL).

Izpraznitveni pohod

18. Petrič Janez, rojen 1. 1889 v Strmecu (Vernberk), je bil od 1. 1926 župnik v Št. Ilju. 6. 4. 1941 je bil zaprt v Beljaku s 16 duhovniki. Po 25

dneh so smeli iti domov in maševati za zaprtimi vrati. 10. 5. je moral iti na nemško faro. Pozneje je moral prebiti še veliko trpljenja v zaporih in taborišču (NRD 231), DL (321) piše, da je prišel v Dachau junija 1941, a iz GD je razvidno, da je prišel šele aprila 1945. Dobil je številko 153.429. Če bi bil prišel junija 1944 bi imel številko okrog 70.000 (FŠ). Iz GD je znano samo še to, da je odšel iz taborišča v izpraznitvenem pohodu in 26. 4. neznanokam pobegnil. Vendar je njegova nadaljna usoda dobro znana. V resnici je pobegnil nekaj dni pozneje. O tem poroča J. Lenz:

Ob bližanju ameriške vojske so nacisti hoteli čim več ljudi spraviti iz taborišča in s sveta. Odločili so, da mora 5400 mož oditi v Öztal na Tirolskem. V tem evakuacijskem pohodu (Ewakuierungsmarsch) je bilo 88 duhovnikov, med njimi Petrič in v taborišču posvečeni novomašnik. Povelje za spremljevalce se je glasilo: Samo 10% jih sme priti na cilj in noben jetnik ne sme priti živ v roke sovražniku. Dne 25. in 26. aprila so bili tudi avstrijski duhovniki trikrat pozvani na pohod. Ameriški letalci so odhod vselej preprečili. Zato so odšli poroči od 26. na 27. april. V lesenih cokolah in s težko prtljago so korakali vso noč. Jezuit Pies, ki je bil en mesec prej izpuščen, je po naključju izsledil ta transport. Jezuit Kreis je v uniformi nadporočnika odkril nočno taborišče. V Münchnu sta preskrbela 1000 kruhov in 300 mesnih konzerv, ter žganje in cigarete za spremljajoče SS-ovce. Za duhovnike pa tudi obleko. V noči od 28. na 29. 4. so rešili 10 katoliških duhovnikov in jih odpeljali s tovornjakom. Naslednjo noč še 9 in 3 pastirje. Nekateri pa so sami zbežali. Do Öztala je bilo 300 km. Dopoldne 30. 4. so iz gozda zagledali hiše Tölza, kjer so že bili Amerikanci. Rusi so vsi pobegnili. Tudi neki SS-ovec se je odločil za beg. Zaklali so konja in ga raztrgali na kose. Mnogi so ga pogoltnili kar surovega. Vse to je doživel tudi Petrič. Od tod dalje pa je v DL glede naslednje noči zapisano:

V tej strašni noči so tvegali župnik Nikolaj L'Hoste, J. Moosbauer in Janez Petrič skupaj z grofom Jurijem Thurnom beg v Schönrain pri Bad Tölzu. Tam jim je neki kmet posodil avto, s katerim so kmalu srečno prispeli v svojo domovino Koroško (DL 265/6). Sprevod je bil po 100 km poti razpuščen. Od 5400 jetnikov jih je bilo 2. maja živih še 2700. Nekateri so bili ustreljeni, na stotine jih je zbežalo. Od 88 duhovnikov na poti nihče ni umrl. Za jetnike so se zavzeli ljudje (DL 261-269).

Petrič je šel s tistim avtom kvečjemu do Salzburga. Od tam ga je nadškof in kapitularni vikar krške škofije Rohreracher 6. junija odpeljal v Celovec skupaj s selskim župnikom Vavtjem in grofom Lodronom (NT 1975, 18, 4). Zaradi trpljenja v taborišču je Petrič oslabil in je pozneje živel pri sestrah v samostanu Wernberg, od koder je dobil pomagat župnikom. Umrli je 2. 11. 1963 (NRD 226-232).

19. Alojzij Vavti (1887-1982) je bil selski župnik od 1916 do 1979. Pod nacisti je bil izgnan na nemško faro, nato je bil 22 mesecev v zaporih, tudi v Berlinu, kjer bi ga kmalu obsodili na smrt. Prav tedaj, ko se je v Dachau odpravljalo na pot 5400 jetnikov, je tudi kaznilnica v Strau-

bingu, v kateri je bil Vavti, prejela povelje, da mora vseh 2800 mož oditi v Dachau. Četrty dan težavne hoje mu je zdravnik dovolil, da je zapustil sprevid in kmalu zatem postal prost. V Salzburgu je šel k nadškofu, na kar sta s Petričem en mesec čakala na nadškofov avto (NT 75, 18, 4 in KDM 1984, 124). V bližini Salzburga je Vavti srečal dva bogoslovca, ki sta iz Ljubljane bežala v Salzburg, in jima pripovedoval, kako se je rešil Dachaua. Za ene se je izgnanstvo končalo, za druge se je begunstvo začelo.

Trpljenje slovenskih koroških duhovnikov je malo poznano, čeprav se je zanje pričelo prej ko za druge Slovence. Zato je prav, da jim je bilo tu posvečenih nekaj vrstic. Tudi oni so s prenašanjem vojnih grozot, s trpljenjem in smrtjo v taboriščih, ječah in izgnanstvu prispevali znaten delež k trpljenju, ki ga je božja Previdevnost določila našemu narodu v zadodšenje za greh sveta. Zato je prav, da v seznamih slovenskih vojnih žrtev nikoli ne manjkajo.

D u h o v n i k i i z s e d a n j e S l o v e n i j e

Leto 1941

20. Iz mariborske škofije je bil v Dachau najdlje ravnatelj tiskarne sv. Cirila v Mariboru Franc Hrastelj iz Zagorja ob Savi (1894-1981). Po vdoru Nemcev v Slovenijo je bil zaprt v Celovcu skupaj s proštom Matijo Mundo. Iz celovške ječe je prišel v Gradec, kjer so ga postavili pred sodišče kot vohuna. Bil je oproščen in izpuščen, a esesovci so ga takoj spet zaprli in septembra 1941 vklenjenega odpeljali v Dachau (18. 11. 1941 — 29. 4. 1945), kjer je že bil Janez Hornböck. Lahko bi se bil vpisal kot nemški duhovnik in bi mu bilo lažje. Ni jim bilo treba delati, lahko so maševali in še pol litra vina opoldne so dobili. A on se je zapisal za Slovenca in je prišel med poljske duhovnike, med katerimi je ostal do leta 1943. Živel je torej s škofom Kozalom do škofove smrti. Za božič 1941 so dobili skozi okno kapele v nemški baraki poln ciborij hostij. Leže na slami so tiho prepevali božične pesmi in opolnoči je vsak zaužil hostijo, ki jo je poprej dobil zavito v papir.

Da je bilo hujše, so celo jetniki jetnike mučili. Hrastelj pripoveduje, kako je bilo na začetku: Ko je poveljnik barake, ki je bil tudi jetnik, zvedel, da sem katoliški duhovnik, me je začel takoj mučiti. Razstlal je drobno slamo po tleh in mi rekel: Poberi! — Poberal sem jo v kapo in mu jo nesel. Drugič jo je raztresel in rekel: Poberi! Ko jo je raztresel tretjič, je rekel: Poberi z ustnicami! — Vedel sem, da je bil časnikar in sem mu rekel: Jaz sem tudi žurnalista kot ti. — To ga je streznilo. Rekel je: „Potem pa oprostí, pojdi sem in povej, kako je bilo.“ Po tem dogodku mi je ravno on storil največ dobrega.

Umrl je Pavle Čibej

Dne 31. januarja 1988 je v San Andresu umrl Pavle Čibej, delaven mož na številnih naših prireditvah. Med vojno je bil pri domobrancih. V Vetrinju se je čudežno rešil in tako tedaj ni bil vrnjen. Bil je v taboriščih v Italiji, nato pa se je izselil v Argentino, kjer je bil do svoje upokojitve v službi pri Obras sanitarias de la Nación. Bil je aktiven član in nekaj časa tudi odbornik Slovenskega doma v San Martinu in drugih slovenskih društev v Argentini. Pokopan je bil na pokopališču v San Martinu. Njegovi družini v domovini izrekamo sožalje.

✠ Župnik g. Janez Dolšina

Na svojem stanovanju, v župnišču Mountain Iron, Minn., je v starosti 78 let nenadoma umrl g. Janez Dolšina. Šesti november 1987 je bil njegov smrtni dan.

Umrl je bil rojen 21. avgusta 1909 v Podsmreki pri Velikih Laščah. V duhovnika je bil posvečen 8. julija 1934 v Ljubljani in je nastopil svojo prvo službo kaplana v Moravčah, odkoder je prišel potem v Vodice in nato v Smlednik.

Med nami je bil poznan kot izreden mladinski voditelj po vseh farah, kjer je služil; posebno pri srcu so mu bili Fantovski odseki. Bil je vedno navzoč na naših okrožnih sejah in sestankih za kamniško okrožje, ki smo jih imeli v grobeljski dvorani prosvetnega društva.

Leta 1948 je kot begunec emigriral iz Italije v severnoameriški Gilbert v Minnesoti. Kot kaplan je bil dodeljen v pomoč tamkajšnjemu župniku gospodu Francisu Švajgerju. Ob razumevanju in s pomočjo le-tega je bilo mogoče gospodu Janezu, da je v letih 1949 do 1951 dobil v Gilbert in okolico preko 100 naših beguncev, z družinami vred.

Kmalu nato je g. Janez ustanovil slovensko šolo pod okriljem takratne Katoliške lige v New Yorku. Otrok je bilo čez 40.

Ko je potem odel na drugo faro, ker so na škofiji spzonalili njegove vsestranske zmožnosti in delavnost, je tamkaj sezidal na kraju prvotnih lesenih cerkvicah štiri moderne in veličastne božje hrame z dvoranami vred. Tako se je g. Janez pridružil tistim begunskim in v Ameriki rojenim slovenskim duhovnikom, ki so v obdobju nekaj let po drugi svetovni vojni dali železnemu okrožju čisto novo lice z gradnjo teh modernih cerkva. S tem so dali slovenskemu imenu v teh krajih še poseben sloves. Doba teh gradenj pa je bila zaznamovana kot „pomlad novih cerkva“.

Zdaj je g. Janez odšel po zasluženo plačilo, njegova dela in njegov spomin pa bodo še dolgo ostala med nami.

Andrej Pučko

Nisem bil vrnjen, vendar . . .

Naša 24. četa je v aprilu 1945. leta zasedla Podpošto, tik ob hrvaški meji. Nekaj dni nato smo se pomikali v smeri Jelendol, Grčarice, Dolenja vas, Ribnica, Velike Lašče, skozi Turjak, Pijavo gorico in Ig v Ljubljano. Kočevje smo obšli, ker so ga imeli zasedanega že partizani. Preko Gorenjske smo šli skozi Ljubelj in Borovlje na Vetrinjsko polje. Nekako deset dni po „taborjenju“ je nekega zgodnjega jutra prišel poveljnik čete Douganec do vódnika našega voda, višjega narednika Cimermana Poldeta, in mu ukazal, naj zbere 50 prostovoljcev za delo pri Angležih. Nekateri smo se javili prostovoljno, druge je odbral vodnik sam. Angleži so nas odpeljali proti Vrbskemu jezeru. Približno 10 so nas izložili v Augsburgu, druge pa že preje. Delali smo v kuhinji za vse dnevne obroke hrane in opravljali sanitetna dela za pribl. 100 vojakov.

Hrana je bila dobra, stanovanje tudi — še kar. Domobranci smo se kar naprej pogovarjali med seboj in ugibali o naši vojski. Ker kri ni voda, smo se želeli vrniti med naše „ljube Kranjce“.

Po približno desetih dneh v „službi“ Angležev, je kot strela z jasnega prišla med nas novica, ki nam jo je prinesel v Ausdorf nek Avstrijec, da so Angleži vrnili iz Vetrinja vse domobrance — komunistom domov. Naše zaijubljenosti v Angleže je bilo konec. V zbeganosti nam je isti Avstrijec preskrbel dopisnice, da bi domačim v domovino sporočilo, kje smo. Mojo dopisnico je prejela moja mama po enem letu, kar mi je sporočila v Verono.

Naše vedenje do Angležev se je spremenilo, čeprav tega nismo hoteli pokazati v javnosti — toda tudi oni so začutili našo spremembo. Približal se nam je angleški poročnik, ki je bil vedno dober z nami, in zaupali smo mu našo zaskrbljenost. Takoj nam je odločno zatrdil, da nas ne bodo vrnili. Naše prikrito nezaupanje je ostalo. Čez kak mesec so nas v Augsburgu naložili na tovornjake in odpeljali na nekako zbiralno mesto v Celovec, kjer so nas predali škotom. Ti so nas odpeljali nazaj v Ausdorf. Tam se nam je približal neki češki duhovnik, ki je znal po naše in opravljal redne nedeljske maše.

Konec avgusta so nas preko Celovca prepeljali v Italijo, v Verono. Naslednjega leta meseca marca so nas postavili pred odločitev: ali v vojsko z njimi ali v civilno slovensko taborišče. Ker smo se odločili — mislim, da prav vsi — za taborišče, so nas preko Bologne „iztovorili“ v Serviglianu.

Da sem se prostovoljno odločil za delo pri Angležih, je bil vzrok ta, da v Vetrinju ni bilo zadostne hrane, ne ugodnega prenočišča. največji pa je bil strah pred oboroženimi partizani, ki so se prosto gibali okoli našega neoboroženega vojaškega taborišča.

Kdo izmed tistih tisočev, ki so „taborili“ na Vetrinjskem polju, ni

Naj omenimo nekaj dogodkov iz Zmagoslavčevega delovanja. Poleti 1942 je prvi prišel iz Ljubljane na štajersko kapijan Henrik Gorican. poznal takratnih nevzdržnih razmer?! Zaverovani v angleško gentlemanstvo, smo prve dni še kar vdano prenašali vse neugodnosti in se tolažili, da so le trenutnega značaja, zaradi ogromne množice vojakov in civilistov. Vsakdo si je po lastni iznajdljivosti in danih možnosti pripravil lastno bivališče. Mnogim je bilo za streho le milo nebo, nekaterim odeja nad glavo, pod njo nahrbtnik. Hrana — kaj le govorim o njej, saj ni bila niti zadostna, še posebej ne za doraslega starejšega mladeniča. Slabih razmer se človek hitro naveliča, zato se nam je delo pri Angležih zdelo ponujena rešilna bilka..., ki je za nas, ki smo se „udinjali Angležem“ v resnici tudi bila. Kdo je ne bi zagrabil!

Nisem bil vrnjen, vendar... se tega ne kesam, saj...

...iz množičnih grobov, danes ne bi mogel vpiti, da je v meni že vedno živa domobranska ideja, kot je bila tedaj, ko sem kot prostovoljec stopil iz udobne Ljubljane v udarni bataljon...!

VO

PISMA

Cenjeni, dragi g. urednik!

Iskren boglonaj za Vaše ljubeznivo pismo in kartico od 8. 12. 87 — prijeto ste me iznenadili in vesel sem bil Vaše sodbe, da to in ono, kar napišem, koristi tudi Vestniku (čigar vsebina mi že od nekdaj ugaja in ga hranim na posebnem mestu, tudi za ponovno branje).

Opravičujete zamudo glede objave tiste pesmi, ki ste jo dobili v roke šele oktobra namesto aprila... Da le pride v prave roke, si pravim, ostalo pa prepuščam uredniku, kdaj in kako ali sploh objavi. S pošto je križ; včasih ne dobim npr. Meddobja, tako da ga morajo poslati vdručič; ali kdo načrtno jemlje takšne stvari in jih pošilja kam drugam?

Skušajte nadaljevati z izdajanjem Vestnika za vsako ceno; predragocen je, da bi izginil s prizorišča zgodovine, o kateri tako umerjeno in objektivno piše. Tudi nekaj strani je boljše kot pa nič; kak magnat iz naših nekdanjih domobranskih vrst bo najbrž prihitel na pomoč, če bi Vestniku pretela finančna huda —, če bo le o tem použen.

Naj naš dobri Gospod blagoslovi Vas, Vaše delo in Vaše drage v letu 1988, Vam iz srca želi Vaš vdani

Vladimir Kos

Jože Melaher-Zmagoslav – 75-letnik

Ime Zmagoslav je bil vojaški psevdonim našega prijatelja, sodelavca in soborca Jožeta Melaherja, ki obhaja dne 26. februarja 75-letnico svojega rojstva. Z njegovim imenom je združeno izredno važno in za štarejske Slovence nad vse častno poglavje iz naše medvojne zgodovine, katere se hočemo na kratko dotakniti ob tem Zmagoslavovem jubileju.

Naj omenimo, da se je Melaher že pred vojno živahno udeleževal v katoliških mladinskih organizacijah in v Slovenski ljudski stranki. Naj iz tega časa omenimo samo to, da je imel v mesecih pred napadom Nemčije na Jugoslavijo vzdolž slovensko-avstrijske meje sestanke in predavanja po slovenskih društvih o nevarnosti nastopanja tako imenovane pete kolone, ki so jo sestavljali nemškutarski petokolonaši, katerim pa so se že spčetka pridružili komunisti, katerim so bili razni duhovniki in politiki trn v peti zaradi svoje protikomunistične usmerjenosti.

Po prihodu Nemcev na Štajersko je Jože Melaher kot prvi in edini organiziral oborožen odpor skupaj s fanti in možmi, ki so se temu odporu pridružili. Tem borcem je dal ime četniki in jih smatral kot sestavni del jugoslovanske armade pod poveljstvom generala Mihajlovića. Mnogo pozneje so tudi komunisti organizirali odpor zoper Nemce.

Četniško vojaško organizacijo je Melaher organiziral čisto sam brez navodil in zveze s komurkoli, po svojem premisleku in prevdarku. Šele konec leta 1943 je vzpostavil zvezo z Ljubljano.

Če primerjamo razmere v Ljubljanski pokrajini in na štajerskem, moramo ugotoviti, da so bile tedaj razmere na štajerskem popolnoma drugačne kot v Ljubljanski pokrajini. Pač pa so bile razmere na Gorenjskem precej podobne štajerskim razmeram po grozodejstvih, ki so jih Nemci uganjali s Slovenci.

Melaherjevo delovanje, tako propagandno kot organizacijsko, je bilo zgolj nuditi odpor Nemcem. Šele pozneje, ko je spoznal zahrbtnost in izdajalsko početje komunistov, ki niso bili samo nelojalni do Melaherjeve četniške skupine, ampak so v mnogih primerih naravnost izdajalsko postopali proti njim, ni hotel imeti s komunisti nobenega stika in se je sam na svojo pest boril z okupatorjem. O izdajalskem početju komunistov je Melaher obširno pisal v „Zborniku Svobodne Slovenije 1965“.

Naj še enkrat poudarimo, da je Melaher začel oborožen odpor proti Nemcem na lastno pobudo. Nobena večja akcija se ni izvršila brez njegove vednosti. — Sam je sestavljal, tiskal in razpečeval podtalni list „Kri in zemlja“, ki je šel med slovenske vojake, vpoklicane v nemško vojsko, na vse fronte, v vsa taborišča.

Pri vojaških akcijah so se četniki gibali samo ponoči, podnevi pa so se skrivali po vseh mogočih skrivališčih. Skupni boj, skupna nevarnost, skupno trpljenje je borece spojilo v eno samo veliko složno družino, da so bili vojaki med seboj povezani kot bratje.

Naj omenimo nekaj dogodkov iz Zmagoslavovega delovanja. Poleti 1942 je prvič prišel iz Ljubljane na štajersko kaplan Henrik, Goričan. Drugič pa je prišel poleti 1944, ko je bilo že po vsej štajerski dobro organizirano četništvo.

Tedaj je Goričan prinesel razno propagandno literaturo, ki jo je pripravila Slovenska legija. Zmagoslav je tudi pozneje dostavljal Goričanu list „Kri in zemlja“ za Ljubljano, London in Kairo.

Zmagoslavova četniška organizacija je zlasti od poletja 1944 dalje naglo rastla — štela je čez 500 fantov in mož. Kolikor ti vojaki niso prinesli s seboj orožja, so ga dobivali z napadi na gestapovske postojanke. Ujetnikov niso nikdar streljali. Od poznega poletja 1944 dalje je bilo pri četnikih tudi 12 Angležev, ki so pobegnili iz taborišč vojnih ujetnikov in so se udeleževali akcij zoper Nemce. Pozneje so četniki rešili tudi dva ameriška pilota.

Zanimivo je tudi to, da so Nemci preko Zmagoslava hoteli ob koncu vojne dobiti stik z zavezniško komando v Italiji.

Naj omenimo še to, da so imeli štajerski četniki skupno 121 mrtvih vojakov. V to število pa niso vključene civilne žrtve.

Najlepše priznanje so dobili štajerski četniki od dr. Alojzija Kuharja, ki je v pismu z dne 4. novembra 1944 iz Londona pisal naslednje:

„Ime Zmagoslav sem med vojno čital v dveh poročilih, ki sta v veliki krivulji prišli semkaj (v London). Za seboj imate junaško preteklost in bo delo, ki ste ga vodili in izvršili, že enkrat prineslo svoje obresti, morda ne Vam in onim, ki so se pod Vašim vodstvom borili, ampak slovenskemu narodu, ki je slovenski in narod samo pod zastavo, ki ste jo nosili Vi in pod nobeno drugo. Neizmerno me veseli in razumeli boste zakaj, da ste bili v vodstvu tako pametni in v stikih z zavezniki tako srečni, da ste se izognili strašni tragediji, ki bo naša narodna bolečina ostala, dokler bo slovenski narod živel. Za Vaš problem osebne varnosti ne obstaja, ker Vas bodo zavezniki vedno ščitili.“

Naj sklenem ta kratek opis z Zmagoslavovo izjavo v Zborniku Svobodne Slovenije iz leta 1965: „štajerski četniki smo ponosni, da smo prav v tem delu Slovenije — t. j. na štajerskem, ki je bila priključena nemškemu rajhu, vodili vojaki oboroženi odpor proti nemški okupaciji slovenskega ozemlja, da smo po porazu na Grčaricah t. j. od jeseni 1943 do spomladi 1944 štajerski četniki bili v Sloveniji edina ilegalna protinemška in tudi protikomunistična vojaška edinica, vedno izpostavljena dvema enako nevarnima sovražnikoma: Nemcem in komunistom.“

Ko danes Jožetu Melaherju iskreno čestitamo k njegovemu življenjskemu jubileju, bi radi poudarili še to, da je še danes eden izmed najaktivnejših javnih delavcev v Clevelandu. Je član Slovenskega narodnega odbora, podnačelnik Slovenske ljudske stranke za Združene države Amerike, vodja Slovenske pisarne v Clevelandu in član še drugih mnogih društev. Poročen je z gospo Marijo, s katero ima troje hčerk. — Dobri Bog naj ga ohrani še mnogo let.

Rudolf Smersu

BOŽIČNICA V CLEVELANDU

Tudi letos je naša borčevska organizacija DSPB pripravila v Clevelandu svojo božičnico, ki je bila zelo prisrčna in dobro obiskana. Udeležili so se je tudi štirji duhovniki. Naš domači župnik g. Jože Božnar je podal lepo božično misel. Nato smo prebrali berila in božični evangelij, pa še nekaj lepo podanih deklamacij je prišlo na vrsto. Razpoloženje na božičnici je bilo izredno svečano in lepo. K temu je pripomogel moški pevski zbor, pa tudi ljudskega petja je bilo veliko. Po tem uspelem programu je prišla na mizo malica, katere sestavni del so bili tudi kuhani krljci, ki jih vsako leto daruje Sršenova družina.

T. M.

DAROVI

DAROVALI SO ZA ROŽMANOV DOM

od 28. 2. 87 do 31. 12. 87

Prešeren Ciril	16		Austral - A
Perešern Janez	10	Rev. Guštin Jože	4
Potočnik Matevž	485	Tomaževič Lovro	10
Rev. Malenšek Janez	25	N. N., Hurlingham	4
V spomin na pok. sestra Zlato		N. N., Hurlingham	4
Hočevar por. Gregorič:		N. N., Ramos Mejía	2
Fotočar Milena	20	Jagodić Florjan	6
Repar Marija	10	Šurman Jože	4
V spomi na pok. Maksa Loha:		Žerovnik Jože	4
Inž. Anton Matičič	10	Odborniki Rožmanovega doma	
		28. 6. 1987	35
	(v dol.)	V spomin na pok. bratranca	
N. N., Hurlingham	10	Jankota Jerala:	
Dr. France Lukež	76	Rev. Likozar Janez	30
Balant Tončka	150	Mesto cvetja na grob brata	
Opara Jožef	300	Franca umrlega v domovini:	
Šušteršič Joža	30	Inž. Anton Matičič	30
Dr. Kuk Avgust	70	Dobiček pri kosilu v Rožma-	
Kat. ženska Zveza, Toronto ..	200	novem domu 30. 8. 1987	979.40
Ziernfeld Francka	300	Markez Jože	4.—
V spomin na pok. Martina		Peternelj Jože	27.—
Matkovića:		Jurše Cilka	3.—
Društvo Tabor Niagara	40	Golob Marija	3.—
V spomin na pok. Mirka Javornika:		Šušteršič Janez	50.—
Globočnik Martin	9	Zupane Ivan	3.—

Kržišnik Jože	4.—	Austral - A	
Hren Ludvik	4.—	Odborniki DSPB Tabor, Ar-	
Tekavec Ciril	8.—	gentina	42.50
Sedej Alojzij	2.—	Kromar Boris	44.—
Peršuh Andrej	4.—	Škrlj Stane	7.—
Marinčič Janez ml.	4.—	Bečaj Vili	14.—
Kržišnik Jože	14.—	Paħor Gabrijela	100.—
Marinčič Janez	10.—	Grabnar por. Bavec Julka ..	10.—
Bajda Pavle	100.—	Potočnik Viktor	10.—
Zupančič Ivanka	18.—	Amon Marija	10.—
V spomin na pok. Jožeta Grabnarja:		Artač Viktor	24.—
Kastelic Anton	50.—	Holosan Vera	10.—
Dolenc Vencelj	10.—	Dobiček pri kosilu v Rožma-	
Potočnik Matevž	10.—	novem domu 6. 12. 1989	919.60
Tomažević Lovro	10.—	Dr. Franc Bergant — Cerkve-	
Družina Grabnar	13.—	na nabirka pri sv. maši 6.	
Inž. Matičič Anton	10.—	12. 1987	103.—
Ob 20-letnici smrti moža:		Rifa „Rožmanovega doma“	
Amon Marija	20.—	žrebana 6. 12. 1987	5.000
V spomin štefki Berlot:		Namesto cvetja na grob Pavla Bajda	
Matičič Lina	10.—	Bajda Jože	100.—
Namesto cvetja na grob L. Grilju:			(v dol.)
Štefe Jernej	100.—	Lunder Ivana	50.—
Namesto cvetja na grob		Žnidaršič Vera	11.—
Janezu Golobu:		Prosen Janez-Marija	20.—
Fajfar Tinca	50.—	Katoliška ženska zveza pri	
V spomin na Toneta Beštjančiča:		Mariji Pomagaj, Toronto ...	100.—
Janežič Janez	5.—	Zelnik Jože	10.—
Žgajnar Jože	20.—	V spomin na pok. Jožeta Grabnarja:	
V spomin na pok. Matija Kastelica:		Zajec Milan	20.—
Žgajnar Jože	20.—	DSPB Tabor, Argentina	18.—
Namesto cvetja na grob sestre		Šerko Dani	13.—
Antonije umrle v domovini:		Bečaj Vili	5.—
Repar Jože	50.—	Tomazin Francka	4.—
Namesto cvetja na grob pokojnih		Erjavec Ida	4.—
iz družine Cof:		Tomazin Franc	8.—
Cof Emil	10.—	Filipič Marjan	15.—
		Lavrenčič Ljerka	8.—
	(v dol.)	Benedičič Miha	5.—
V spomn na Marka Malovrha:		Dobiček pri kosilu v Rožma-	
Boh Antonija - Kanada	100.—	novem domu 5. 4. 1987	961.04
	(v šilingih)	Dr. Alojzij Starc — cerkve-	
Kralj Franc - Avstrija	10.000	na nabirka v Rožmanovem	
		domu	73.50

Ob obletnici mamine smrti:		Skarlovnik Maks	2.—
Dr. Jože Est	10.—	Loboda M. Jože	4.—
V spomin na moža in očeta:		Češarek Nande	7.—
Šproc Berta - družina	45.—	Kržišnik Jože ml.	4.—
V spomin na pok. Lojzeta Dolinarja: in Franceta šturma:		Filipič Marjan	1.—
Lipušek Silvo	10.—	Odbor društva Tabor - Arg. .	2.—
V spomin na pok. Mihaelo Uršič:		Čarman Peter	p.—
Repar Jože	30.—	Erjavec Slavko	2.—
Jenko Janez	10.—	N. N., V. Ballester	2.—
V spomin na pok. J. Praznika ml.:		Holozan Vera	10.—
Kožar Janez	10.—	Fink Nace	15.—
V spomin na pok. Janeza Ozimka:		Prešeren Ciril	4.—
Starič Janez	10.—	Prešeren Gabrijel	3.—
V spomin na pok. Martino Lah:		Prešeren Gabrijel	3.—
Jenko Janez	10.—	Kromar Maks	4.—
V spomin na pok. Jankota Jerala:		Čermelj Bernarda	2.—
Žerovnik Jože	10.—	Dr. Alojzij Starc, cerkvena nabirka 30. 8. 1987 v Rož- manovem domu	86.50
	(v dol.)	V spomin na pok. Ano Novak:	
Jakše - Windsor	50.—	Jenko Janez	10.—
Markošek Franc	10.—	Namesto cvetja na grob mame Marije Lukančič umrle v domovini:	
V spomin na pok. M. Javornika in L. Klakočara:		Fajfar Tina	50.—
Globočnik Martin	10.—	V spomin na pok. Janezu Ozimka: Starič Ivan	10.—
	Austral - A	V spomin na pok. Toneta Boštjančiča:	
N. N., San Martín	5.—	Kožar Janez	10.—
Borštnik Maks	17.—	Praznik Jože	8.—
Vadnjal Ivo	11.—	Šušteršič Janez in Vera	20.—
Tomažević Tončka	14.—	V spomin pok. Kadunc-šurman: šurman - družina	10.—
Tomažević Francka	24.—		(v dol.)
Tomažević Ivanka	4.—	Petrič Lojze	10.—
Skvarča Marko	4.—	Dejak France	10.—
Tomažević Lovro	4.—	Dimnik Jože - Kanada	50.—
Tomažević Franc	4.—	Šušteršič Joža in Roška, Kan. 127.—	
Tomažević Anton	4.—		
Peterlin Majda	4.—		
Makovec Ivan	38.—		

„Tršica,

leta 1945 je padlo devet naših nič 'zakriviljenih' bratov!“

Učiteljica Lija Apih je izdala doma (kraj in čas izdaje nista navedena; in se zdi, da v svoji založbi) drobno zbirko „Iz otroških ust“, ki jo v uvodni besedi tudi sama predstavi, med drugim takole:

„V času svojega službovanja na podeželskih in mestnih osnovnih šolah sem si izpisovala iz pisemenih izdelkov otrok in beležila njihove ustne odgovore, kateri so bili po svoji formulaciji in izrazih značilni za otrokovo (ne-)dojemanje.

Zbirka otroških odgovorov in izjav je razvrščena po krajih, kjer sem dalj časa poučevala. Mogle pa bi se te otroške ustmene in pismene izjave razporediti tudi po tematiki.

Zbirka bi naj bila učiteljem nek namig in opozorilo, kako lahko privede do absurdnosti in smešnosti verbalna in slaba razlaga učnega gradiva.“

Dodajamo: pa ne samo to! Zbirka je verno zrcalo dobe, v kateri je nastala in nam pokaže nekak prerez vseh plasti celotne slovenske družbe, ne samo na ravni osnovnošolskih otrok.

Tršica (s tako okrajšavo so otroci klicali „tovarišico“) Lija Apih je navidez teže umljiva mesta opremila s pojasnili med oklepaji, zbudi pa izredno pozornost stavek brez najmanjše opombe, katerega smo mi uporabili za naslov našemu izboru otroških formulacij iz omenjene zbirke.

Neverjetno se zdi, da bi sicer pozorna učiteljica prezrla tako pomembno izjavo, ne da bi iz učenca zvalila podrobnosti o smrti devetih nič krivih bratov. Malo verjetno je tudi, da bi se taka predstava porodila v otrokovi domišljiji. Lahko torej sklepamo, da je „tršica“ namenoma ta gornji stavek zapisala, vsako drugo opombo oziroma pojasnilo pa tudi namenoma zamolčala.

Kot rečeno zgoraj, smo izbrali za tale ponatis najpomembnejše ali pa najbolj absurdne izdelke, opustiti pa smo morali sicer značilne, vendar grobe in za naše pojme celo obscene izraze. Takih, hvalabogu, med slovensko mladino v Buenos Airesu doslej nismo našli. — **Ured.**

Nekoč v davnih časih ženska ni smela študirati. Ni smela biti učiteljica, probesorica, oradničarka, zdravnica itd. Ženske niso bile enakopravne, ampak so bile podložne moškemu.

Trubar je oče vseh slovencev.

Ko je bila OF pri Bolfejku, je v našo hišo udarila atomska bomba in jo razrušila.

Danes je naša armada sključena (vključena) v mednarodnih vojaških četah.

Živel vrhovni komandant oboroženi sin (oboroženih sil) Josip Broz Tito!

In še to pesem je napisal: Pod oknom luna sije. On je bil narodno-osvobodilec. (Prešeren)

V stari Jugoslaviji so Voranca preganjali zaradi njegove radovednosti (zavednosti).

Najbolj vnet razširjevalec nove Jugoslavije je bil Primož Trubar.

L. 1945 je padlo devet naših nič zakrivljenih (krivih) bratov.

Tam (pri spomeniku) so miličniki ustrelili salme (salve) in pet minut molka. Vsako leto se bomo spominjali na naše, te neusmiljene fante.

In bil je eno minuto tihi molk.

V lepih letoviščih plapolajo vestni delavci.

Boris (tov. Kidrič) so bili v auslogi (izložbi) pri NAMI v Ljubljani.

Tudi mi smo bili (na komemoraciji) in smo vriskali (vzklikali) za slovo Borisu Kidriču.

Vsi častimo na moč Borisa Kidriča.

Potem smo šli domov in nismo vriskali (vzklikali) Borisu Kidriču na žalost.

Boris Kidrič je bil hrabri vojskovodja in domobranec (branil je domovino!).

Klavno (glavno) mesto Nemčije je Prlin. (Berlin).

Radni narod živi v velikom blagospanju (blagostanju)!

Imamo novi predmet, mineralno, moralno (moralno vzgojo).

Prva Slovana sta bila Adam in Eva.

Mnogo jih je padlo zaradi prsta izdajalčeve roke (izdajstva).

Spominjamo se naših borcev, ki so tako hrabro padli, da imamo sedaj svobodno domovino.

V vojni je bilo veliko pomanjkanje lakote. Revolucija je odpravila izkoriščanje človeka pod človekom.

Ko te dni praznujemo obletnico tistih dni, ki so leta 1917 pretresli ves svet in vse ljudi in gledamo na slike, ki jih nismo videli, si jih predstavljamo v doživljajih.

Vidi se, kako socializem napreduje od začetka sveta pa do konca sveta. Naj živi naš socializem!

Močne napade Nemcev so partizani uspešno streljali (odbijali).

Socialistična država je ustanovila dosti šol, tovarn, okrepevalnic in skoro vsaka hiša že ima radio perat.

Valilnica (volišče) je bila lepo okrašena.

Na steni je visela slika maršalata Tita (maršala).

K sodelovanju je bilo pretegnjenih (pritegnjenih) več ljudi.

Matija Gubca so s štirimi konji raztegnili. To je bil eden slovesen dan.

Potem je Matija Gubec umrl in ko so vide'i, da to nič ni pomagalo, so ga razčetrverili.

Levstik je bil matica slovenska in hraber partizan, ki se je pred sovražniki skrival po gozdovih. Ti so ga lovili do njegove smrti v knjižnici leta 1887.

Med NOB je bilo med zavednimi (nezavednimi) Slovenci mnogo izdajalcev.

Dan mrtvih: Spomnili se bomo tudi spomenika, v katerem ležijo naši hrabri borci bratje in očetje.

Spomenik imamo na kopališču (pokopališču). Na kopališču (pokopališču) nardijo vsako leto nekakšno žalostinko. Tam postrelijo tri strele, nato pa igra godba.

Učitelji so propadlo (žalostno) zrlji v tla, mi pa smo peli žalostinke. Zmaga se je vrstila za zmago, dokler ni padel ves pohorski bataljon. Edini preživeli borec legendarnega pohorskega bataljona je bil — Sultan Sulejman.

Tovariš podranatl (podravnatelj).

Stara vlada je podpirala domače izdajalce da so se borili z nami.

Malim cicibanom bomo okoli vratu zavezali rdeče ritice (rutice) in jim na jopice obesili male zvezdice.

Čigav je Tito? (Tito je naš). Tito je od Jovanke.

Mladinci često hočejo več vedeti, kot stari delavci, ali pa sploh nočejo nič delati. Za to skrbi tovariš Tito.

Tovariš Tito je bil že četrtič izvoljen za Tita.

1. maja je tekla štafeta palica (štafeta) po vsej državi.

Moj očka je bil tudi partizan v nemški vojski pa je tak Ruse k'au!

Dan JLA: Lucka grmada (armada) je nastala iz Luctva, zato je lucka.

Na proslavo smo krenili z zastavo in pesmijo v rokah.

Naši hrabri borci so se dvignili in osvobodili okopatorja.

Po vojni se je razvila večerna šola za razmnoževanje (izobraževanje) odraslih.

Na glavo vsakega tretjega Američana pride en tovorni avto.

Po drugem zasedanju je bilo v Jajcu in potem se vzamejo vse pravice, kakor je imel Petrovič (Peter Karadjordjevič).

Mi imamo dušo tu notri v lampu (v srcu).

Kje živi Makedonci? Makedonci so naseljeni po Hrvatski, Makedoniji, nekaj pa jih po Mariboru prodaja paprike in solato.

Lujz Adamič je eden izmed revolucionarnih socialističnih strank, ki si je zadal nalogo širiti socializem po Ameriki.

Na sestankih se je opazilo pomanjkanje članov.

Po odločitvi, da gremo vnaprej, smo nekega lepega popoldanskega dne odšli do samega Splita.

Odkraja je bil revolucionarni krog mali, ko pa je prišla kvantitete in je rodila kvaliteto po zakonu dialektike, pa so se polazali sadovi sinov.

Kolonializem je prišel z resnim propadanjem. Mnogo osvobodjene dežele naših dni niso mogle stati na svojih nogah.

Tehnika se je začela razvijati že v pravskupnosti, ko si je človek na dveh nogah podaljšal roke s palico.

Tršica so rekli, da bi dali ključ od kabareta.

To, kar dosežajo domači astronauti, je ravno tako, kot so dosegali pred 100 leti primitivni avioni in še kasneje (!!) človek Ikar, ki se je dvignil nekaj metrov v zrak. Razvoj se je začel razvijati v SZ.

Končno je dolgo čakajoči dočakal konec boja za izgradnjo socializma.

Ko je Lovro Kuhar prebil 9 let v gimnaziji je odšel v Nemčijo, kjer so ga prijeli na Dunaju (!!) ter zaprli nad leto dni zopora.

Kurir Ranko se je vrgel na tla ter ga (Savo) gledal iz tal. Zdaj je Sava spustil zadaj glas, iza skal pa se je slišalo bljuvanje puškomi-traljeza.

Levstik je bil matica slovenska in hraber partizan, ki se je pred sovražniki skrival po gozdovih. Ti so ga lovili do njegove smrti v knjižnici leta 1887.

Na čelu povorke je korakal tovariš Buldožer. Kaj pa tu pišeš: tovariš buldožer! Tršica, sem se zmotil. No, kako pa boš popravil in pravilno napisal? Gospod Buldožer!

Največji, pa tudi najboljši partizanski pesnik je bil Anton Aškerc. Kaj je vse pretrpel!

Napad na Drvar: Nemci so napadli strašno drvar. Bombardirali so in tam vse naše spoklali. Med njimi je bil še sam Tito.

Anketa o poklicih staršev: Kaj dela tvoj oče? Kje dela? itd. „Moj očka je oficir“. Moj ata dela v Tam-u. Moj ata pa pri Konstruktorju keglajo.

Pismo SNO-a prijatelju iz Vetrinja

Major P. H. BARRE, ED, CSTS

4150 West Hill Ave.

Montreal Que H4B 2S7

Kanada

Dragi Major,

V čast si štejem, da pišemo možu, ki je največji dobrotnik Slovencev. Dolga leta nismo vedeli za Vaš naslov, a nismo nikoli pozabili, kaj ste storili za nas v tistih tragičnih dneh junija 1945 v Vetrinju.

Hvaležni so Vam ne samo tisoči mož in žena po vsem svetu, ki so ohranili svoje življenje po Vaši zaslugi, temveč tudi dve generaciji otrok, ki bi drugače ne bili rojeni.

V imenu Slovenskega narodnega odbora, ki je bil ustanovljen po vseh demokratičnih slovenskih strankah, se Vam zahvaljujem, da ste stali ob strani beguncem in ostankom protikomunističnih borcev v tistih úsodnih dneh, z istimi besedami, ki Vam jih je spregovoril dr. V. Meršol, pred toliko leti: Major Paul Herbert Barre: Bog Vas blagoslovi!

Predsednik:

Rudolf Smersu

Tajnik:

Dr. Peter Urbanc

DENUNCIAN A MANAGUA POR DERECHOS HUMANOS

(Clarín 3-3-88)

GINEBRA, 2 (AFP). — Dos altos funcionarios nicaragüenses anunciaron hoy que habían dimitido de sus puestos para manifestar su desaprobación con la política del gobierno sandinista, en una conferencia de prensa celebrada en Ginebra mientras está reunida la comisión de derechos humanos de las Naciones Unidas.

Iván Villavicencio, fiscal ante la Corte de Apelaciones de Managua, indicó que "la justicia en Nicaragua está en manos de comisarios políticos encargados de aplicar la ley revolucionaria".

El ex fiscal afirmó que en Nicaragua "se ejercen presiones sobre los jueces para que condenen a los presos políticos, sobre la base de pruebas fabricadas por la policía política", y que esos presos eran víctimas de "torturas físicas y psíquicas".

Villavicencio precisó que ocupaba su cargo desde marzo de 1983 y que en diciembre pasado había sido autorizado a unas vacaciones sin sueldo hasta abril próximo, para viajar a los Estados Unidos a ver a sus hijos.

"He decidido hacer pública mi dimisión para denunciar la realidad del sistema judicial en Nicaragua, ya que he sido corresponsable de acciones contra el pueblo de Nicaragua", agregó.

El otro alto funcionario que anunció su renuncia es Norman José Miranda, quien fue consejero para Asuntos Jurídicos en las embajadas de Nicaragua en Washington y en Bruselas, y miembro suplente de la delegación nicaragüense ante la Comisión de Derechos Humanos de las Naciones Unidas en Ginebra, en 1985, 1986 y 1987.

Miranda declaró, en conferencia de prensa, que no podía "continuar defendiendo la causa sandinista en este foro o en cualquier otro", pues consideraba al gobierno de su país como "el verdugo del pueblo que pretende representar".

Finalmente, los dos funcionarios afirmaron que en Nicaragua había actualmente 8.600 presos políticos.

— — —

Parfraseando al gran escritor esloveno, Ivan Cankar, podríamos añadir nosotros: "Esta farsa lleva ya varios años en el tinglado", pero muchos de los avispados políticos criollos no se dan por enterados.

Stopimo v obrambo Nikolaja Tolstoja, pisca knjige „The Minister and the Massacres“!

Kot je znano, je angleški general Toby Low, sedaj lord Aldington, vložil tožbo proti grofu Nikolaju Tolstoju v zvezi z njegovo knjigo svetovnega odmeva, saj govori o krivdi verolomnih zaveznikov za tisoče pomorov po vojni izdanih in izročeni protikomunističnih borcev, med njimi tudi naših domobrancev.

Ker vemo, da je grof Tolstoj v svojem dokumentiranem delu izpričal resnico in je zdaj proti njemu v teku tožba nepričakovane razsežnosti in z intervencijo svetovno znanih, a dragih odvetnikov, nam mora biti jasno, da je naše mesto na strani toženega, v njegovo obrambo ne samo z besedami, ampak tudi z denarjem.

To je edinstvena prilika, da se grozni povojni zločini razpravljajo in odkrijejo na mednarodnih forumih. Grof Tolstoj se je za to zavzel — ne pustimo ga samega!

Svoje darove v takoimenovani FORCED REPATRIATION DEFENCE FOUND“ lahko izročate odbornikom društev VESTNIK ali TABOR, v Buenos Airesu pa tudi v Dušnopastirski pisarni na R. L. Falconu.

Cena te številke na 72 straneh je za Argentino A 7.-. Letna naročnina za inozemstvo je 15 USA dol. po navadni in 20 USA dol. po letalski pošti ali pa odgovarjajoča cena v drugi valuti.

Correo
Argentino
Suc. 7 (B)
y S. Justo (B)

FRANQUEO PAGADO
Concesión N° 5811

TARIFA REDUCIDA
Concesión N° 691

Propiedad Intelectual
No. 71093 - 8-1987

R. Falcón 4158,
1407, Bs. As.